

Univerzita Palackého v Olomouci

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra historie

*Institucionální a soukromé knižní sbírky v bavorovské farnosti od
středověku do poloviny 18. století*

Magisterská diplomová práce

Miroslav Myšák

(vedoucí práce Jana Oppeltová, Ph.D.)

Olomouc 2008

Prohlašuji a svým podpisem stvrzuji, že jsem předloženou práci vypracoval sám a uvedl zde všechny užité prameny a literaturu.

V Olomouci 14. 4. 2008

Miroslav Myšák v. r.

OBSAH

I. Uvedení do problematiky. Vymezení předmětu, prameny, literatura	6
1. Terminologická změt'. Knihovny farní, knihovny kostelní, knihovny farního kléru	6
2. Prameny	8
3. Literatura	13
4. Závěrečné poznámky, struktura předkládané práce	23
II. Středověké počátky	26
1. Stručné dějiny místa	26
2. Knihy, knihovny a kněží v českém středověku	29
3. Středověká knihovna v Bavorově v širších souvislostech	33
4. Závěr	40
III. „Intermezzo“ 15.-17. století. Marginálie ke správnímu i duchovnímu vývoji farnosti. kněží a knihy v 15. a 16. století. Představy o lektuře kněží.	41
1. Nástin historie místa v době husitské, pohusitské, reformační i protireformační	41
2. Poznámky o jednom bavorovském rukopise a dvou tiscích, velikosti a skladbě českých knihoven v pohusitské době	49
3. Pražská diecézní synoda roku 1605	53
IV. Knihovna záduší a soukromé knihovny bavorovských duchovních ve druhé polovině 17. a v průběhu 18. století	59
1. Knihy v majetku záduší kostela Nanebevzetí Panny Marie v Bavorově	59
2. Soukromé knihovny některých bavorovských duchovních na základě pozůstalostních dokumentů	69
P. Řehoř Březský († 1690)	69
P. Vilém Antonín Hynek z Vltavína († 1706)	71
P. Fabian Ritter († 1730)	79

P. Augustin Duscher († 1740).....	81
P. Antonín Jan Rauscher († 1765).....	85
P. Martin Volavka († 1753).....	87
P. Václav Gregoriades († 1763).....	90
P. Václav Baloušek († 1763).....	92
P. Václav Slavík († 1776).....	93
Shrnutí	94
3. Pokus o zhodnocení knihoven bavorovských kněží a jejich zasazení do širšího kontextu	96
Složení knihoven bavorovských kněží	104
Literatura náboženského rázu.....	104
Literatura světského rázu.....	111
Několik poznámek k obsahové a autorské skladbě	112
Reflexe regionálních a v regionu působících autorů	116
Návrhy pražské synody a jejich konfrontace s místními knihovnami	120
Tiskařská centra.....	120
Poznámky ke stáří a cenám knih	121
 IV. Knihy a knihovny laického obyvatelstva v Bavorově k roku 1744	123
1. Prameny a jejich sdělení	123
Catalogus librorum	123
Protokoly s držiteli nekatolických knih.....	126
2. Laické knihovny a jejich složení	128
Knihy s náboženskou tematikou.....	131
Česká náboženská literatura	132
Německé náboženské tituly.....	138
Latinské knihy s náboženskou tematikou.....	139
Knihy se světskou tematikou.....	140
„Kacířské“ knihy	140
Původ a stáří tisků	142
Krátký pohled na některé knihy v okolí Bavorova.....	144
Institucionální knihovna – fond městské šatlavy	148
3. Bavorovské sbírky v širším zemském kontextu.....	148
 VI. Závěrečné srovnání. Knihovny bavorovských kněží a laiků. Další osudy knihoven	153
1. Knihovny farního kléru a knihy laiků.....	153
2. Budoucí osudy bavorovských knihoven	158

VII. Užité prameny a literatura	161
1. Prameny nevydané	161
2. Prameny vydané	163
3. Původní texty – staré tisky, edice	163
4. Literatura	165
VIII. Zkratky	180
IX. Résumé	181

I. UVEDENÍ DO PROBLEMATIKY. VYMEZENÍ PŘEDMĚTU, PRAMENY, LITERATURA

1. TERMINOLOGICKÁ ZMĚŤ. KNIHOVNY FARNÍ, KNIHOVNY KOSTELNÍ, KNIHOVNY FARNÍHO KLÉRU

Požaduje se nejen od předkladatelů kvalifikačních prací, že než přistoupí k podání samotného obsahu vymezí předmět, cíl, jehož chtějí dosáhnout, vyloží pracovní metodu, vypořádají se s kritikou pramenů a literatury. V centru pozornosti sepsané studie budou tedy knihovny spojené s církevním i laickým prostředím, nacházející se v jihočeském městě Bavorov, od prvních doložených zmínek o sbírkách ve druhé polovině 14. století, až do vzniku českobudějovického biskupství (1785), respektive roku 1776, kdy umírá poslední duchovní správce podřízený pražskému arcibiskupovi. Hranice však není pevná a na několika místech se podíváme i do 19. a 20. století. Co je však možné rozumět pod spojením církevní prostředí, o které nám půjde především? Jednoduchá odpověď zní, že se jedná o bavorovskou farnost, tedy kostel, duchovní správce a farníky.

Už v tomto vymezení lze vidět jedno základní dělení na osoby a knihovny soukromé (laické i duchovenské) a institucionální (především církevní). Věnujme se nejdříve instituci a farnímu kléru. Již ve středověku se s vytvářením farní správy postupně konstituovaly dvě základní části kostelního majetku – záduší (*bona fabricae*) a fara (*bona beneficij*). Prvním rozumíme nadání kostela, jeho movité i nemovité jmění, z jehož výnosů se hradila péče o budovu kostela, pořízení a údržba kostelního inventáře, ale i činnost spojená s výkonem kultu a duchovní péče. Tato oblast nebyla ani tak doménou duchovního správce, jako spíše patrona kostela, který měl v našich zeměpisných podmínkách na jeho správu velký vliv. Druhý pojem (také obročí, *prebenda*) označuje

majetek sloužící k zaopatření potřeb duchovního správce.¹ K oběma druhům jmění je pak nutné dále připočíst soukromý majetek jednotlivých duchovních správců. Mezi těmito souřadnicemi se tedy pohybuje badatel snažící se zhodnotit knižní kulturu a sbírky, které byly k dispozici administrátorům farnosti i jeho farníkům.

Z tohoto vymezení se také odvíjí terminologie. Kostelní nebo zádušní knihovnou rozumíme knihy, které byly v majetku kostela, v konkrétním případě Nanebevzetí Panny Marie, tvořící jednu z (méně důležitých) částí jeho jmění, vedle nemovitostí (pole, budovy), hospodářského zvířectva, kultovních předmětů apod. Jistý problém spočívá v tom, že rukopisné i tištěné knihy mohou být uloženy ne toliko v kostele, ale rovněž v budově fary. V sakristii a na kůru chrámu byly povětšinou pouze knihy spojené se slavením křesťanské liturgie, ostatní literaturu, zejména odborného rázu, měl k dispozici duchovní ve svém příbytku.

Co se týče termínu farní knihovna, často užívaného jako zástupný termín pro všechny tyto sbírky, neboť je dnes relevantní po právní stránce, protože zastupuje základní statutární jednotku katolické církve – římskokatolickou farnost –,² lze jej vztáhnout ve starším období, buď na bibliotéky zapsané v inventářích far anebo, ještě lépe, na kolekce vznikající ve 20.-30. létech 19. století, kdy se objevují vládní i církevní návrhy a nařízení k budování farních knihoven.³

O soukromých librářích duchovních se pak literatura vyjadřuje většinou jako o knihovnách světského, farního nebo nižšího kléru. Každé této oblasti pak také odpovídají různé druhy pramenů.

¹ K tomu srov. zejména Klement BOROVIČ, *Úřední sloh církevní*, Praha 1879, s. 316-318. – Rudolf ZUBER, *Osudy moravské církve v 18. století I*, Praha 1987, s. 188-197. – Blanka ZILYNSKÁ, *Záduší*, in: *Facta probant homines. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Zdeňky Hledíkové*, (edd. Ivan HLAVÁČEK-Jan HRDINA), s. 535-548, kde uvádí i další literaturu.

² Slovník *Informační věda a knihovnictví* (ed. Miroslav RESSLER), Praha 2006, vymezuje farní knihovnu následovně: „*Knihovna s fondy církevní a náboženské literatury budovaná při farním úřadu a financovaná církví. Může být veřejně přístupná.*“ (stov. k publikaci přiložené CD).

³ K. BOROVIČ, *Úřední sloh*, s. 262.

2. PRAMENY

Ke zjištění knižního majetku záduší je třeba obrátit pozornost na archiválie vzešlé jak z činnosti bavorovského děkanského úřadu,⁴ tak patrona, tj. netolického velkostatku.⁵ V rámci dnešního fondu děkanství⁶ se jako nejpotřebnější jeví inventáře kostela a fary, evidující zádušní i farní majetek od první třetiny 18. století až po 20. století.⁷ Tyto registry měly v ideálním případě vzniknout vždy, když došlo ke změně administrátora farnosti. Ne vždy se však tak skutečně dělo, a ne vždy jsou nějaké knihy opravdu zmíněny. Obecně se dá říci, že záleželo na osobnosti tvůrce inventáře, jak podrobně knižní jednotky zaznamenal. Provedení poznámek kolísá mezi třemi základními formami, to jest uvedením pouhého jména autora nebo zapsáním stručného názvu knihy či vzájemnou kombinací. Ve všech případech dochází někdy k poměrně velkým zkomolením, nadto někteří zhotovitelé registrů místo skutečného autora uvedli například překladatele nebo donátory apod. Místo a rok vydání se objevují velmi výjimečně, stejně tak jako přiblížení osoby tiskaře (vůbec nejčastěji se připomínají tisky Melantrichovy tiskárny). V případě Bavorova se objevují zapsané knihy ve větším množství soupisů, počínaje rokem 1730 a konče 1904. Některé si všímají jen svazků uložených v kostele (1747, 1904), jiné je doplňují také těmi umístěnými na faře (1730, 1741, 1841, 1861) a další se nezmiňuje o knihách vůbec (1797) (více viz kapitola VI).

⁴ Státní okresní archiv Strakonice (dále jen SOKA Strakonice), Děkanský úřad Bavorov (DÚ Bavorov). Fond není zpracován celý. Zhruba jeden běžný metr aktového materiálu byl do okresního archivu deponován v roce 2007.

⁵ Státní oblastní archiv v Třeboni (SOA Třeboň), Velkostatek Netolice (Vs Netolice). Fond je bohužel nezpracovaný a tak jeho obsahu bylo využíváno ve velmi omezené míře.

⁶ Farnost byla na děkanství povýšena roku 1930, do té doby byli jednotliví duchovní děkany pouze titulárními.

⁷ SOKA Strakonice, DÚ Bavorov, inv. č. 135, sign. J IX, kart. 8, Inventáře kostela a fary, 1730-1846; inv. č. 149, sign. I 6, kart. 11, Inventáře fary a kostela, 1856-1935.

Písemnosti, jež by dokládaly vznik farních knihoven, nebyly zatím ve fondu nalezeny. Zájem o knižní sbírku uloženou na faře byl ve větší míře projevěn až v roce 1841, kdy byl pořízen její první podrobný soupis s relativně úplnými bibliografickými záznamy (viz dále).

Jedna ze základních charakteristik týkající se evidence knížek již byla zmíněna (závislost na jednotlivci), mezi ty další patří především umístění zápisů v rámci inventářů. Liturgické a příbuzné svazky byly obecně zapisovány buď dohromady s jinými předměty uloženými v kostele (bohoslužební náčiní, ornáty, obrazy atd.) nebo pro ně byly vytvořeny zvláštní oddíly, nazývané v závislosti na lokalitě a jazyku obecně „*knihy*“, „*misály*“ a „*na kůru*“. Ve výše popsaných inventářích z fondu děkanství Bavorov se objevuje pouze první možnost.

Trochu jiná situace se objevuje v registrech fondu netolického velkostatku. V jeho rámci byly studovány inventáře z let 1661, 1670, 1672, 1674, 1678, 1711, 1719.⁸ Cenné jsou již tím, že zachycují starší období, než jaké pokrývají soupisy z okresního archivu. První dva seznamy knihy nijak nedělí a uvádí je zároveň s dalším movitým majetkem (nejčastěji mezi ornáty). Až od inventáře z roku 1672 se vyděluje skupina knih (hudebnin) uložených na kůru. Jistou výjimku tvoří blíže neznámý starší soubor, u něhož byl jako místo uložení zapsán zadní sklep, později ještě blíže lokalizovaný při oltáři místních tkalců (viz čtvrtá kapitola). Součástí zádušních inventářů z let 1672-1678 a 1719 tvoří rovněž menší úseky uvádějící předměty uložené na faře. Zmiňuje se však toliko o mobiliáři, nikoli o knihách.⁹

Ze stručného srovnání obou paralelních řad inventářů kostelů či far vyplývá značná podobnost, ač ty první vytvářel místní duchovní a druhé některý z laiků, kteří často při tvorbě těchto dokumentů a vůbec

⁸ Srov. SOA Třeboň, Vs Netolice, sign. III K α, Inventáře farního kostela Bavorov 1500-1766; srov. také ibidem sign. III K α 2 (červená), Knihy zádušních účtů 1627-1727. V jediném inventáři z roku 1693 nebyly zapsány žádné knihy.

⁹ Soupis farního mobiliáře z roku 1672 byl vytvořen proto, že dosud žádný neexistoval.

při správě majetku kostela nemuseli spolupracovat nebo si vycházet vstříc.¹⁰

Dokumenty pražského arcibiskupství¹¹ se spíše než na vlastní evidenci zaměřují spíše na kontrolu údajů a zjišťování stavu nižších organizačních jednotek. Na myslí máme především záznamy farářských relací z let 1676 a 1700. Pod tímto je třeba hledat odpovědi jednotlivých administrátorů na 42 otázek, jež byly do jednotlivých vikariátů zaslány arcibiskupskou konzistoří. Jedním z hlavních cílů těchto dotazníků bylo poznání nedostatků a pokroku, kterého bylo učiněno v budování vlastní organizační páteře arcidiecéze, tj. farní správy. Proto se otázky zaměřují na stav kostelů, kaplí i farních budov a jejich hmotné vybavení spolu s pozemkovým vlastnictvím, ale i na existenci škol, náboženských bratrstev a také případné počty nekatolíků.¹² Součástí odpovědí v některých případech bývají i přiložené inventáře majetku kostela, dokumentující kromě příjmů a nemovitého jmění také liturgické a další knihy.

Výpovědní hodnota a míra věrohodnosti odpovědí kolísá s přístupem jednotlivých duchovních správců. Někteří se o knihách nezmiňují vůbec, jiní se omezují buď jen na číselný údaj nebo na povšechný zápis zahrnující zkrácený titul a pouze jednotlivci vypisují více podrobností. Tento přístup lze pozorovat v Bavorově, kde zdejší farář v roce 1677 přiznává pouze několik málo svazků v majetku záduší, ačkoli z inventářů kostela vyplývá, že jich v kostele bylo několikanásobně více a jen o trochu lépe vyznívají informace z pozdější řady relací. Lze říci, že stav bližší skutečnému knižnímu vlastnictví, vystihují lépe inventáře z farních nebo patronátních fondů, neboť

¹⁰ Srov. Pavla STUHLÁ, *Prachatický vikariát 1676-1750. Vybrané otázky církevní správy*. Praha 2004, s. 126-129, kde uvádí příklady rozdílného postoje patronů a duchovních správců zejména ke kostelním klenotům ale také zádušním dokumentům.

¹¹ Národní archiv (NA), Archiv pražského arcibiskupství I (APA I).

¹² Srov. např. Martin ZEMAN, *Farnosti a farní duchovenstvo vikariátu Blatná a Netolice ve světle farářských relací 1676 a 1700. (Příspěvek k dějinám farní správy)*, in: *Historie 2000 celostátní studentská vědecká konference, České Budějovice 2001*, s. 71-96.

v odpovědích se podle všeho duchovní zaměřují, ovšem také podle požadavků nadřízených, spíše na věci s praktickou povahou a např. staré nepoužívané knížky považují za zbytečné uvádět (viz kapitola IV).

Všechny výše zmíněné prameny se zaměřovaly pouze na knihy v majetku kostela (tj. institucionální), z nichž se dal sekundárně odvodit podíl jednotlivých beneficiátů na jejich pořízení a jen minimálně popsat jejich soukromá knihovna. Nejlepšími prameny, umožňující nám nahlédnout do osobního vlastnictví duchovních, jsou písemnosti spojené s pozůstalostní agendou.

Nutnost vytváření testamentů duchovními s sebou přinesla skutečnost, že pokud některý z kněží zemřel, aniž by uspořádal své zejména finanční záležitosti, okamžitě se objevily spory mezi dědici. Podle nařízení pražské synody z roku 1605 se v takovém případě dědictví dělilo na tři stejné části, které připadlo příbuzným, kostelu jenž řídil a patronovi uplatňujícím podací právo.¹³ Později se snad myslelo i na chudé.¹⁴ Aby se zabránilo hádkám mezi pozůstalými, vydávala arcibiskupská konzistoř ve svých patentech nařízení, příkazující duchovenstvu povinné sepisování závětí. Pražská synoda sice toto formuluje ještě spíše jako výsadu, ale jednak se tu počíná budoucí dění a pak tu lze dobře vidět pozornost věnovanou důkladnému odlišování soukromého a institucionálního majetku.¹⁵ Vzhledem k četnosti nařízení

¹³ *"Si quis clericus decesserit ab intestato, servetur consuetudo immemorabilis hujus Metropolis et Archidioecesis nostrae, dividendo ejus bona et haereditatem in tres partes, portionesve aequales, quarum prima ad ecclesiam, cui ipse, dum viveret, praerant, altera ad defuncti haeredes, tertia vero ad eum, ad quem spectat praefatae ecclesiae jus patronatus, quam collaturam vocant, libere, absque aliqua contradictione perveniant."* Srov. *Synodus archidioecesisana Pragensis habita ab... Sbigneo Berka, Pragae 1605, nunc vero ex speciali mandato... Joannis Friderici... archiepiscopi Pragensis... de Waldstein...*, Pragae 1684, Vědecká knihovna v Olomouci (VKOL), sign. 995.142, s. 175.

¹⁴ Tak K. BOROŮ, *Úřední sloh*, s. 345.

¹⁵ *"Clerici omnes saeculares hujus Metropolis et Archidioecesis nostrae etiamsi beneficia ecclesiastica cujusvis generis obtineant, liberam quidem habeant testandi facultatem ex privilegiis antiquissimis et immemorabili consuetudine sed de bonis ecclesiae nomine acquisitis, nullo modo testari, seu disponere poterunt."* Srov. *Synodus archidioecesisana Pragensis*, s. 173. – K pozůstalostnímu řízení a spojené agendě srov. zejména M. RYANTOVÁ, *Normativní vymezení procesu vyřizování pozůstalosti*

o testamentování v arcibiskupských i konzistoriálních patentech 17. století lze však usuzovat na obecně liknavý přístup kněžstva a tomu odpovídalo i nejčastější zhotovování testamentu až v „poslední hodině“. Doložit to můžeme i v případě Bavorova. Například zdejší rodák a administrátor Vilém Hynek sepsal svou závěť 3. srpna 1706 a zemřel 3. září toho roku. Na jeho podpisu je zřetelně vidět v jakém fyzickém stavu se nacházel.¹⁶ Jeho nástupce děkan Fabián Ritter vyhotovil testament 4. srpna 1730 a zemřel 19. dne stejného měsíce. Pouze desetidenní lhůta dělí datum zhotovení poslední vůle a den sepsání posmrtného inventáře Augustina Duschera, týdenní v případě děkana Antonína Jana Rauschera, a tak bychom mohli pokračovat dále.¹⁷

Pomineme-li ostatní písemnosti doprovázející pozůstalostní agendu (zpráva o úmrtí, účetní doklady a kvitance), tu hlavní část tvoří inventáře zanechaného soukromého majetku kněze. Tyto měly být povinně vypracovány minimálně od roku 1684. Jejich zhotovením byl úkolován nejčastěji okrskový vikář, popř. jeho zástupce a reprezentant patrona (hejtman, písař apod.). Na těchto osobách také závisela kvalita provedení a výpovědní hodnota písemností (viz výše). Materiál vzhledem ke své úřední povaze vyniká velkou přehledností a stálostí. V naprosté většině případů se pozůstalé předměty a jmění dělí podle druhu na oddíly hotových peněz, pohledávek (aktivní dluhy), závazků (pasivní dluhy), šatů, kuchyňského náčiní, nářadí, obrazů, knih, ale také vymláčeného či nevymláčeného obilí a hospodářských zvířat atd. Objevují se, a nikoli zřídka, případy, kdy se nalezené věci zapisují podle místa uložení, tedy např. v truhlici, komoře a jinde. Důležitou součást tvoří rovněž odhadní cena mobilií i imobilí. Je tedy možné srovnat

světských duchovních a písemností s ním spojených v 17. a první třetině 18. století, in: *Facta probant homines*, s. 421-429.

¹⁶ Srov. závěť v NA, APA I, Testamenta, inv. č. 4279, kart. 2926. – Pojem „Testamenta“ označuje závěti a spisy týkající se pozůstalostí duchovních (kartony 2892-3213).

¹⁷ Nikoli výjimečný byl případ bavorovského faráře, který však dosloužil v severních Čechách, Řehoře Březského, který psaní testamentu nedokončil a vyznal jej toliko ústně několik hodin před svou smrtí.

velikost majetku „duchovního“ (knihy, obrazy, sochy) se jměním „materiálním“. Je však třeba vzít v úvahu, že tato hodnota je závislá na pohledu inventarizující komise a jedná se o reálnou cenu. Zcela jistě se odhad odvíjel od osobních vlastností dotyčných osob, jejich vzdělání, vztahu ke knihám apod. Bylo by jistě zajímavé sledovat, jak jeden a týž člověk hodnotil různé předměty (knihy) v odlišných případech a jak docházelo ke stanovení oné ceny. Zda vycházela např. ze strany vikáře a hejtman ji pouze „odkýval“ nebo se vedl u každého předmětu svého druhu „dialog“.¹⁸ Zanechané knihovny byly ve zkoumaných inventářích zapsány, buď jak přišly pod ruku (Hynek) nebo rozdělené podle formátů či zčásti podle obsahu. Ve všech případech se objevuje také charakteristický prvek, jímž si komise ulehčovala práci, a to vypisování pouze vybrané části knih. Je zřejmé, že se bude jednat pouze o větší formáty a knihy vyšší ceny.

Abychom poznali budoucí osud knihoven, je třeba také nahlédnout do testamentů kněží, v nichž se většinou o osudu svých sbírek zmiňují. Děje se tak jednak formou odkazu celého souboru v jednom odstavci nebo je také třeba pátrat i v drobných položkách, které následují hlavní korpus závěti, v nichž duchovní věnují jednotliviny spřízněným institucím (kláštery, farnosti) nebo soukromým osobám. K tomu však podrobněji až v části zaměřené na jednotlivé bavorovské administrátory.

Na samý závěr této kapitoly dodejme, že škála pramenů je samozřejmě široká. V případě jiných farností dnešního strakonického vikariátu se objevuje i korespondence (Dobrš), vizitační zprávy (Vodňany) apod. Výše popsány byly pouze ty základní, s nimiž bude na následujících řádcích pracováno nejčastěji.

3. LITERATURA

¹⁸ V této práci toto ponecháme pouze ve vyslovení otázky. Avšak domníváme se, že sepsování majetku po zemřelém knězi nepatřilo k příliš populárním záležitostem, neboť to kromě samotné lidské ztráty, přineslo časové výdaje spojené s papírováním.

Vezme-li badatel do rukou některé z přehledových prací věnovaných knihovnám a knihovnictví v českých zemích s očekáváním, že se tu dozví alespoň základní informace k tématu knižních sbírek světských duchovních či kostelních knihoven (především v raném novověku), bude nutně zklamán, neboť tato kapitola bývá zcela opominuta. Platí to zejména pro po roce 1989 vydaných „biblí“ studentů kodikologie a knihovnictví, tj. dílech *Česká kniha v proměnách staletí*¹⁹ a *Dějiny knihoven a knihovnictví*.²⁰ První publikace se pravda zaměřuje spíše na podobu knihy, ve druhém případě se objevuje alespoň jedna glosa ke středověkým bibliotékám z pera Ivana Hlaváčka.

Nejčastěji a nejpodrobněji se z církevních knihoven reflektují kolekce klášterní, kapitulní, případně sbírky vrcholných představitelů katolické církve, ze světských pak šlechtické-zámecké a v menší míře i měšťanské. Hlavní důvody této skutečnosti lze patrně hledat jednak v institucionálním zakotvení a také v různě posuzované hodnotě jednotlivých fondů. Zámecké a příbuzné knihovny spravuje od roku 1954 vlastní oddělení v rámci Knihovny Národního muzea zabezpečené personálně, také s publikačními možnostmi. Rovněž biskupské knihovny představují v některých diecézích samostatné organizační jednotky, ovšem (nejen) personálním obsazením se státním institucím vyrovnat nemohou. Co se týče druhého bodu, vcelku oprávněně panuje obecný konsensus, že výše zmíněné církevní instituce jako kapituly, kláštery a biskupství, disponovaly většími finančními prostředky, kulturními kontakty, prostorovými možnostmi atp. a tím byly schopné obstarávat si luxusnější, rozsáhlejší, početnější a dnešním pohledem hodnotnější sbírky.

Podíváme-li se na věc blíže, objeví se výrazná disproporce v počtu knižních sbírek. Zatímco zámeckých knihoven bylo v českých

¹⁹ Miriam BOHATCOVÁ (ved. kolektivu), vyšlo v Praze 1990.

²⁰ Jiří CEJPEK a kolektiv, Praha 2002². – Ze starších srov. František HORÁK, *Česká kniha v minulosti a její výzdoba*, Praha 1948.

zemích roku 2004 evidováno na 340,²¹ kapitulní a biskupské knihovny lze spočítat takřka na prstech jedné ruky, tak teoretický počet knihoven kostelních²² (institucionálních) a soukromých v rukách laiků i duchovních dosahuje závratných výšek a libráře spojené s životem katolického duchovenstva patří k dnes nejpočetnějším existujícím fondům z období raného novověku na našem území.

Problém představuje samozřejmě stupeň dochování a pramenná základna. Badatelé věnující se měšťanským knihovnám mají značně omezené možnosti, neboť lze pro rekonstrukci neexistujících sbírek použít až na výjimky jen pozůstalostní soupisy a testamenty, které se zhotovovaly pouze ve zvláštních případech. Proti tomu, díky byrokratickému charakteru římskokatolické církve, je takřka každý její „zaměstnanec“ podchycen od okamžiku vstupu do „zaměstnání“, tj. od kněžského svěcení, až po úmrtí, tedy sepsání pozůstalosti a zdroje pro poznání jejich myšlenkového zázemí jsou mnohem četnější i rozmanitější.

Výše zapsané je samozřejmě poněkud zjednodušeno (pro církevní prostředí to platí především pro období po Bílé hoře a ještě více až od 70. let 17. století) a do jisté míry zidealizováno (i přes četné povinnosti farářů konat a plnit záměry svých nadřízených, se tito často bránili nebo je vykonávali velmi liknavě), avšak i tak je zřejmé, že jsou zde mnohem lepší podmínky zkoumat např. rozsah a charakter knihoven duchovních, jejich jazykovou a obsahovou skladbu ad. než sbírky měšťanské. A přece tomu tak není. Zhruba od 80. let 20. století se v českém prostředí objevilo velké množství studií pro jednotlivá města,

²¹ Srov. jejich přehled Petr MAŠEK-Helga TURKOVÁ, *Zámecké, hradní a palácové knihovny v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2004.

²² Teoreticky lze uvažovat k roku 1713 o 950 obsazených českých farářích a 478 na Moravě k roku 1710. V souvislosti s josefinskými reformami přibylo v Čechách asi 250 a na Moravě 300 nových farností. Srov. Eduard MAUR, *Problémy farní organizace pobělohorských Čech*, in: *Traditio et cultus. Miscellanea historica Bohemica* Miloslao Vlk archiepiscopo Pragensi ab eius collegis amicisque ad annum sexagesimum dedicata, (ed. Zdeňka HLEDÍKOVÁ), Praha 1993, s. 163-175. – Rudolf ZUBER, *Osudy moravské církve v 18. století I*, Praha 1987, s. 183. – *Dějiny správy*, s. 180n.

věnujících se měšťanských librářům a zájem přetrvává dodnes. Tyto práce budou zmíněny dále v textu a pokusíme se je srovnat s kněžským prostředím. Nyní věnujme především pozornost bádání o knihovnách farního kléru, knihovnách kostelních a farních v období raného novověku a první poloviny 19. století.

Patrně první studijní materiál – pomineme-li směs citací pramenů u Bohuslava Balbína²³ – se objevuje až koncem 19. století, především v podobě publikace Zikmunda Winttra o církevním životě v Čechách, mapující období na přelomu středověku a raného novověku, a to pro katolické i nekatolické prostředí. Netřeba připomínat, že se jedná o soubor různě snesených a otištěných údajů různé vypovídací hodnoty.²⁴ Podobně o privátních kolekcích pojednal rovněž pražský světící biskup Antonín Podlaha ve svých zdárně začatých, leč nedokončených dějinách pražské arcidiecéze, zmínivše se velmi stručně o knihovnách sedmi kněží. Na rozdíl od Winttra, zde uvádí i zmínky o knižních odkazech.²⁵

Nedlouho po Zikmundu Wintrovi otisknul kratší příspěvek Jaroslav Štátný, který dle svých slov vytvořil přehled, jehož cílem „*jest konstatovati, kde se zachovaly starší české tisky nebo rukopisy a literatura z doby probuzení...*“²⁶ Nezaměřil se pouze na knihovny farní, ale klášterní i muzejní a soukromé na teritoriu Čech. Bezmála dojemné je jeho tehdejší přesvědčení, že již konečně nastal čas provést podobný

²³ Především se to týká jeho *Historických rozmanitostí (Miscellanea historica regni Bohemiae)*, přesněji páté a deváté knihy. Pátou knihu věnoval Balbín českému duchovenstvu, otiskl v ní rovněž erekční knihy. – Další své dílo *Učené Čechy (Bohemia docta)* rozdělil Balbín do tří částí. Pro sledované téma je důležitý zejména druhý a zčásti i třetí oddíl, v nichž se nejprve zmiňuje o více než šesti stech domácích autorech z různého sociálního o profesního postavení. Najdeme tu zástupce šlechty, vysokého i nižšího duchovenstva. Ve třetí části vytvořil Balbín soupis knihoven v Čechách. K tomu srov. zejména Jan P. KUČERA-Jiří RAK, *Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře*, Praha 1983, s. 134-138.

²⁴ Zikmund WINTER, *Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z 15. a 16. století I-II*, Praha 1895-1896.

²⁵ Antonín PODLAHA, *Dějiny arcidiecéze pražské od konce století XVII. do počátku století XIX.*, díl I. Doba arcibiskupa Jana Josefa hraběte Breunera (1694-1710), část první, Praha 1917, s. 470-472.

²⁶ Jaroslav ŠTÁTNÝ, *Stručná zpráva o některých menších knihovnách, zvláště farních a klášterních, v Čechách*, LF 31, 1904, s. 424-433.

„*soupis*“. Zdá se, že své současníky i generace budoucí příliš nepřesvědčil.²⁷ Šťastného studie sestává z nadepsání lokality a stručné charakteristiky nalezených písemností (knihoven). Již v jeho době se objevuje dost větších lokalit, kde se žádné libráře nenachází (např. Kutná Hora, Hořovice, Nové Město nad Metují, Nymburk, Opočno, Plzeň, Počátky atd.), na druhou stranu tu figuruje více far se slušnými fondy. Nějaké podstatnější závěry však z takto pojatého seznamu vyvodit nelze.

Jedním z posledních předválečných příspěvků je spis profesora olomoucké bohoslovecké fakulty Augustina Neumanna, zaměřený kromě samotné knihovnické otázky i na církevní archivnictví.²⁸ Mimo statí věnovaných kapitulním, biskupským a klášterním knihovnám, popisuje rovněž bibliotéky farní, a to nejen katolické, ale i luteránské. U prvně jmenovaných vychází z vládních návrhů, v nichž se v letech 1818-1828 objevovaly snahy o zakládání farních (děkanských, vikariátních) knihoven. Na příslušných místech mělo dojít k vytváření sbírek, jejichž obsah by byl v souladu s učením církve a nijak by nevystupoval proti státu a vládnoucí dynastii (přednost měly mít publikace vychovatelské a pastorační). Samotná akce začala v roce 1825 a vytvoření knihovny nebylo povinné, záleželo vždy na jednotlivých duchovních. Co je však důležité, případné knihovny mají být vedeny jako součást majetku fary, ovšem sloužit mají nejen samotnému duchovnímu, ale i farníkům.²⁹

I v důsledku politické a společenské situace v poválečném Československu zájem o církevní fondy nejdříve poněkud zeslabil, a později se věnoval, z výše uvedených důvodů, spíše fondům vrcholných institucí. Jednou z prvních vlašťovek týkající se tématu byl poměrně rozsáhlý článek Anny Vavrouškové, sledující situaci v severních

²⁷ Do jisté míry se netýká rukopisů, některé lokality byly zahrnuty do *Repertorium rukopisů 17. a 18. století z muzejních sbírek v Čechách*, (edd. Jaromír LINDA a kol.), Praha 2003.

²⁸ Augustin NEUMANN, *Příspěvky k mladšímu církevnímu archivnictví a knihovnictví v Čechách a na Moravě (1500-1836)*, Olomouc 1939.

²⁹ Srov. ibidem, s. 22-24.

Čechách.³⁰ I dnes, o 50 let později, platí její úvodní slova: „*Farním knihovnám bylo dosud věnováno v literatuře málo pozornosti; jedna z příčin leží v povaze těchto knihoven a také ve způsobu jejich dochování a přístupnosti.*“ Jako hlavní pramen jí posloužily samotné knižní sbírky, pamětnice farností a inventáře kostelů a far. Snad jako první začala kombinovat tyto tři základní zdroje poznání, které navíc podrobuje i stručné kritice (zejména inventáře). Jádrem její práce spočívá především v kratším či delším popisu zhruba 25 lokalit. Pokud byla v daném místě knihovna nalezena, pokouší se ji spolu s literaturou a prameny více přiblížit, zejména ohledně zakládajících osobností.

Po této studii nastává jistá odmlka, do které vstupuje až koncem osmdesátých let Marie Ryantová. Její práce lze volně rozdělit na dvě skupiny. Do první lze zařadit články (někdy publikované ve spolupráci se Zdeňkou Kokoškovou) popisující hmotnou kulturu nižšího duchovenstva v širším rámci, jehož součástí jsou i knihovny,³¹ v ostatních se věnuje pouze knižním sbírkám jednotlivců nebo většího souboru kněží působících ve farní správě.³² Již z názvů těchto statí z obou skupin přímo vyčnívají dvě skutečnosti. Jednak zaměření se na přelom 17. a 18. století, tedy libráře „*v době vrcholící rekatolizace*“, a na vytvoření jednoho pracovního (nebo metodologického) vzoru a jeho

³⁰ Anna VAVROUŠKOVÁ, *Farní knihovny v severních Čechách*, Sborník severočeského muzea – společenské vědy 1959, 2, s. 207-237.

³¹ Např. M. RYANTOVÁ, *Příspěvek k poznání struktury jihočeského světského kléru v období vrcholící rekatolizace*, JSH 57, 1988, 2, s. 61-73; *Majetkové poměry jihočeského světského kléru v období vrcholící rekatolizace*, JSH 62, 1993, s. 108-120; – Zdeňka KOKOŠKOVÁ-M. RYANTOVÁ, *Sociální a kulturní úroveň nižšího kléru v druhé polovině 17. a v prvních desetiletích 18. století*, in: Pražské arcibiskupství 1344-1394. Sborník statí o jeho působení a významu v českých zemích, (edd. Zdeňka HLEDÍKOVÁ-Jaroslav V. POLC), Praha 1994, s. 150-163; Eadem, *K problematice kladského farního kléru v období vrcholící rekatolizace*, in: Kladský sborník 1, Hradec Králové 1996, s. 97-112. – Sama Z. KOKOŠKOVÁ se této problematice dotkla již dříve, viz *K problematice nižšího světského kléru v období upevňování výsledků násilné rekatolizace*, in: Sborník prací členů SSM Státního ústředního archivu v Praze 1989, 2, s. 170-207.

³² M. RYANTOVÁ, *Knihy v pozůstalostech pražských duchovních v první třetině 18. století*, Časopis národního muzea – řada historická, 156, 1987, 1-2, s. 52-68; Eadem, *Knihovny světských duchovních arcidiecéze pražské na konci 17. a na počátku 18. století*, in: Opera romanica 1, s. 239-252.

aplikování na různé části diecéze. Časová orientace je pochopitelná. V této době se úřední církevní aparát podobá dobře namazanému, bezvadně fungujícímu stroji, jsou relativně pevně dané hranice farností a vikariátů, nedostatek kněžstva není již tak akutní a bolestný a obyvatelstvo až na pár jedinců vyznávalo jen jednu správnou víru. Mírná výtka, týkající se využívání jednoho „mustru“, směřuje především ke strnulosti bádání a relativně chudým výsledkům, neboť struktura majetku kněží je stejná v Kladsku i jižních Čechách a všude se liší pouze v závislosti na jednotlivcích a pro samotnou oblast knihoven vytváří především statistická data, podchycující množství a velikost knihoven a jejich cenu, co se týče skladby zůstává u vyjmenování základních oborů a několika autorů, další otázky – geografický původ a postavení tvůrců knih, analýza tiskařských středisek a budoucí osudy knih – zůstávají nepovšimnuty.

Kromě těchto studií líčících stav v různých regionech pražské arcidiecéze se objevily také stati o knihovnách jednotlivců i vybraných far, které budou zmíněny až dále v textu v souvislosti s probíraným tématem.³³ Nyní se podívejme ve stručnosti na literaturu popisující jiné provincie – moravskou, a dále oblasti polské a uherské.³⁴

Pro tehdejší olomouckou diecézi představuje základní dílo sledující 18. století dvousvazková monografie Rudolfa Zuberu.³⁵ Autor věnuje rovněž poměrně rozsáhlý prostor duchovenstvu oné doby, jeho vzdělání, postavení ve společnosti a v rámci toho se zmiňuje i o jeho knihovnách. Svě pojednání však zpracovává výhradně na základě studia pramenů, neboť pro moravskou diecézi snad není publikována žádná stat' podobná výše zmíněným. Rudolf Zuber tak vyzvedává pouze

³³ Jedná se zejména o práce Milady SVOBODOVÉ, Karla MACÁKA, Lydie BAŠTECKÉ, Josefa JOHANIDSE, Jana KAŠPARA, Miroslava MYŠÁKA a opět Marie RYANTOVÉ.

³⁴ Pro zbývající české diecéze – litoměřickou a královéhradeckou – není zatím podrobnějších studií, mimo zmíněné A. VAVROUŠKOVÉ a některých statí věnujících se konkrétním knihovnám.

³⁵ Rudolf ZUBER, *Osudy I; dtem, Osudy moravské církve v 18. století II*, Olomouc 2003.

několik příkladů kněží, kteří dokázali nashromáždit poměrně velké množství svazků. Rovněž při porovnání průměru běžné knihovny se zdá, že se zdejší situace nijak zásadně neliší od pražské provincie a v zásadě tedy mohou platit Zuberova slova že „*i chudé farky v tomto hornatém kraji mívaly koncem 19. století 800-1500 svazků, z nichž největší díl byl vytištěn v 17. a 18. století.*“³⁶

Domácí prostředí opustíme konstatováním, že je velkou škodou, že také regionálně cílené práce o jednotlivých českých a moravských farnostech tuto problematiku zcela pomíjí a věnují se spíše společenským událostem, hospodářskému zázemí nebo sakrálním stavbám.³⁷

Zatímco v českém milieu se doposud ve studiu knihoven farního duchovenstva nedosáhlo výraznějšího pokroku a přes jisté oživení na přelomu 20. a 21. století, stále není k dispozici metodika a literatura se „otřela“ jen o několik málo far, tak polské církevní dějepisectví má k dispozici, kromě četných kratších či delších článků,³⁸ již i monografické studie. Pomineme-li přehledové práce věnující se církevním dějinám,³⁹ objevily se v roce 1993 a 2005 dvě monografie,

³⁶ Idem, *Osudy* II, s. 122. Ovšem lze polemizovat s názorem, že většina svazků pochází ze starších dob.

³⁷ Srov. např. Jan Al SAHEB, *Dějiny farnosti Frýdlant nad Ostravicí do konce 18. století*, Ostrava 2005. – Ladislav ZELINA, *Dějiny římskokatolické farnosti Žeranovice*, Žeranovice 2000. – Josef ZELINKA, *Dějiny farnosti v Buchlovicích*, Buchovice 2005. – Výjimkou není ani velká monografie věnovaná jihomoravskému Uherskému Brodu, kde je pouze na jednom místě zmíněn nákup dvou misálů a agend a v příloze uveden dobový popis kostelního inventáře, srov. Petr ZEMEK, *Reformace, protireformace a rozvinutí poreformačního katolictví v Uherském Brodě – křesťanská víra v proměnách času*, Uherský Brod 2006.

³⁸ Jejich starší přehledy srov. Władysław Andrzej PABIN, *Bibliografia piśmiennictwa o polskich bibliotekach kościelnych za lata 1901-1965*, *Studia Theologica Varsaviensia* 8, 1970, II, s. 349-368. – Ryszard ŻMUDA, *Bibliografia piśmiennictwa o polskich bibliotekach kościelnych za lata 1966-1979*, *ibidem* 19, 1981, II., s. 245-284.

³⁹ Své kapitoly mají církevní, kostelní i farní knihovny např. v publikacích *Kościół w Polsce* II, Kraków 1969 a *Encyklopedia Katolicka* I-X, Lublin 1973-2004.

jejichž předmětem jsou farní knihovny v 16.-18. století. První orientuje na část regionu Pomoří,⁴⁰ druhá na oblast Sandoměřska.⁴¹

Obě práce vychází ze stejných pramenů, které se pro pražskou arcidiecézi neuvádějí, totiž z vizitačních protokolů,⁴² jež také ve formě komentované edice tvoří jejich hlavní část. V případě sandoměřského archidiakonátu vycházel Tomasz Moskal z inventářů, které tvořily součást vizitačních písemností a v závislosti na lokalitě a stupni dochování jsou v ideálním případě k dispozici pro léta 1727, 1736, 1748 a 1765-1766. Vydáním těchto materiálů vznikl na jednu stranu vynikající srovnávací aparát, ovšem při studiu části předcházející edici se nelze ubránit dojmu, že podávané informace nejdou příliš do hloubky. K tomu je však třeba dodat, že způsob zápisu toho příliš nedovoluje, respektive v mnoha případech nezbývá než zůstat u dohadů. Je ale bezesporu nutné ocenit pokus o zhodnocení obsahu knih (dělení podle oborů) a především autorů (jejich rozčlenění podle příslušnosti k řádovému nebo světskému duchovenstvu i geografického původu). Pro poznání tiskařské produkce je naopak přínosná kapitola analyzující tiskaře a tiskárny, a to nejen polské ale i zahraniční, tedy fakta, která se v domácích pracích až na výjimky pomíjí. Krzysztof Maciej Kowalski pro archidiakonát pomořský tak daleko nedošel, analyzoval spíše obsahovou skladbu a také recepci obsahu knihoven. Několik odstavců věnoval farním knihovnám také autor souhrnného pojednání o polských i litevských farách v raném novověku.⁴³

U pouhého vydání pramenů zůstaly nám dosud dostupné výsledky maďarského bádání, které přineslo minimálně v jedné edici,

⁴⁰ Krzysztof Maciej KOWALSKI, *Księgozbiory parafialne archidiakonatu pomorskiego w XVI-XVIII wieku. Studium z dziejów kultury intelektualnej Prus Królewskich*, Gdańsk 1993.

⁴¹ Tomasz MOSKAL, *Biblioteki parafialne w archidiakonacie sandomierskim w XVIII w.*, Sandomierz 2005.

⁴² K nim pro české prostředí srov. Veronika SEMERÁDOVÁ, *Vizitační písemnosti Čech 17. století. (Farní kostely a farní klérus pražské arcidiecéze v letech 1623-1694)*, SAP 47, 1997, s. 125-204.

⁴³ Stanisław LITAK, *Parafie w Rzeczypospolitej w XVI-XVIII wieku*, Lublin 2004, s. 203-205.

hutný soupis institucionálních, tj. kostelních, knihoven katolické církve, z let 1526-1726⁴⁴ v arcibiskupství Ostřihom (Esztergom) a biskupstvích Eger, Sedmihradsko (Erdély), Raab (Győr), Vác a Veszprém. Seznam však nepředchází žádný komentář, jak je tomu u polských autorů. Jedinou výraznější pomůckou je toliko podrobný rejstřík, umožňující dohledání jednotlivých autorů zapsaných v inventářích nebo katalogích (pokud byla díla uvedena i s jejich jménem). Podkladem pro edici byly rovněž vizitační protokoly. Tím výčet využití zahraniční literatury končí.⁴⁵

Charakteristickým rysem polského i českého bádání zůstává jeho naprostá izolovanost. Skoro se zdá, že badatelé obou zemí o sobě vůbec nevědí. Obě strany si vystačí s domácí produkcí, v Polsku bohatší, v českých zemích pravda velmi omezenou a citovanou stále znovu. Soběstačnosti polského bádání se nelze příliš divit, neboť disponuje mj. vlastním specializovaným univerzitním střediskem pro výzkum církevních archivů, knihoven i muzeí – Instytut Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych, existujícím při Katolickim Uniwersytecie Lubelskim –, vydávajícím rovněž domácí periodikum – *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*. Na stránkách časopisu došlo v průběhu 50.-60. let k vyjasnění základních postupů, metod a rozdílů mezi těmito příbuznými sbírkovými institucemi,⁴⁶ publikování pramenů a studií věnujících se církevním archivům i knihovnám.⁴⁷ Do budoucna se však

⁴⁴ *Katolikus intézményi könyvtárak Magyarországon 1526-1726. Jegyzékszerü források*, (ed. Edina ZVARA), Adattár XVI-XVIII. 19/1, Szeged 2001. V rámci ediční řady Adattár vyšly mj. soupisy jezuitik i dalších řádů a také šlechtických knihoven.

⁴⁵ K příbuznému tématu – farním archivům – se vztahuje katalog a jeho předmluva z německé diecéze Bamberg, srov. *Pfarrarchive – bedrohtes Kulturgut vor Ort. Ein Handbuch*, (edd. Josef URBAN-Elmar KERNER), Bamberg 1995, s výrazným morálním apelem na záchranu písemností.

⁴⁶ Srov. Stanisław LIBROWSKI, *Archiwa, biblioteki i muzea kościelne. Podobieństwa i różnice. Próba rozgraniczenia*, ABMK 16, 1968, s. 5-18. – Leon FIGARSKI, *Projekt wzoru sporządzania inwentarza kościelnego i beneficjalnego*, ibidem, s. 16-31.

⁴⁷ S. LIBROWSKI, *Rejestracja archiwaliów i starych druków na terenie diecezji włocławskiej w latach 1960-1962 I*, ABMK 5, 1962, s. 347-358; idem, *Rejestracja archiwaliów i starych druków na terenie diecezji włocławskiej w latach 1960-1962 II*, ABMK 6, 1963, s. 269-278.

tento izolovaný přístup ukáže jistě nedostatečným, pokud chceme dojít k obecně platným závěrům pro středoevropský prostor, navíc, velká část dnešního polského území byla součástí Koruny české a pražské arcidiecéze (Kladsko formálně do 70. let 20. století). Snad se tedy již na tomto místě podaří alespoň letmo předložit některé velmi užitečné teze polských vědců.⁴⁸

V poslední době se však zjevně blýská i v České republice na lepší časy. Přesněji řečeno blýská se v Čechách, diecézích s centry v Hradci Králové a Českých Budějovicích. V silnější či slabší spolupráci se zdejšími odpovědnými středisky se podařilo uvést do chodu ideu zpracování veškerých starších knižních fondů (přednostně rukopisů a knih vytištěných do roku 1800) v majetku římskokatolických farností, zároveň se zajištěním dobrých existenčních podmínek těchto fondů. V rámci toho, do jisté míry jako vedlejší a víceméně trpěný produkt, pak probíhá ke katalogizování vybraných knihoven ve formě diplomových prací. Uvést můžeme sice pouze situaci, jak je známa, z Katedry historie Univerzity Palackého v Olomouci, avšak i to budí respekt. V letech 2005-2008 tu bylo zpracováno nebo se zpracovává kolem 15 farních knihoven.⁴⁹

4. ZÁVĚREČNÉ POZNÁMKY, STRUKTURA PŘEDKLÁDANÉ PRÁCE

Tím se zároveň vracíme na začátek tohoto úvodního pojednání, kde byl letmo nastíněn záměr studie. Všechny výše zmíněné magisterské a bakalářské práce totiž zatím spojuje skutečnost, že se jedná o popis

⁴⁸ Poslední poznámka k polským badatelům směřuje k jejich sociálnímu a profesnímu zařazení. V naprosté většině se jedná o katolické kněze nebo řeholníky, kteří tvoří podstatnou část akademického prostředí a lze říci, že i jeho špičku, především v oboru církevních dějin.

⁴⁹ Zásahu na tom má především Jana Oppeltová, vedoucí těchto prací. Částečný přehled srov. také Jana OPPELTOVÁ-Věra SLAVÍKOVÁ, *Možnosti záchrany a výzkumu farních knihoven královéhradecké diecéze*, příspěvek prezentovaný na konferenci Církevní knihovny – ich funkcie a význam v dejinách, pořádané ve dnech 6.-7. 11. 2007 v Banské Bystrici, v tisku.

knihoven dnešních katolických farností, a že je jejich autoři interpretovali nebo interpretují především na základě jich samotných, případně s podporou archiválií farní proveniencie. Jen v omezené míře tak lze vystopovat přínos jednotlivých duchovních a uniká také jejich testamentární zaopatření. Na druhou stranu dochované libráře poskytují neocenitelnou příležitost autopsie a možnost sledování provenienčních a vlastnických poznámek, exlibris, supralibros, nemluvě o vazbách, které jsou pramenem *sui generis*.

Protože v Bavorově zdejší librář v někdejší podobě neexistuje, bude na následujících řádcích učiněn pokus vypořádat se s otázkou, do jaké míry je možné na základě pramenů církevních (především) a světských původců rekonstruovat kolekce jednotlivých duchovních a knihovnu kostelní. Ve druhé kapitole, po letmém přehledu základních historických údajů vztahujících se k lokalitě, přichází popis bavorovských středověkých knihoven, pokud možno, zasazený do širšího kontextu českých zemí. Vzhledem k pramenné césuře, kterou není schopna nahradit ani literatura, tvoří třetí část studie více nebo méně šťastně koncipovaný spojovací moment, jak se dostat k hlavnímu bodu, obsaženém v kapitole čtvrté. Snad bude alespoň zčásti shledán užitečným i jen stručný rozbor pražské diecézní synody z roku 1605, věnující se okrajově i kněžské lektuře. V onom jádru se nachází popis knih a knihovny zádušní, a především, medailony ke knižním kolekcím jednotlivých bavorovských duchovních konce 17. a průběhu 18. století. Jedním z důležitých úkolů této v části bylo zhodnocení role knih a knihoven v pracovním i všedním životě kněží, obsahové i autorské skladby librářů a ceny knih. Sledovány budou sledovány rovněž budoucí osudy knihoven, tedy skutečnosti do značné míry dosavadní literaturou opomíjené.

Díky výjimečné situaci a svědomitosti jednoho z kněží bude v páté kapitole učiněn exkurs do světa laického čtení v Bavorově a letmo i okolních farních osadách a budou nastíněny podobnosti nebo difference

v lektuře obou stavů, především pak v závislosti na literatuře, která je k tomuto tématu opět početnější. Nově se dále objevily i souhrnné studie sledující čtenáře v českém prostředí⁵⁰ i obecné dějiny čtení.⁵¹

Na závěr si dovolueme ještě několik upozornění technického rázu. Jako ona pomyslná červená niť se celou prací vleče jistý rozpor, jak jednotlivé kněžské libráře přiblížit. Stačí vyjmenovat jen jednotlivé autory a jejich díla? Jakým způsobem je předložit, aby práce zcela neztratila na čtivosti a přinesla potřebné informace? Původní záměr, přiložit rovněž edice některých inventářů a odkazovat na ně, nebyl naplněn vzhledem k časovým možnostem a také rozsahu. Proto se jednotlivé a patrně dosti rušivé odkazy k jednotlivým spisovatelům a publikacím objevují tu v poznámkách, tu v hlavním textu, v závorkách i mimo ně. Hlavním zdrojem byla různá lexika a také internet, v některých případech pak pouhé titulní listy, uvádějící místo působení i funkci dotyčného. Velké obtíže v našich zeměpisných šířkách působí přepisování jmen zahraničních autorů. Bylo to řešeno uváděním českého ekvivalentu křestního jména a ponecháním autentického, nejčastěji snad latinizovaného příjmení. Domácí, ale i některé cizí autory, jako Bohuslav Balbín, Tomáš Pešina, Tomáš Akvinský, Tomáš Kempenský uvádíme standardní, tedy zvykovou formou, neboť jejich latinské varianty by působily patrně dosti podivně, stejně tak podáváme i podobu příjmení jezuity Antonína Koniáše, kteráž to, ačkoli chybná, je již natrvalo usazená v českém diskurzu.

Co se literatury týče, některé větší syntetické práce věnující se zejména českým politickým i duchovním dějinám, ačkoli k nim bylo přihlíženo, v poznámkách i seznamu literatury pomíjíme a soustředíme

⁵⁰ M. RYANTOVÁ, *Čtenář*, in: *Člověk českého raného novověku*, (edd. Václav BŮŽEK-Pavel KRÁL), Praha 2007.

⁵¹ Alberto MANGUEL, *Dějiny čtení*, Brno 2007. Kniha přináší velmi podnětné myšlenky, avšak pohybující se v obecném (de facto celosvětovém) hledisku, takže jen těžko je lze aplikovat na český Bavorov.

se zejména na úzeji zaměřenou produkci, věnující se jednak knihovnám jako takovým, vlastnímu čtení a regionální historii.⁵²

Pozorný čtenář necht' tedy posoudí, zda byly tyto obecně nastíněné teze splněny a do jaké hloubky. Na samotný závěr se sluší ještě poděkovat osobám, bez jejichž pomoci by celá práce ve výsledné podobě nemohla vzniknout. Na prvním místě je nutné jmenovat pracovníky konzervátorského oddělení Českobudějovického biskupství Ivetu a Jiřího Černé, dále mnohé zaměstnance českých archivů různého organizačního stupně a klasického filologa Lubora Kysučana. Za dílčí korektury vděčím Katarzynie Szwed, cizojazyčné shrnutí kolegyni Věře Vejrychové a za mnohé pak vedoucí práce Janě Oppeltové.

II. STŘEDOVĚKÉ POČÁTKY

1. STRUČNÉ DĚJINY MÍSTA

Samotná lokalita pozdějšího městečka Bavorov se připomíná patrně poprvé k roku 1228, kdy zde měl nějaká práva pražský klášter sv. Jiří. Město bylo – jak doznává i jeho jméno – vybudováno některým z pánů ze Strakonic, nejpravděpodobněji Bavorem III., někdy na počátku 14. století. O vědomém založení svědčí sama pravidelná osnova městiště se čtvercovým náměstím a komunikacemi ústícími v jeho rozích. Do areálu byl zahrnut i nový hrad či tvrz, kde Bavor III. sídlil (jako první se

⁵² Např. Josef ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských 1198-1253. Proměna státu a společnosti*, Praha 2002. – František ŠMAHEL, *Husitské Čechy. Struktury, procesy, ideje*, Praha 2008²; *Husitská revoluce 1-4*, Praha 1995-1996. – Petr VOREL, *Velké dějiny zemí Koruny české*, sv. 7, 1526-1618, Praha 2005. – Pavel BĚLINA a kol., *Velké dějiny zemí Koruny české*, sv. 10, 1740-1792, Praha 2001. – K lidové kultuře pak zejména Josef HANZAL, *Od baroka k romantismu. Ke zrození novodobé české kultury*, Praha 1987, před. s. 169-192. – Obecně k literatuře Kol., *Česká literatura od počátků k dnešku*, Praha 2006. – K vzdělanosti a vědění nejnověji Peter BURKE, *Společnost a vědění. Od Gutenberga k Diderotovi*, Praha 2007.

psal z Bavorova) a z druhé strany také kostel.⁵³ Poté co Bavor III. roku 1317 zemřel, měl panství zdědit jeho bratr Vilém Bavor ze Strakonice. Avšak nestalo se tak, neboť si dominium podržela vdova Markéta z Rožmberka († 1357), která majetek darovala ještě za svého života svému bratru Petrovi I. z Rožmberka († 1347), jenž si donaci nechal roku 1334 potvrdit králem Janem Lucemburským i proti vůli Viléma Bavora. Díky tomuto Markétinu aktu se pravděpodobně stalo, že osudy Bavorova až do konce 16. století určovali především Rožmberkové a nikoli strakoničtí johanité, jimž zbožný Vilém Bavor odkázal větší část svého majetku. Definitivní tečku za spory mezi ním a Rožmberky pak učinil Karel IV., potvrzující darovací akt a nařizující Rožmberkům vyplatit Vilémovi 1000 kop grošů.⁵⁴

Rožmberkové již na zdejším hrádku či tvrzi nesídlili, místo toho synové Petra I. z Rožmberka – Petr, Oldřich, Jošt a Jan – požádali panovníka o povolení zřídit nový hrad, neboť jejich sídlo se nacházelo až v Krumlově a nezajišťovalo tak dobré podmínky pro správu oblasti. Karel IV. jim vyhověl roku 1355 a nové správní středisko nacházející se na vrchu Malošín nedaleko Bavorova bylo nazváno Helfenburk.⁵⁵ Toto helfenburské panství zahrnovalo dvě městečka – Bavorov a Strunkovice a dalších 23 vesnic.⁵⁶ Rožmberkové pak Bavorovu roku 1361 udělili

⁵³ August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, díl sedmý – Písecko, Praha 1996³, s. 90. – K osobnostem pánů ze Strakonice pak především Simona KOTLÁROVÁ, *Bavorové erbu střely*, České Budějovice, 2004, jež na s. 107. udává jako rok založení 1233, čímž je snad myšleno povstání lokality jako takové. – Jan OLEJNÍK, *Archiv města Bavorova 1361-1945 (1946)*, inventář, SOKA Strakonice 1984, s. 2 se přiklání k založení do druhé poloviny 13. stol. (70.-80. léta). – K počátkům města i dalším osudům srov. také František DOMORÁZEK, *Dějiny města Bavorova a hradu Helfenburku v Prácheňsku*, Bavorov 1905, přepsáno v roce 1970, strojopis uložený v SOKA Strakonice. – Ke jménu lokality srov. také heslo *Bavorov*, in: Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny*, I, Praha 1947, s. 31n.

⁵⁴ A. SEDLÁČEK, *Hrady*, s. 91. – F. DOMORÁZEK, *Dějiny města Bavorova*, s. 5n. – Ke sporu srov. také S. KOTLÁROVÁ, *Bavorové*, s. 67-72. – J. OLEJNÍK, *Archiv města Bavorova*, s. 3.

⁵⁵ K tomuto hradu viz A. SEDLÁČEK, *Hrady*, s. 84-103. – A také F. DOMORÁZEK, *Dějiny města Bavorova*, s. 6.

⁵⁶ K tomu také Josef TRUHLÁŘ (ed.), *Urbář zboží Rožmberského z roku 1379*, Praha 1880, s. 39. Bavorov je tu jmenován jako oppidum.

první výsadu, totiž práva a svobody, jakých užívalo královské město Písek.⁵⁷

První bavorovský kostel Panny Marie měl být založen někdy mezi lety 1270-1285.⁵⁸ V této době ještě nedisponoval farními právy, byl pouze filiálním ke sv. Jiljí v nedaleké (Velké) Blanici. Nově budovanému městu a očekávanému rostoucímu významu střediska ležícího na tzv. Zlaté stezce by odpovídala i snaha o přenesení fary z Blanice do Bavorova. Kvůli sporům mezi Rožmberky a Vilémem Bavorem ze Strakonice se tak stalo až později a k hmotnému zabezpečení došlo roku 1368, kdy bratři Rožmberkové darovali knězi Václavovi z Miličína, dosavadnímu faráři v Blanici, svůj dvůr v Bavorově i s pozemky, aby tu mohl trvale bydlet.⁵⁹ Díky tomu se tedy ve městě objevili první čtyři kněží – kromě Václava ještě dva duchovní mající na starost okolní vesnice a klerik sloužící v bavorovském špitále.⁶⁰ Farnost se až do 30. let 17. století stala součástí arcijáhenství bechyňského a děkanství volyňského.⁶¹

Přestavba kdysi filiálního kostela v reprezentativní svatyni farní byla provedena zřejmě v letech 1370 až 1389.⁶² Presbytář kostela Nanebevzetí Panny Marie byl se svými pěti oltáři vysvěcen v listopadu 1373, výzdoba pokračovala až do let osmdesátých.⁶³ V září 1384 se pak chrámu dostalo velkého nadání v podobě platů z několika vesnic, dvorů, mlýnů, bavorovské sladovny ad., zabezpečujícího dostatek prostředků k zajištění duchovní správy nejen zde, ale také ve Vitějovicích, Blanici a při bavorovském špitále. Celá nadace měla uživit kromě Václava

⁵⁷ A. SEDLÁČEK, *Hrady*, s. 92 – J. OLEJNÍK, *Archiv města Bavorova*, s. 4-6.

⁵⁸ Srov. František HOBIZAL, *K počátkům rožmberského chrámu v Bavorově*, Vodňany a Vodňansko 2, 1970, s. 26.

⁵⁹ Srov. SOKA Strakonice, DÚ Bavorov, inv. č. 5, sign. Ia/B 2.

⁶⁰ SOKA Strakonice, osobní fond Marie Jakší (1900-1965), Marie JAKŠÍ, *Dějiny města Bavorova a hradu Helfenburku* I. díl, strojopis, 1953, s. 37ad.

⁶¹ Církevní správu v tomto období vynecháváme. K jejímu vývoji, patronátnímu právu a souvisejícím okruhům srov. Jaroslav KADLEC, *Dějiny katolické církve* II, Olomouc 1993. – *Dějiny správy*, s. 172-201. Kde se objevuje i další literatura.

⁶² Srov. heslo *Bavorov*, in: *Umělecké památky Čech* I, Praha 1977, s. 34-36. – F. HOBIZAL, *K počátkům*, s. 27n. uvádí rok založení 1359.

⁶³ Srov. F. HOBIZAL, *K počátkům*, s. 28.

z Miličina dalších pět kněží, sedm chudých studentů a sedm chovanců špitálních.⁶⁴ Počet je to jistě velký, ovšem – zvláště v této předhusitské době – nikoli výjimečný. Ve vsi Miličín, na polovině cesty mezi Benešovem a Tábořem, po němž se patrně plebán Václav psal, zvýšil o něco málo později farář Vojslav z Miličina velkorysým nadáním počet vikářů ze tří na čtyři.⁶⁵

Na základě četných příjmů plynoucích z této listiny se měl bavorovský farář postarat o stravu všech dosavadních i nových kněží, kterým byly uděleny jisté závazky. První z nich byl povinen s pomocí špitálního klerika každý všední den při východu slunce sloužit mši k počtě Panně Marii. Druhý z kněží dostal za úkol slavit bohoslužbu u oltáře svatých apoštolů a mít dozor nad sakristií, kde se nacházely kultovní předměty. Třetí kněz měl sloužit officium u oltáře sv. Mikuláše a sv. mučedníků a věnovat se kázání, čtvrtý pak u oltáře sv. Vavřince. Pátý klerik, jímž byl od listopadu 1385 sestřenec Václava z Miličina Mikuláš, byl umístěn u hřbitovní kaple sv. Ducha a Všech svatých.⁶⁶ Kromě nich platil farář stravu také učitel, který měl zadarmo vyučovat špitální kleriky a jiné chudé žáky. Zřízení farního kostela, přítomnost většího počtu kněží (celkem vlastně osm) a zmínky o vyučování studentů s sebou jistě neslo i potřebu knih a to nejen liturgických, ale také literatury studijní.

2. KNIHY, KNIHOVNY A KNĚŽÍ V ČESKÉM STŘEDOVĚKU

⁶⁴ Marie JAKŠÍ, *Dějiny města Bavorova a hradu Helfenburku*, s. 37-48. Vychází z dnes nedochované listiny (ztracena patrně někdy v posledních 40 letech). Existuje však její fotokopie uložená v Historickém ústavu Akademie věd České Republiky, sign. Bavorov 43-48. Za její zpřístupnění autor děkuje Mgr. Jiřímu Martínkovi, zaměstnanci této instituce. – A. SEDLÁČEK, *Hrady*, s. 92.

⁶⁵ Vojslav z Miličina († po 1415) arcibiskupský úředník (korektor kléru, generální vikář), vltavský děkan, srov. Milada SVOBODOVÁ, *Středověká knihovna při kostele sv. Jana Křtitele v Miličíně v době Vojslava († post 1415)*, in: *Facta probant homines*, s. 447-459. Uvádí tu další literaturu. Otázka příbuzenství Vojslava a Václava je otevřená, v zásadě se nabízí sourozenectví. Rovněž Miličín byl součástí rožmberské državy.

⁶⁶ Srov. SOkA Strakonice, DÚ Bavorov, inv. č. 20, sign. Ia/ B 15.

Není třeba připomínat, že kněží k samotnému výkonu své funkce jisté knihy nutně potřebují. Ve středověku, ale i později byl vztah klerika a knihy nerozlučný a duchovní bez knih byl nemyslitelný.⁶⁷ Bez misálu není možné sloužit mše, bez agendy křtít, pohřbívat, zaopatřovat svátostmi, stejně tak je nutné si z něčeho připravovat kázání, pokud ne z vlastních homiletických svazků, tedy přinejmenším z Bible. Proto se již v šesté rubrice tzv. canonu penitentialis Opatovického homiliáře snad z 12. století, objevuje ustanovení, že kněží jsou povinni znát sakramentář, lekcionář, antifonář (de facto části pozdějšího plného misálu), rituál pro křest, computus (návod pro sestavení církevního kalendáře), penitentiář, žaltář a homiliář. V Opatovickém homiliáři se také uvádí synodální řeč údajně z 10. století, jež byla i později čtena farnímu duchovenstvu na synodách, v níž lze mimo jiné číst o povinnosti duchovních, pečovat o bohoslužebná roucha a nádoby, kostely a také knihy.⁶⁸

S rozvojem synodálního života v době prvních pražských arcibiskupů se objevují i přímé doklady o povinnosti duchovních vlastnit texty závěrů synod. První pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic mimo jiné nařídil, že statuta nemají být čtena již na shromáždění, ale až následně přímo farnímu a dalšímu duchovenstvu během setkání s děkany a arcijáhny. Zároveň bylo všem farářům a správcům kostela nařízeno si jejich vázaný opis pro svou potřebu opatřit.⁶⁹ To, že kněží k této povinnosti přistupovali spíše laxně, dokazují jednak opakovaná nařízení a také vizitace pražského arcijáhenství Pavlem z Janovic v letech 1379-1382. Zdá se, že jedna z vizitátorových otázek vždy směřovala k existenci a stavu provinciálních a synodálních statut. Výsledky

⁶⁷ Srov. Pavel SPUNAR, *Vztah ke knize ve středověku*, in: *Facta probant homines*, s. 441-445.

⁶⁸ Srov. Rostislav ZELENÝ, *Synodální život v pražském biskupství (973-1344)*, in: *Tisíc let pražského biskupství 973-1973*, (red. Jaroslav KADLEC), Praha 1973, s. 60.

⁶⁹ Srov. Jaroslav V. POLC, *Pražské koncily a synody doby arcibiskupů Jana Očka z Vlašimě a Jana z Jenštejna 1365-1395*, in: *Pražské synody*, s. 35. – Stejná situace panovala i na Moravě, srov. Pavel KRAFL, *Synody a statuta olomoucké diecéze období středověku*, Praha 2003, kde přináší edice synodálních nařízení.

kontrolní návštěvy ukazují, že velký počet farářů text vůbec nevlastnil, další jen v neúplné formě, popřípadě nesvázaný.⁷⁰ V souvislosti se začínající českou reformací se v synodálních statutech z roku 1408 objevuje zákaz držení, vyučování i disputování Wyklifových spisů.⁷¹

Výčtem povinností farního duchovenstva vlastnit minimální povinnou literaturu jsme se dostali do doby, v níž zmiňovaný farář Václav z Miličína žil. Toto období – druhou polovinu 14. století – zařadil Ivan Hlaváček z hlediska rozvoje knižní kultury do třetí vývojové fáze knižní kultury v Čechách a na Moravě, vyznačující se dynamickým růstem čtenářů i rukopisů. První dvě etapy (od počátku 10. století do první poloviny 14. století, s přechodným obdobím ve druhé polovině 13. století) se vyznačují pozvolným přechodem od jednotlivých knih k jistému počtu větších knihoven s několika desítkami svazků a úzkou vrstvou čtenářů, tvořenou světským a řeholním klérem, konkrétně vysokým duchovenstvem soustředěným kolem panovníka, biskupství, kapitul a stále se zvyšujícího počtu klášterů různých řádů. Spolu s nimi se zvětšuje i počet čtenářů a tvůrců domácí literatury a zároveň dochází k jejich diferenciaci, právě v závislosti na místě působení či řádové příslušnosti. Počet rukopisů nacházejících se v českém prostředí se v této době mohl pohybovat v řádu několika set svazků. Zlomové období od poloviny 13. století pak přináší první pronikání národních jazyků do tvůrčí literární činnosti. Literatura již není určena jen duchovním osobám, ale ve stále větší míře i světským čtenářům či posluchačům, zejména těm pohybujících se při panovnickém dvoře.

⁷⁰ Srov. J. V. POLC, *Pražské koncily a synody*, s. 36. – K vizitaci Pavla z Janovic pak Ivan HLAVÁČEK-Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Protocolum visitationis archidiaconatus Pragensis annis 1379-1382 per Paulum de Janowicz, archidiaconum Pragensem factae*, Praeae 1973.

⁷¹ Jde o synodální statuta arcibiskupa Konráda z října 1408. Srov. J. KADLEC, *Pražské synody a jejich statuty od doby arcibiskupa Olbrama ze Škvorce do přestupu Konráda z Vechty k husitství 1396-1414*, in: *Pražské synody*, s. 58, text s. 288.

Základní recipovanou literaturu nejstarších období bezpochyby tvořily liturgické (sakramentáře, graduály, antifonáře, později misály atp.) a biblické rukopisy, které se nutně nacházely v každém klášterním i soukromém kostele, nejčastěji jako součást chrámového pokladu. Tyto svazky byly takřka v každodenním užívání, neboť jejich prostřednictvím se odbývaly křesťanské bohoslužby, kázání a církevní obřady. Dále se objevují spisy teologické, historické (resp. analistické), hagiografické či komputistické. Tyto rukopisy, jejichž využití předpokládá jisté studijní zázemí, sloužily i jako podklad pro další literární odbornou činnost, ovšem i kazatelskou.

Boom poloviny 14. století je podmíněn vznikem pražské univerzity a s ním rostoucí potřebou literární činnosti i knih samotných, dále rozvojem měšťanské kultury, tj. laicizací vzdělání, zvyšováním gramotnosti a užíváním národních jazyků. To vše s sebou neslo potřebu po studijní literatuře více vědních oborů (filosofie, právo, teologie, lékařství, astronomie atd.). Objevuje se i nová psací látka – papír. Stačí zmínit jen některé z osob, které tvořily dějiny a ducha doby – Jan IV. z Dražic, Jan ze Středy, Arnošt z Pardubic, Vilém z Lestkova, Jan Hus, nemluvě o Karlu IV. a jeho synu, o nichž víme, že vlastnili větší počet rukopisů, vysoké literární i umělecké úrovně. V tomto čase jsme svědky existence stovek menších souborů ve vlastnictví jednotlivců – univerzitních mistrů, představitelů církevních institucí, světského duchovenstva apod. Impuls pro budování vlastních knihoven či sbírání studijní a pracovní literatury farním klérem, s sebou snad nesla i ostrá konkurence s příslušníky žebravých řádů, kteří se orientovali na kázání. Ve 14. století také vznikají četná kazatelská obročí, jejichž držitelé zastupující faráře musí své promluvy z něčeho připravit.⁷² Obecně byly bohatší především knihovny institucionální, do jejichž sbírek ty soukromé nakonec vplynuly. Velký limit pro celou středověkou éru

⁷² Srov. Francis RAPP, *Církev a náboženský život Západu na sklonku středověku*, Brno 1996, s. 89n.

představuje nedostatek pramenů, obrovská deperdita a nedostatečný postup katalogizačních prací.⁷³

3. STŘEDOVĚKÁ KNIHOVNA V BAVOROVĚ V ŠIRŠÍCH SOUVISLOSTECH

Stranou rozmachu knižní kultury nezůstala ani poměrně periferní lokalita jako Bavorov. Přesvědčit se o tom lze nahlédnutím do zmíněné nadační listiny ze září 1384, respektive do přípisku pod vlastním textem, v němž je Václavem z Miličina proveden soupis bavorovských knihoven k prosinci 1389. Tento muž působil předtím v letech 1354-1359 jako farář v Bošilci na Třeboňsku a kromě povinností ve vlastní farní správě se ve funkci notáře podílel na fungování rožmberské kanceláře. V letech 1383-1398 byl rovněž děkanem volyňského okrsku.⁷⁴ Jeho seznam sestává ze tří částí. V první se uvádí svazky získané jím samotným, ve druhé liturgické knihy kostela Panny Marie a ve třetí pak kodexy bavorovského špitálu, kostelů v Blanici a Vitějovicích.⁷⁵

Knihovna Václava z Miličina obsahovala 31 pergamenových a sedm papírových svazků s více tituly. Základ samozřejmě tvoří Bible spolu s výklady evangelií, jež dle soupisu byly iluminované. Mezi papírovými rukopisy se nacházel ještě komentář k Apokalypse. Na tento biblický kodex navazují rovněž iluminacemi obohacené výklady bible Mikuláše z Lyry († 1349).⁷⁶ Obligatorní provinciální statuta z roku 1349

⁷³ K velmi obecně nastíněnému vývoji srov. před. I. HLAVÁČEK, *Knihy a knihovny v českém středověku. (Studie k jejich dějinám do husitství)*. Praha 2005. Jedná se sice o již několikrát vydané statě doplněné jen novější literaturou, ale bádání v této oblasti pokročilo velmi málo. Na překážku mohou být značně opatrné závěry, které autor vyvozuje. – Dále idem, *Přehledné dějiny českých a moravských knihoven do počátku novověku (cca 1526)*, in: J. CEJPEK a kol., *Dějiny knihoven a knihovnictví*, před. s. 84-101. – Srov. také P. SPUNAR, *Kultura českého středověku*, Praha 1985, především s. 346-380.

⁷⁴ Srov. *Průvodce po archivních fondech SOA Třeboň*, sv. 2, (red. Ivo PLECHÁČEK-Karel TRÍŠKA), Praha 1958, s. 44. Funkce protonotáře se schopným venkovským kněžím zadávala u Rožmberků již před polovinou 14. století.

⁷⁵ I. HLAVÁČEK, *Středověké soupisy knih a knihoven v českých zemích. Příspěvek ke kulturním dějinám českým*. Praha 1966, s. 20n.

⁷⁶ Uznávaný exegeta, učitel teologie na pařížské univerzitě, člen minoritského řádu, autor většího množství děl, srov. heslo *Nikolaus v. Lyra*, in: LThK VIII, sl. 580n.

byla vevázána do díla Bartoloměje de S. Concordio (†1347)⁷⁷ *Summa de casibus conscientiae*. Nejen v majetku Václava z Miličina, ale i dalších jeho současníků byly k nalezení díla papeže Řehoře Velikého (*Libri dialogorum* a *Pastoralia*), mystická díla (*Malogranatum* ve dvou svazcích,⁷⁸ *Summa sententiarum* Hugona de S. Victore), Chrysostomovy výpisky *Moralii* a především kazatelská literatura – dva svazky Jakuba de Voragine († 1298), *Sermones de tempore* Bertholda z Řezna († 1272),⁷⁹ jistá *Sermones boni de tempore a festo sancte Trinitatis usque ad adventum*, která měla patřit německému kazateli Konrádovi (Waldhauserovi), a také ve středověku hojně užívaná kázání Orosiova⁸⁰ a Odonisova († 1348).⁸¹ Z velkých středověkých autorů necht' jsou jmenováni ještě tři teologové a světci – Augustin (*Soliloquis*), Bernard z Clairvaux (snad *Formula vitae honestae*) a Tomáš Akvinský (dvakrát *Summa*). Jako poslední zmiňme ještě český překlad jednoho Aristotelova díla (*Sekret*), mariánské hodinky, dva pasionály pro zimní i letní dobu, mešní rationale a traktát rabiho Samuela o příchodu Kristově.⁸²

Na Václavovu knihovnu by snad bylo možné vztáhnout pojem studijní,⁸³ také vzhledem ke zmínce o výuce kleriků a žáků. Za pozornost stojí jistě fakt, že plebán držel větší množství aktuální literatury – *Malogranatum*, spisy františkána Geralda Odonise,

⁷⁷ Ceněný kazatel takto zvaný podle místa narození, dále se uvádí i dle působiště jako Bartoloměj z Pisy, srov. heslo *Bartholomäus von Pisa*, in: LThK II, sl. 5n.

⁷⁸ *Malogranatum* neboli granátové jablko, dílo sepsal zřejmě v 50. letech cisterciácký řeholník ze Zbraslavi, jedná se doporučení pro mystickou cestu jednotlivce k Bohu spočívající v sebezdokonalování. Dochovalo se ve velkém množství rukopisů. Srov. Jana NECHUTOVÁ, *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*, Praha 2000, s. 196n.

⁷⁹ Člen minoritského řádu, uznávaný lidový kazatel, srov. heslo *Berthold von Regensburg*, in: LThK II, sl. 229-230.

⁸⁰ Latinský církevní spisovatel počátku 5. století, pocházel z Iberského poloostrova, srov. heslo *Orosius*, in: LThK VII, sl. 784-785.

⁸¹ Františkán z akvitánské řádové provincie, teolog, psal mj. komentáře k Aristotelovi, věnoval se rovněž misiím, srov. heslo *Gerald Odonis*, in: LThK IV, sl. 407.

⁸² I. HLAVÁČEK, *Středověké soupisy*, s. 20. – Věra JENŠOVSKÁ, *Středověká knihovna faráře Václava z Miličina v Bavorově*, ČSPS LVIII, 1950, s. 181-183. – M. JAKŠÍ, *Dějiny města Bavorova*, s. 46-48.

⁸³ Nelze tedy až příliš zobecňovat strukturu kněžských knihoven do tvrzení, že duchovní vlastnili obvykle pojednání z pastorační praxe, liturgii, přehledy víry a morálky spolu s homiletikou. Srov. F. RAPP, *Náboženský život*, s. 84.

Bartoloměje z Pisy, Mikuláše z Lyry ad. Je až s podivem, jak rychle se jednotlivé rukopisy šířily a jistě v tom lze vidět význam pražského učení a s ním související migraci učitelů i studentů.

Úctyhodného počtu 21 svazků dosahovala sbírka liturgických kodexů bavorovského kostela. Ústřední postavení mezi nimi zaujímá skupina osmi misálů, patrně pro každý z oltářů a pro kapli Božího těla. Některé z nich byly iluminovány. Z ostatních knih jsou jmenovány antifonář pro školu, dva graduály, viatiky, agendy, martyrologia, tři žaltáře a mariánské modlitební knihy.⁸⁴ Soubor kostelních knih byl podle všeho uchováván v sakristii, jednotlivé misály pak snad nastálo ležely na jednotlivých oltářích, jak o tom máme současné zprávy pro svatojakubský kostel v Brně⁸⁵ nebo (o sto let později) českokrumlovský kostel sv. Víta, kde inventář zmiňuje výbavu všech oltářů a připomíná i misály.⁸⁶

Třetí oddíl zahrnuje toliko liturgické knihy, dvě v bavorovském špitálu a kostele ve Vitějovicích a čtyři v Blanici.⁸⁷

To, že všechny kodexy představují velkou duchovní ale i finanční hodnotu, si uvědomovali již současníci. Proto se jako součást oné listiny objevují taktéž ustanovení pro její zachování do budoucna. Žádná z knih nesměla být farářem nebo pomocným klérem zastavena či dokonce zcizena. Pokud by se tak přece jen stalo, dotyčný musí buď nahradit ztrátu nebo dodat svazek stejné hodnoty.⁸⁸

Skutečnost, že se v Bavorově podařilo shromáždit tak velké množství svazků, lze přisoudit patrně především postavení Václava z Miličína, jenž svazky získal jak vlastním přičiněním, tak milostí Rožmberků. A nebyl mezi svými současníky a v tamním regionu

⁸⁴ V. JENŠOVSKÁ, *Středověká knihovna*, s. 183.

⁸⁵ Viz Berthold BRETHOLZ, *Die Pfarrkirche St. Jakob in Brünn*, Brün 1901, s. 74n.

⁸⁶ Hynek GROSS, *Dva inventáře záduší sv. Víta v Čes. Krumlově z konce 16. století*, SHK 2 XVI, 1915, s. 81-85. Takřka na každém oltáři se nacházel jeden misál, někdy i s breviářem.

⁸⁷ I. HLAVÁČEK, *Středověké soupisy*, s. 20.

⁸⁸ Kromě výše uvedených srov. rovněž Adolf Ludvík KREJČÍK, *O farní knihovně bavorovské ve XIV. století*, Zlatá stezka VIII, 1934-1935, s. 115-116.

jediným. Jak poznamenal Josef Tříška, v karolinské době prodělává rožmberská jihočeská doména značný kulturní vzestup. Zrcadlí se nejen v budování klášterů – např. minoritů v Českém Krumlově (50. léta), augustiniánů v Třeboni (1367) – ale také ve vzniku rozsáhlejších knižních sbírek. Kromě samotného Bavorova se jedná o kolekce na hradu Rožmberk, zmíněných klášterních nadání,⁸⁹ ale také knihovny českého kazatele při krumlovském svatovítském kostele. O její důležitosti svědčí existence knihovního řádu nařizujícího signování a pečlivé uchovávání svazků.⁹⁰

Jak bylo stručně zmíněno, ve druhé polovině 14. století se mnohonásobně zvyšuje množství kodexů, vzdělání se šíří mílovými kroky a v Čechách i na Moravě najdeme duchovní, kteří vlastnili podobně veliké knihovny. Jejich počet a stručně i obsahovou skladbu v omezené míře přiblíží následující tabulka, srovnávající knihovny světských duchovních, tak jak se o nich zmiňují nečetné zprávy v literatuře.

Tabulka č. 1: Přehled knihoven vybraných světských duchovních do poloviny 15. století⁹¹

Jméno a funkce	Působíště	Rok	Počet svazků/ titulů	Druh literatury⁹²
Jan, farář	Dobešov, Černovice	1395	23/25	exegetická, postila, <i>Malogranatum</i>
Jan ze Svitav, jáhen, sakristán, kazatel ⁹³	Brno, sv. Jakub	1424	30/28	teologická, výkladová

⁸⁹ K treboňské klášterní knihovně srov. I. HLAVÁČEK, *Studie k dějinám knihoven v českém státě v době předhusitské I.*, in: idem, *Knihy a knihovny*, s. 156-207 i s edicí dvou středověkých katalogů.

⁹⁰ Srov. Josef TRÍŠKA, *Rukopisy kaplanské knihovny v Českém Krumlově*, in: Jaroslav WEBER [KADLEC]-Josef TRÍŠKA-Pavel SPUNAR, *Soupis rukopisů v Třeboni a v Českém Krumlově*, Praha 1958, s. 7. – Dále srov. *Tisky 16.-18. století z knihovny kaplanů v Českém Krumlově*, sestavil Lumír VÁCHA, spolupracoval Karel PLETZER, České Budějovice 1990.

⁹¹ Není-li uvedeno jinak sestaveno na základě I. HLAVÁČEK, *Středověké soupisy*.

⁹² Z nedostatku místa pomíjíme bible.

⁹³ K tomu také srov. B. BRETHOLZ, *Die Pfarrkirche St. Jakob*, s. 76n.

Mikuláš, farář	Staré Hrady	před 1407	11/12	teologická, pasionál, postila
Mikuláš Freymannův z Písku, rektor	Čáslav, hradní kaple P. Marie	1332	3	viaticus, kázání, výklad písní
Oldřich z Krumlova, oltářník ⁹⁴	Brno, sv. Jakub	1423	13/18	kazatelská, teologická
Tomáš, farář ⁹⁵	Praha SM, sv. Michal	1390	20/18	právnícká, teologická
Tomáš, kazatel	Olomouc, sv. Petr	1428	44/min. 42	teologická, lékařská, formulář
Václav, farář	Žitenice	před 1421	4	věrouka, <i>Malogranatum</i>
Václav z Miličína, farář	Bavorov	1389	38/38	kazatelská, teologická, mystická

Do schématu byly soustředěny osoby činné ve farní správě nebo vykonávající úkoly s ní spojené (kazatelé, oltářníci, sakristáni), stojící tedy více či méně na stejném stupni. Jistě vyznívá diskutabilně srovnávání velkých městských lokalit s vesnickými místy, ovšem jak ukazuje právě Bavorov, lze i toto relativizovat. Velký problém představuje rovněž charakter a výpovědní hodnota pramenů, ale i zde dochází ve většině případech ke shodě, neboť se jedná o testamenty či donace některým institucím.

K tomu, aby mohly být tyto soukromé knihovny blíže zobecněny a srovnávány, je předložený vzorek taktéž velmi úzký. Všichni duchovní vlastnili základní teologickou (Tomáš Akvinský, Augustin, Řehoř Veliký, Bernard z Clairvaux), homiletickou (Konrád Waldhauser) i mystickou literaturu (domácí *Malogranatum*) a samozřejmě bibli.⁹⁶ Nelze ani tvrdit, že velkou knihovnu zajistil pouze pobyt v Praze, Brně a Olomouci, neboť pomineme-li Bavorov, lze na svou dobu solidní sbírky nalézt také v Černovicích na Pelhřimovsku, Starých Hradech na Jičínsku

⁹⁴ Ibidem, s. 75n. Bretholz o něm píše jako o Ulrichovi von Krumpnau.

⁹⁵ K tomu srov. I. HLAVÁČEK, *Studie k dějinám knihoven v českém státě v době předhusitské II. Některé knihovny soukromé*, in: idem, *Knihy a knihovny*, s. 208-251, zejm. s. 223-233 i s publikovaným testamentem.

⁹⁶ Srov. také známá část knihovny děkana Vojslava, kde se objevuje velké množství shodných autorů jako u Václava z Miličína.

a Žitenicích u Litoměřic. A také tito duchovní si dokázali opatřit značnou část aktuální literatury.⁹⁷

Další skutečnost, jež některé v tabulce uvedené kněze spojuje, je posmrtné směřování jejich knižních kolekcí. Část z nich odkazuje knihy kostelu (Jan ze Svitav, faráři Mikuláš a Tomáš), jiní klášterům – příznačně augustiniánským (Jan, Oldřich z Krumlova, Václav) a někteří pak kapitule (kazatel Tomáš) či soukromým osobám (Mikuláš Freymannův svému sluhovi). Farář u sv. Michala, Tomáš, ještě druhý díl knih určuje k prodeji a zřízení různých nadací. Zvláštní podmínku si určil Oldřich z Krumlova, za nějž mají brněňští augustiniáni sloužit ve výroční den jeho smrti anniversarium. Podobný přístup budeme pozorovat i o několik set let později, v našem případě v 18. století.

V porovnání s jinými chrámy pražské arcidiecéze na sebe výrazně upozorňuje také samotná kolekce kodexů bavorovského kostela Nanebevzetí Panny Marie.

Tabulka č. 2: Vybrané kostelní knihovny do poloviny 15. století⁹⁸

Lokalita	Rok	Počet svazků	Druh literatury
Bavorov	1389	21	liturgika, zpěvníky
Blanice (f)	1389	4	liturgika
Vitějovice (f)	1389	2	liturgika
Bohnice	1380	6	liturgika
Divišov	1407	4-5	liturgika
Dobřichovice	1380	7	liturgika
Hradec Králové, sv. Duch	1407	32	liturgika, Zlatá legenda
Chrudim, P. Marie	1444	32/44	B, teologická, historie
Chuchle (f)	1380	4	2 misály, 2 žaltáře
Jirčany	1380	5	liturgika, statuta
Kolovraty	1380	6/5	liturgika

⁹⁷ Objevily se i spisy Milíčovy a také francouzského františkána, teologa a kardinála Bertranda de Turre († 1332).

⁹⁸ Údaje viz I. HLAVÁČEK, *Středověké soupisy*. – V případě Řeporyjí a Divišova srov. s trochu jinými počty František STEJSKAL, *Inventáře kostelní v Čechách*, (vlastně recenze na knihu *Soudní akta konsistoře pražské*, díl V., ed. Ferdinand Tadra), ČKD LIV, 1913, s. 624-625. – Zkratka f = filiální kostel.

Liběň	1380	5	liturgika, statuta
Louny	cca 1348	35	liturgika
Milevsko	cca poč. 15. stol.	min. 5/5	B, postila, teologická
Odolena Voda	1380	6	liturgika
Praha SM sv. Haštal	1380	15	liturgika
Praha SM sv. Havel	1381	22	liturgika
Praha SM sv. Jan na Zábradlí	1379	6	liturgika
Praha SM P. Marie před Týnem	1380	29	liturgika
Praha SM sv. Martin ve Zdi	1379	7/6	liturgika
Praha NM sv. Štěpán Větší	1380	9	liturgika, statuta
Řeporyje	1407	9	liturgika, kancionály
Sluštice	1407	11	postila, pasionál, právnická
Soběnov	cca 1. pol. 15. stol.	18	liturgika, homiletika
Unhošť	1380	8	liturgika, statuta
Veliká Ves	1380	4	liturgika
Vrbice	1407	10	liturgika, sermocinální
Železná	1380	>5	liturgika, sermocinální

Nejrozšířenější církevní instituce – kostely a fary –, jichž bylo na počátku 15. století snad 2084 v této době podle I. Hlaváčka a vizitačního protokolu Pavla z Janovic vlastnily víceméně kodexy liturgické a provinciální statuta. Běžně se počet rukopisů ve vesnických kostelích pohyboval od tří do pěti šesti kusů, zpravidla nepřesáhl deset svazků. Množství kodexů a rozšiřování knih bylo do jisté míry ovlivněno psací látkou, tj. papírem. V době kolem přelomu 14. a 15. století však tento materiál stále tvořil menšinu.⁹⁹

V případě těchto institucionálních vlastníků lze poměrně jasně odlišit vesnické lokality od větších. Zcela jednoznačně dominují velké kostely v Hradci Králové, Chrudimi, Lounech a Praze. Výjimku představují jihočeská sídla Bavorov a Soběnov. Jádrem kostelních knihoven samozřejmě tvoří liturgické kodexy, v případě větších souborů je pak někdy skladba pestřejší a přicházejí tu také postily, legendy, kázání apod. Velikost fondů i jejich struktura zjevně závisely jak na osobách kněží, kteří v jednotlivých chrámech sloužili (koneckonců

⁹⁹ Kromě uvedených srov. také F. STEJSKAL, *Inventáře kostelní*, s. 624n.

z jejich odkazů se často rozšiřovaly) a samozřejmě také na patronech a hospodářském zázemí svatyně. Celkově se odhaduje, že množství manuskriptů v držení plebání dosáhlo více než 15 000 exemplářů. Dnes se z nich dochovala pouhá hrstka.

4. ZÁVĚR

Prosinec roku 1389 je velmi výraznou, ale zatím jedinou stopou bavorovské středověké knihovny, jejíž využití spočívalo pravděpodobně především v každodenním užívání misálů a graduálů a poměrně častém listování v agendách i homiletických svazcích. Bude také patrně na místě položit si otázku o užívání privátních knih Václavem z Miličina. Neboť vzhledem ke svým povinnostem v rožmberské kanceláři a církevní správě v Bavorově možná pravidelně nesídlil a jeho bibliotéka snad sloužila více jeho pomocníkům než jemu samotnému.

Patrně ještě ze středověkého období pochází zmínka o manuskriptu obsahujícím větší množství kázání s českými glosami, jenž nakonec skončil v třeboňské kanonii. Dostal se tam odkazem neznámého bavorovského plebána Mikuláše někdy po roce 1380, pravděpodobně do vypuknutí husitských válek, kdy se členové kanonie uchýlili do zahraničí.¹⁰⁰ Zda jím byl onen sestřenec Václava z Miličina, kdysi kaplan u sv. Ducha a Všech svatých v Bavorově, je pouze dohadem, ale je jediným toho jména, který je v souvislosti ze zdejším kostelem doložen. A respektovaný notář Václav jistě dokázal svému příbuznému zajistit dobré a výnosné plebánské místo.

Jaký však byl další osud bavorovských knihoven? Vzhledem ke známým událostem husitské doby, by bylo možné předpokládat, ne-li rozvrácení sbírek, tedy přinejmenším stagnaci a absenci nových

¹⁰⁰ Srov. Josephus TRUHLÁŘ, *Catalogus codicum manu scriptorum latinorum, qui in C. R. bibliotheca publica atque universitatis Pragensis asservantur*, pars prior, Pragae 1905, č. 1156. Vlastnická poznámka: „*Libellus Nicolai plebani Baworoviensis*“. Dále jinou rukou: „*sed iam Trzebonensis per eundem legatus.*“

rukopisů. Na druhé straně díky tomu, že v Bavorově husitství, alespoň jak tvrdí literatura, nezískalo větší sympatie a zprávy o dobytí Bavorova husitskými vojsky také nejsou k dispozici, snad se tato varianta nenaplnila. Napovídat by tomu mohly také některé zmínky z 17. a 18. století. K tomu však až ve čtvrté části.

III. „INTERMEZZO“ 15.-17. STOLETÍ. MARGINÁLIE KE SPRÁVNÍMU I DUCHOVNÍMU VÝVOJI FARNOSTI. KNĚŽÍ A KNIHY V 15. A 16. STOLETÍ. PŘEDSTAVY O LEKTUŘE KNĚŽÍ.

1. NÁSTIN HISTORIE MÍSTA V DOBĚ HUSITSKÉ, POHUSITSKÉ, REFORMAČNÍ I PROTIREFORMAČNÍ

Osobou i knihovnou Václava z Miličina jsme se dostali na sám práh bouřlivého 15. století, z něhož se dochovalo jen několik málo zmínek o bavorovských kněžích a ještě méně informací, spíše žádné, o zdejší kostelní i farní knihovně. To samé platí i pro věk následující a první polovinu 17. století. Po Václavově smrti roku 1401 jmenoval Jindřich z Rožmberka do Blanice, Bavorova a Vitějic plebána Michala, jenž však po pěti letech zemřel a na jeho místo nastoupil farář Bernard, o kterém nevíme, jak dlouho se v Bavorově zdržel.¹⁰¹

¹⁰¹ Srov. M. JAKŠÍ, *Kněží v Bavorově a různé nadace*, strojopis, s. 8.

Během válečných operací husitů i jejich protivníků na českém jihu se Bavorovu konflikty do jisté míry vyhnuly, neboť jejich hromosvodem byl spíše hrad Helfenburk. Stejně tak zůstalo městečko relativně imunní vůči myšlenkám Jana Husa a jeho vykladačů, protože pevnou ruku nad svým panstvím (helfenburským i krumlovským) držel rozhodný obránce katolictví Oldřich z Rožmberka († 1462). Navíc byl již roku 1426 uzavřen smír mezi katolickou stranou a táborským bratrstvem, k němuž patřila i města Prachatice a Sušice.¹⁰²

I proto se tedy k roku 1467 v městečku setkáváme s katolickým farářem Blažejem a v souvislosti s ním je zmiňován i nějaký Václav, který měl administrovat farnost před ním. Blažejovým bezprostředním nástupcem byl poté snad plebán Jan z Chvalšín, kterému pán na Helfenburku Václav Vlček z Čeňova postoupil roční plat z bavorovského mýta.¹⁰³

Ke zjištění dalšího místního beneficiáta – posledního katolického před Bílou horou – musíme postoupit o necelých sto let po proudu času, kdy roku 1555 dochází ke směně některých gruntů mezi jistým farářem Václavem a jedním z panských úředníků z hradu Helfenburk.¹⁰⁴ Jmenovaného plebána snad můžeme ztotožnit s tímž knězem Václavem, jenž býval někdy v Bavorově, Volyni a poté v Počátkách, přičemž se stýkal se ženami (především pochybného původu) a ačkoliv byl několikrát povolán ke konzistoři, nedostavil se, a proto o jeho vydání žádala roku 1563 pražská konzistoř olomouckou, neboť v ten čas měl pobývat v Telči u Zachariáše z Hradce.¹⁰⁵

¹⁰² Srov. A. SEDLÁČEK, *Děje Prachenského kraje*, Písek 1926, s. 148n. – K Oldřichovi a situaci srov. také František KAVKA, *Zlatý věk růží*, Praha 1993², s. 14n. – K okolním kněžím té doby srov. E. MAUR, *Chelčičtí plebáni 1357-1420*, in: *Facta probant homines*, s. 259-269.

¹⁰³ Srov. SOKA Strakonice, DÚ Bavorov, inv. č. 33, sign. Ia/B 27. – M. JAKŠÍ, *Kněží v Bavorově*, s. 9.

¹⁰⁴ SOKA Strakonice, DÚ Bavorov, inv. č. 35, sign. Ia/B 28.

¹⁰⁵ Srov. žádost z 13. června 1563, in: *Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické*, (ed. K. BOROVÝ), II. díl, akta konsistoře katolické, Praha 1869, s. 359n.

U pouhého oslovení se skončila nabídka Viléma z Rožmberka neznámému faráři v Soběslavi z roku 1591, aby se ucházel o bavorovské beneficium. Ten ovšem odmítl nejen s poukazem na svůj vysoký věk, ale také na mnoho starostí s velkým hospodářským farním dvorem a množstvím čeládky v Bavorově.¹⁰⁶ Na základě toho můžeme usuzovat, že i přes zmatky doby husitské a pohusitské, nedošlo k hospodářskému ani personálnímu rozvratu farnosti a snad se podaří tyto mezery časem zacelit.¹⁰⁷

Roku 1593 se novým majitelem panství Helfenburk stalo královské město Prachatice, jimž dominium sestávající z Bavorova, Strunkovic a dalších 15 vesnic spolu s mlýny a grunty prodal poslední Rožmberk Petr Vok, hledající tak cestu ze své nepříznivé ekonomické situace.¹⁰⁸ Hrad už v té době nebyl obýván, neboť vrchnost a její úředníci se stěhovali do pohodlnějších zámků a měst.¹⁰⁹

Prachatice byly po dvojím dobytí Janem Žižkou a jeho vojsky roku 1420 podle Augusta Sedláčka nekatolickým městem,¹¹⁰ a v souladu s tím se patrně postaraly i o bavorovského duchovního správce. Alespoň tak lze soudit na základě vizitační zprávy z roku 1595,¹¹¹ informující o konvokaci okolních katolických kněží v červnu toho roku. Podle ní se jich tu sešlo pouhých sedm a k samotnému Bavorovu bylo poznamenáno, že kolátory zdejšího kostela jsou prachatičtí konšelé a

¹⁰⁶ M. JAKŠÍ, *Kněží v Bavorově*, s. 9n.

¹⁰⁷ A. SEDLÁČEK, *Děje Prachenského kraje*, s. 151n.

¹⁰⁸ F. KAVKA, *Zlatý věk*, s. 127. – J. OLEJNÍK, *Archiv města Bavorova*, s. 11. – Ještě před tím se však na panství vystřídalo v rychlém sledu více vlastníků, mj. i zmiňovaný Václav Vlček z Čeňova, neboť Rožmberkové panství ještě předtím prodali Janu ze Švamberka, který jej pak zpeněžil dále, aby se staronovými majiteli stali opět páni z Růže, tj. bratři Petr, Vok a Oldřich. Především léta Vokova panování v 80. a na počátku 90. let přinesla uklidnění z poválečného rozvratu a přinesla dílčí hospodářský růst. Srov. F. KAVKA, *Zlatý věk*, s. 29n. – J. OLEJNÍK, *Archiv města Bavorova*, s. 7n. – F. DOMORÁZEK, *Dějiny města Bavorova*, s. 23-25.

¹⁰⁹ A. SEDLÁČEK, *Hrady*, s. 103.

¹¹⁰ A. SEDLÁČEK, *Děje Prachenského kraje*, s. 146.

¹¹¹ Václav BARTŮNĚK, *Jihočeské osady podle visitace z roku 1595*, JSH XIX, 1950, s. 45-49, 79-83.

farářem byl ustanoven soukeník.¹¹² To, že se řemeslníci a další manuálně pracující stávali zhusta také nekatolickými administrátory dokládá na několika případech rovněž Zikmund Winter,¹¹³ ovšem v rámci jižních Čech to vyznívá poněkud výjimečně a v uvedené vizitační zprávě se již něco podobného neobjevuje. Jako poslední předbělohorský farář přichází Jan Drymon, evangelický pastor, který žádal k roku 1612 Prachatické o zaplacení požitků.¹¹⁴

Vzhledem k účasti prachatické obce na protikatolické straně a aktivnímu odporu císařským vojskům bylo město krátce po Bílé hoře zbaveno svých privilegií a zkonfiskován jeho majetek. Samo město bylo připojeno ke krumlovskému panství, patřícímu v té době císaři, a roku 1622 darováno Janu Oldřichu z Eggenberga. Akt byl potvrzen roku 1628 a navíc byla Eggenbergovi přidána ještě panství Helfenburk a Netolice (rovněž císařský majetek). Vzhledem k tomu, že bývalý rožmberský hrad již nebyl obýván, byl Bavorov v podobě inkorporovaného statku připojen k dominiu netolickému a vrchnost zde zastupoval správce sídlící v panském domě na náměstí.¹¹⁵ S původně štyrským kupeckým měšťanským rodem Eggenbergů, teprve Janem Oldřichem se vyšvihnuvším mezi šlechtu, jsou také spjaty osudy farnosti a farníků v období dramatu třicetileté války a procesu rekatolizace (katolické reformace).

Válečné události předcházející a následující střetnutí katolické a nekatolické strany na Bílé hoře vedly k definitivnímu pohřbení rurální idyly, jak se jevil jihočeský venkov konce 16. století Zdeňku Kalistovi.¹¹⁶ Vzdálené i bezprostřední okolí se stalo místy bojů menších

¹¹² Ibidem, s. 47. – Snad jej můžeme ztotožnit s Jiřím Vatkovským, který je uváděn v přehledu duchovních v inventáři děkanského úřadu, srov. Eva BARBOROVÁ, *Děkanský úřad Bavorov (1359-1952)*, inventář, Strakonice 1974.

¹¹³ Srov. Z. WINTER, *Život církevní v Čechách*, s. 440n.

¹¹⁴ SOKA Strakonice, DÚ Bavorov, inv. č. 35, sign. III. 1.

¹¹⁵ A. SEDLÁČEK, *Děje Prachenského kraje*, s. 107, 113. – F. KAVKA, *Zlatý věk*, s. 177. – Ke konfiskaci srov. Tomáš V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*, Praha 1883, s. 1194-1196.

¹¹⁶ Zdeněk KALISTA, *Století andělů a ďáblů*, Jinočany 1994, s. 23.

i větších armádních skupin, které v první fázi vyvrcholily v bitvě u Záblatí nedaleko Netolic v červnu 1619, v níž císařská vojska porazila povstalecká. A ačkoliv jižní Čechy, na rozdíl od Čech středních nebo severních, nepatřily k hlavním oblastem bojů dlouhé války, průtahy císařských vojsk z Rakous nebo z Bavor a také menší skupiny Švédů, oddělujících se od hlavního tělesa Torstensonovy armády táhnoucí podél Otavy k Jankovu v březnu 1645, způsobily značné škody a zůstaly po nich pusté osedlosti a vylidněná města. Samotný Bavorov během a krátce po třicetileté válce dvakrát vyhořel a dílo zkázy dokonaly mnohé epidemie nakažlivých nemocí.¹¹⁷ Po válce eviduje *Berní rula* ve městě 74 osedlých a 15 pustých gruntů. Tím patřil Bavorov spíše k průměru v rámci jižních Čech, které jako celek z válečného běsnění vyvázly ještě relativně dobře.¹¹⁸

Toto konstatování je možné vztáhnout i na samo postavení katolické církve na jihu království. Velké rody dominující v oblasti ještě před Bílou horou – Rožmberkové, páni z Hradce, Slavatové – a především pobělohorští majitelé větších panství – Karel Longueval Buqoy, Jan Oldřich Eggenberg, nemluvě o proslulých Španělech Huerrtovi a Marradasovi – představovaly spolehlivou oporu pro římskou církev, stejně jako jezuitské koleje v Českém Krumlově a Jindřichově Hradci, doplněné později ústavy klatovským a březnickým z poloviny 30. let 17. století. Své sídlo v nedalekých Strakonících měl převor maltézského řádu a roku 1651 byl císařem Ferdinandem III. v Sušicích zřízen klášter kapucínů.¹¹⁹ Obrat šlechty k jedinému povolenému vyznání byl velmi rychlý a reformační komise zřízená roku 1627 našla

¹¹⁷ K období válek srov. ibidem, s. 52-79. – K témuž a pobělohorským majitelům také F. KAVKA, *Zlatý věk*, s. 156-179. – K požárům města viz J. OLEJNÍK, *Archiv města Bavorova*, s. 12n. – F. DOMORÁZEK, *Dějiny města Bavorova*, s. 31.

¹¹⁸ Srov. *Berní rula 27, Kraj prácheňský I*, (ed. Antonín HAAS), Praha 1954, s. 361-364. – Srov. také *Berní rula 2-popis Čech r. 1654*, (ed. Karel DOSKOČIL), Praha 1954. – Jiná jihočeská města viz Z. KALISTA, *Století andělů*, s. 80-82. Např. v Netolicích bylo obydleno 61 domů proti 39 pustým.

¹¹⁹ K němu, jeho knihovně i vztahu zdejších duchovních srov. Václav BOK, *Knihovna kapucínů v Sušici jako knihovna mezinárodního řádu v českém venkovském městě*, in: *Opera romanica 1*, s. 225-236.

v oblasti jen několik málo urozených jedinců, zůstavších při nekatolictví.¹²⁰ Pouze místy tužší byl odpor poddaných.

Jak silně poznamenal více než pětadvacetiletý patronát nekatolických Prachatic katolickou správu a náboženskou atmosféru v Bavorově se dovídáme pouze z několika málo zpráv. Víme, že v této době (k roku 1624) tu žádný katolický duchovní nebyl a beneficium bylo spravováno z Prachatic farářem Janem Lopatským, který administroval ještě další čtyři farnosti.¹²¹ Zdá se však, že již v roce 1630 a nejpozději koncem třicetileté války, byla oblast plně konsolidovaná a případné nekatolické obyvatelstvo se omezovalo na jednotlivce. K roku 1630 se připomíná zlomení blíže nespecifikovaného odporu zatvrzelých v Bavorově, Husinci, Libějovicích a jinde v okolí, jenž však mohl souviset i s tíživými životními podmínkami poddaných.¹²²

Svůj podíl na tom měly i jezuitské misie, jejichž aktivita se počíná 20.-30. lety 17. století. Jako první je připomínána návštěva klementinských jezuitů roku 1623 v Bavorově a Prachaticích. Podle literatury však zůstala bez účinku¹²³ a výsledky se měly dostavit až po roce 1627. Nejznámějším misionářem byl jezuitský kněz Albrecht Chanovský z Dlouhé Vsi, jenž prácheňskému kraji věnoval velkou část

¹²⁰ Srov. Z. KALISTA, *Století andělů*, s. 109. – K tomu srov. také A. PODLAHA, *Dopisy reformační komise v Čechách z let 1627-1629*, Praha 1908. – Přehled konfiskací a nových vlastníků udává opět A. SEDLÁČEK, *Děje Prachenského kraje*, s. 104-141. – K rekatolizaci jižních Čech srov. také Josef HANZAL, *Pobělohorská rekatolizace v jižních Čechách*, JSH, XLVIII, 1979, 3, s. 181-189, který hlavní důvod jistého společenského a náboženského konzervatismu vidí v poměrně raném působení jezuitů právě v krumlovské a jindřichohradecké koleji.

¹²¹ Srov. František ŠTĚDRÝ, *Znovuzřízení katolické duchovní správy po roce 1620*, SHK, XXVI, 1925, s. 43.

¹²² P. STUHLÁ, *Prachatický vikariát*, s. 43. – J. HANZAL, *Pobělohorská rekatolizace*, s. 186, zmiňuje obrácení zbytku nekatolíků nejen v Bavorově ale také okolních vsích. – T. V. BÍLEK, *Reformace katolická*, s. 133. – A. SEDLÁČEK, *Děje Prachenského kraje*, s. 155n. uvádí, že celý kraj byl rekatolizovaný k letům uvádí to k letům 1629-30.

¹²³ J. HANZAL, *Pobělohorská rekatolizace*, s. 182. – T. V. BÍLEK, *Reformace katolická neboli obnovení náboženství katolického v Království českém po bitvě bělohorské*, Praha 1892, s. 108.

života, a byl také iniciátorem založení prachatické koleje.¹²⁴ Pater Chanovský spolu s dalšími krumlovskými jezuitami měl do své smrti roku 1643 obrátit kolem 765 poddaných na katolickou víru.¹²⁵ V 80. letech, přesněji roku 1685, se připomíná P. Jan Cardelius SJ, pobývajícím v bezprostředním okolí Bavorova – Netolicích, Prachaticích, Vlachově Březí a jinde, takže lze očekávat, že se s ním setkali i Bavorovští. Příznivou situaci pro katolickou církev dokumentuje již to, že Cardelius údajně nenalezl žádného heretika, ani závadné knihy, pouze rozdál růžence, tištěné modlitby, katechismy a vyzpovídal 2356 laiků.¹²⁶ Pouze do 70. let 17. století se také objevují ve zpovědních seznamech záznamy o nekajících obyvatelích farnosti (nejvíce v roce 1672 – 40 osob). Později jsou už všichni farníci uvedeni pod kolonkou kajících.¹²⁷ Heretik tu není uveden žádný, pouze jeden obrácený.¹²⁸ Že situace byla značně stabilizovaná, dokládá i zpráva sušického děkana a vikáře Michaela Augustina Natalise z roku 1654, kdy všechny fary náležející do pozdějšího prachaticko-netolicko-vodňanského vikariátu uvádí jako osady s duchovními.¹²⁹ Tomu odpovídá nejen postupné obsazování beneficí, ale také souvislá řada bavorovských beneficiátů počínající snad rokem 1642.

Tím se dostáváme k samotné církevní správě. V předchozí kapitole byla letmo zmíněna existence vyšších správních celků arcijáhenství a děkanství. Tyto se vyznačovaly především velkou

¹²⁴ K Chanovského působení v oblasti srov. např. Jan P. HILLE, *K činnosti misionářské P. Vojtěcha Chanovského*, SHK 5, 1904, s. 58. Jedním z dokladů jsou i misionářovy zápisky v oddacích a křestních matrikách.

¹²⁵ A. SEDLÁČEK, *Děje Prachenského kraje*, s. 154. Přesné datum neuvádí. – Patrně se tak stalo krátce po roce 1627, srov. T. V. BÍLEK, *Reformace katolická*, s. 119.

¹²⁶ Srov. A. PODLAHA, *Z dějin katolických misí*, SHK, 1895, 4, s. 115n. – K misím 17. století srov. také Bohumil ZLÁMAL, *Příručka českých církevních dějin VII, doba barokní katolicity*, Olomouc 1970, s. 28n. – T. V. BÍLEK, *Dějiny řádu Tovaryšstva Ježíšova*, Praha 1896. – J. HANZAL, *Pobělohorská rekatolizace*, s. 187, se zmiňuje k roku 1681 pouze o dvou kacírích v celém tehdejší prachatickém vikariátu.

¹²⁷ *Zpovědní seznamy arcidiecése pražské z r. 1671-1752 VIII* (ed. Josef Vítězslav ŠIMÁK), Praha 1931, s. 492n.

¹²⁸ Minimální byl počet heretiků v rámci celého pozdějšího prachatického vikariátu. Nejvíce se jich uvádí k roku 1676 – 7 – ze zhruba 17 500 obyvatel oblasti.

¹²⁹ J. P. HILLE, *Vikariát Prácheňský r. 1654*, s. 59.

rozlohou a přestaly v nových podmínkách vyhovovat, neboť byly neefektivní k zajištění komunikace centrálních provinciálních úřadů a farností. V letech 1630-1631 se tedy objevují okrskoví vikáři (*vicarii foranei*), kteří postupně přebírají správu od arcijáhnů. Sídlo vikáře dozorujícího administrátora v Bavorově se nacházelo v Písku nebo Blatné.¹³⁰ Vikář byl zástupcem biskupa na svěceném území a k jeho úkolům patřilo svolávat zdejší duchovní k poradám, vizitovat je, instalovat atd. Zrod a zahájení činnosti vikariátů však výrazně zpomalil saský vpád do Čech v listopadu 1631, kdy se katolická správa víceméně rozpadla. Arcibiskup a kardinál Arnošt z Harrachu i další příslušníci vysokého kléru prchají z Prahy a naopak je obnovena nekatolická konzistoř.

K podstatné správní změně došlo v září 1676. Zatímco do té doby byl prácheňský kraj rozdělen na dva okrsky – sídlem prvního byla střídavě města Sušice, Prachatice a Volyně, centry druhého pak byla nejčastěji města Písek a Blatná – vzniká přeřazením některých farností ještě vikariát třetí. Od písecko-blatenského vikariátu byly odděleny farnosti Bavorov, Bílsko, Chelčice, Lhenice, Vodňany, od sušicko-prachaticko-volyňského okrsku fary v Bohumiliích, Lažišti, Prachaticích, Vimperku, Vlachově Březí, Volarech a Záblatí, a z budějovického vikariátu pak ještě farnosti Netolice a Bílá Hůrka. Tyto lokality tvoří (až na Bílou Hůrku) vlastní jádro vikariátu, k němuž se občas některé farnosti ještě připojily, jiné pak zase odloučily. I přesto, že se sídlo nového celku pohybovalo ve sledovaném období zejména mezi Netolicemi, Prachaticemi a Vodňany, nazýváme jej pouze vikariátem Prachatickým.¹³¹ K dalším změnám pak došlo až v souvislosti se

¹³⁰ Z prácheňského kraje nejsou bohužel známy – patrně nebyly provedeny – vizitační zprávy. Srov. F. ŠTĚDRÝ, *Znovuzřízení katolické*, SHK XXVII 1926, s. 123.

¹³¹ K vývoji a organizaci prachatického vikariátu srov. před. P. STUHLÁ, *Prachatický vikariát*, s. 23-28. – *Zpovědní seznamy*, s. 397-406. – Obecně k duchovní správě, postavení kněží apod. B. ZLÁMAL, *Příručka VI*, s. 74n.; *Příručka VII*, s. 37-45. – K farní správě v Čechách obecně nejlépe E. MAUR, *Problémy farní organizace*, in: *Traditio et cultus*, s. 163-175. – Kromě zmíněné literatury ke správním dějinám

vznikem biskupství v Českých Budějovicích, ovšem to již není předmětem této studie.

Postupnému uklidnění, stabilizaci a zlepšování hmotné situace obyvatelstva v bavorovské farnosti odpovídá i jeho početní růst. Zatímco pro rok 1671 disponujeme údajem o počtu 1228 farníků, v roce 1690 je evidováno 1706 a o 35 let později už 2387 obyvatel.¹³²

2. POZNÁMKY O JEDNOM BAVOROVSKÉM RUKOPISE A DVOU TISCÍCH, VELIKOSTI A SKLADBĚ ČESKÝCH KNIHOVEN V POHUSITSKÉ DOBĚ

Snad lze přímo očekávat, že ve víru válečných i následujících událostí se nedostává o bavorovské kostelní i jiné knihovně až na tři výjimky žádných zpráv a případné doplňky zádušních kodexů můžeme předpokládat pouze teoreticky.

Onu první výjimku představuje jeden manuskript nacházející se dnes v tzv. Gelastově knihovně uložené v Městském muzeu a galerii ve Vodňanech. Jedná se o lékařský sborník, který jistě není jmenován v knihovně Václava z Miličína a jehož datace je směřována ke konci 15. století nebo počátku věku následujícího. Obsahuje celkem osm vevázaných spisů, nejčastěji z pera Valeriana Plinia, dalším zmiňovaným původcem je magistr Allanus ab Insulis. To že náležel bavorovskému kostelu potvrzuje poznámka na předsádce. Neví se ani, kdy přesně se rukopis do Vodňan dostal, hranice *post quem* je daná rokem 1830.¹³³

srov. před. Eliška ČÁŇOVÁ, *Vývoj správy pražské arcidiecéze v době násilné rekatolizace Čech (1620-1671)*, SAP XXXV, 1985, 2, s. 486-557.

¹³² Srov. *Zpovědní seznamy*, s. 492-497. – P. STUHLÁ, *Prachatický vikariát*, s. 254, udává k roku 1677 obyvatel 1412.

¹³³ K. PLETZER, *Knihovna M. Havla Gelasta Vodňanského*, Vodňany 1987, s. 32, č. rkp. 5. – Podrobnější popis a úplná provenienční poznámka viz František Michálek BARTOŠ, *Středověké rukopisy archivu vodňanského*, Věstník České akademie věd a umění LV, 1946, s. 8. Poznámka zní: „*Ecclesiae Baworow a Dilecte Petre, in quolibet volumine apponatis ante unum sexternum papiri et in fine similiter unum.*“ Snad tedy byla kniha kostelu darována nějakým Petrem.

Další dvě knihy, které jistě náležely bavorovskému kostelu, dnes tvoří součást knihovny děkanství u sv. Jakuba Většího v Prachaticích. Prvním tiskem je norimberská Bible z roku 1477, nacházející se v Bavorově k roku 1624 („[Ecclesia]e Bauorouiensis 1624“),¹³⁴ druhým postila Jana Ferra vytisknutá v Mohuči 1559. O té nevíme, kdy ji bavorovský kostel vlastnil, zdá se, že také někdy kolem roku 1600, pak přešla k prachatickému senioru Janu Turkovi.¹³⁵

Teoretickými doplňky pak mohly být například některé z domácích nebo pro české prostředí v zahraničí produkovaných liturgických tisků. Takovým byl třeba misál spojený se jménem zatím blíže neznámého Václava z Kaplice, který alespoň podle explicitu zaplatil jeho benátskou edici z roku 1507.¹³⁶ Tento misál se v jihočeské Kaplici nachází dodnes. Prvotiskové exempláře známe také z několika farností východočeských – např. norimberský tisk bible v Horní Sloupnici, misál v Dolní Dobrouči apod.

Jihočeský region však, zdá se, vyniká hlubšími kontakty na významná tiskařská a kulturní centra, především severoitalská (Bologna). Ivan Hlaváček v návaznosti na starší literaturu zmiňuje poměrně čilé vztahy některých Rožmberků a vzdělců z jejich okruhu, např. Václava z Rovného (1448-1531), krumlovského kněze Alexandra, právníka a filosofa Alexia Třeboňského († po 1495), jenž studoval mj.

¹³⁴ Srov. Daniela BENEŠOVÁ-Petr ŠTĚPÁNEK, *Soupis starých tisků knihovny děkanského úřadu u sv. Jakuba Většího v Prachaticích*, Zlatá stezka 2, 1995, č. 1, s. 103n., odtud převzata citace proveniencie. Více nelze uvést, neboť katalog zatím neobsahuje komentář.

¹³⁵ *Ibidem*, č. 19, s. 112n. Citováno stejně, jen není uveden rok.

¹³⁶ „*In nomine sancte et indiuidue trinitatis missale de tempore et sanctis sum ordinarium archiepiscopatus alme ecclesie Pragensis. Opus certe insigne atque laudabile: fideliterque elimatum et cum quottis foliorum et cum remissionibus tam epistolarum quam euangeliorum necnon cum integris introitibus in communes sanctarum additis finem accepit Venetiis Anno 1507. die 5. Nouembris In Edibus Petri Liechtenstein Expensis vero honeste (!) et prouidi viri Wenceslai Kaplitzer Bohemi.*“ Misálu se snad v budoucnu dostane větší pozornosti. K tématu dodejme že pouze o rok dříve byla ve městě česky vytištěna i tzv. bible Benátská (1506).

v Bologni a dalších, které se promítly i do získávání knih.¹³⁷ Pronikání tisků lze sledovat také u jindřichohradeckého faráře Eliáše Čecha († 1492?) a krumlovského faráře Martina Mareše z Krumlova († 1499). Z vlastnictví prvně jmenovaného¹³⁸ se kromě neznámého počtu rukopisů, do dnešní doby dochovalo 10 foliových tisků. Mezi jejich autory se objevují mj. Tomáš Akvinský (dva svazky díla *Summa theologica*), Řehoř IX. (*Decretales*), Petr Lombardský (*Sententiarum libri IV*), Hugo de Sancta Clara (*Postilla*), Gratianus, Jan de Turrecremata (kázání).¹³⁹ Krumlovský kněz Martin vlastnil početnou sbírku prvotisků s díly klasických autorů, patrně také vlašského původu.¹⁴⁰

Ve všech těchto případech se však jedná o osoby těsně spjaté s rožmberským dvorem a milieu nebo patřící ke špičce světského kléru. Václav z Rovného byl rožmberským kancléřem¹⁴¹ a švagrem faráře Martina Mareše, Eliáš Čech ve své kariéře vystřídal takové posty jako administrátora litomyšlského biskupství nebo převora tamní kapituly. Jejich postavení se tedy pohybovalo na stejné úrovni jako o mnoho let dříve v případě rožmberského protonotáře Václava z Miličina. V pohusitské době se v Bavorově osobnosti Václavova formátu neobjevují. Znamý katolický spisovatel, píšíící se po městečku, Tomáš Bavorovský († 1562), působil nejen v Krumlově, mj. i jako arcijáhen, ale také v Praze (kanovník) a rovněž v Plzni. Koneckonců jeho velmi

¹³⁷ Srov. I. HLAVÁČEK, *Pronikání cizích prvotisků do českých knihoven v 15. století*, in: *Knihtisk a Universita Karlova* (red. Lubomír VEBR), Praha 1972, s. 69-94, s odkazy na literaturu. – F. KAVKA, *Zlatý věk*, zejm. s. 42-44.

¹³⁸ Pracoval pro něj dokonce vlastní knihař, srov. Pavel R. POKORNÝ, *Knihovna Eliáše Čecha*, *Bibliotheca Strahoviensis* 2, 1996, s. 131-135.

¹³⁹ Univerzitní teolog, člen dominikánského řádu, pocházející ze Španělska, účastník koncilního hnutí, († 1468), srov. heslo *Torquemada, Juan*, in: *LThK X*, sl. 210n.

¹⁴⁰ Josef TRÍŠKA, *Rukopisy kaplanské knihovny*, s. 7. – Zmínku přináší také Ladislav VARCL (ved. kol.), *Antika a česká kultura*, Praha 1978, s. 227.

¹⁴¹ K jeho knihovně srov. např. Josef HEJNIC, *Knihovna Václava z Rovného jako historický pramen*, in: *Knihtisk a kniha v českých zemích od husitství do Bílé hory* (red. František ŠMAHEL), Praha 1970, s. 171-189. Bylo dosud zjištěno 305 rukopisných i tištěných knih z jeho libráře.

oceňovaná postila byla vydána v moravské Olomouci a spis o Kristově oběti v nedalekém Prostějově.¹⁴²

Vzhledem k malé velikosti a významu městské obce také nelze příliš spoléhat na odkazy místních laiků (snad s výjimkou onoho lékařského rukopisu), jaké jsou například známy pro Cheb ze začátku 15. století¹⁴³ a severočeskou Kadaň konce 15. a počátku 16. století.¹⁴⁴

Z jiných částí Čech přináší útržkovité a víceméně náhodné zmínky o knihovnách farního kléru (katolického i podobojí) Zikmund Winter, který mj. v chudé domácnosti neznámého staroměstského faráře u sv. Mikuláše nachází k roku 1473 množství pergamenových i papírových knih, v tom Richarda Pařížského, Mikuláše z Lyry, Bibli, kázání, *Decretale*, *Summa Pisana* i kompaktáta, a v pražském domě krumlovského arcipryšta Pavla Kamilla dokumentuje roku 1585 celkem 26 knih s díly Tomáše Akvinského, Augustina, Bedy Ctihodného i Mikuláše z Lyry (čtyři díly jeho komentářů).¹⁴⁵

Aniž bychom chtěli jednotvárně uvádět další (povrchně) známé kněžské knihovny, je třeba dodat, že v 16. století i na přelomu věku následujícího, stále převládají spíše díla církevních otců a učitelů, středověkých teologů, mystiků i kazatelů, často ještě fixovaných v rukopisných kodexech.¹⁴⁶ Výraznou změnu ve skladbách českých kněžských knihoven tak zřejmě přinesl až průběh 17. století, v němž se počíná také činnost některých pražských institucionálních tiskáren a nakladatelství.

¹⁴² Srov. mj. Hynek HRUBÝ, *České postilly. Studie literárně a kulturně historická*, Praha 1901, s. 182ad. – Dále heslo *Bavorovský*, in: ČSB II, s. 33.

¹⁴³ I. HLAVÁČEK, *Příspěvky k předbělohorským dějinám chebských institucionálních knihoven*, in: Knihtisk a kniha, s. 195. Jde o officium a kázání.

¹⁴⁴ Srov. Petr HLAVÁČEK, *Kadaň mezi středověkem a novověkem*, Ústí nad Labem 2005, připomíná odkazy knih některých měšťanů místních farářům, kaplanům nebo dalším chudým kněžím (s. 83 + pozn. 327), mešní fundaci k pořízení mj. roucha, kalicha a misálu (s. 83 + pozn. 328, s. 84 + pozn. 334).

¹⁴⁵ Srov. Z. WINTER, *Život církevní*, s. 679-684.

¹⁴⁶ Srov. opět pro Český Krumlov prelátskou knihovnu, jež se počíná od 17. století jako soukromá sbírka zdejších farářů, obsahující také rukopisy, viz P. SPUNAR, *Rukopisy prelátské knihovny, Státního archivu, Okresního muzea a Okresního archivu v Českém Krumlově*, in: Soupis rukopisů v Třeboni a v Českém Krumlově, s. 10.

Ještě na samém počátku tohoto neklidného století se v centru zemí Koruny české uskutečnilo sněmování katolického kněžstva, jehož cílem bylo aplikování závěrů tridentského koncilu v provincii a seskupení sil pro katolickou reformu, avšak celá tato událost nezůstala rovněž bez vlivu na libraře světského kléru.

3. PRAŽSKÁ DIECÉZNÍ SYNODA ROKU 1605

V souladu s požadavky tridentského koncilu přistoupil pražský arcibiskup Zbyněk Berka z Dubé ke svolání shromáždění kleriků své diecéze. Tato pražská synoda se konala v jistém opoždění za konvokacemi v olomoucké diecézi, kde se především zásluhou biskupa Viléma Prusinovského z Víckova, uskutečnily do konce 16. století synody dokonce dvě, a to v letech 1568 s 1591.¹⁴⁷ Situace v Čechách však byla mnohem napjatější a katolická strana zachovávala opatrnost, aby příliš neprovokovala nekatolické církve.

V rámci závěrů a nařízení pražského sjezdu si podrobněji všimneme pouze části věnované četbě kněží, jež je součástí kapitoly „*De vita et honestate clericorum*“.¹⁴⁸ V této části žádá pražský arcibiskup Zbyněk Berka své podřízené kleriky, aby se věnovali studiu svatých písem a vlastnili níže zmíněné knihy či autory, neboť pak mohou vynikat ve svých kněžských povinnostech a směřovat ostatní na cestu Boží.¹⁴⁹

¹⁴⁷ K nim srov. B. ZLÁMAL, *Příručka VI*, s. 24-26, 31n.

¹⁴⁸ K organizaci a pozadí synody srov. František VACEK, *Diecézní synoda pražská z r. 1605. Život církevní v Čechách s počátku sedmnáctého století*, SHK 1896, 5, s. 25-45.

¹⁴⁹ „*Sacrarum autem litterarum studiis diligenter omnes incumbant, ut quod ipsi Deo obsequium debent, rite praestare, et alios in viam Domini dirigere sedulo valeant. Eam ob causam hos saltem libros habere procurent, in quorum lectione frequenter versentur.*“ Viz *Synodus archidioecesis Pragensis*, Pragae 1684, s. 127. Soupis knih je na s. 127-128. – Obecný portrét kněze v raném novověku srov. Miroslav NOVOTNÝ, *Duchovní*, in: *Člověk českého raného novověku*, s. 111-138.

Podle obsahu můžeme zhruba třicet doporučených knih a jejich původců rozdělit na pět hlavních skupin:

1. Základní bohoslužebné knihy, liturgika a nezbytná literatura pro farní klérus i kněžstvo obecně. Okruh zahrnuje jak samotný breviář (*Breviarium Pragense*),¹⁵⁰ tak teoretické a výkladové práce – *Rationale divinatorum officiorum*¹⁵¹ a *Caeremoniale Romanum*, obsahující definice základních liturgických pojmů, církevního zákonodárství i dobrých mravů.

K obligatorním dílům, jež měly nezbytně tvořit součást majetku každého administrátora farnosti byl direktář (*„Calendarium item Pragense in singulos annos edendum“*), nařízení koncilu (*„Concilium Tridentinum“*) a závěry této pražské synody. Pokud možno, měl by jeden každý kněz mít k dispozici vlastní nebo kostelní exemplář bible v závazném kanonizovaném překladu (Vulgáta).

2. Literatura k pastorační praxi. Jedná se o římský katechismus vypracovaný na základě závěrů Tridentina s výklady Jana Chapeauville (1551-1617)¹⁵² nebo Sebastiána Catanea,¹⁵³ přinejmenším malý katechismus Canisiův¹⁵⁴ a manuál trevírského arcibiskupa i s uvedením do praktické činnosti.¹⁵⁵ K nim se ještě druží návod k vyučování věrouky

¹⁵⁰ Tridentický koncil stanovil povinnost modlitby breviáře pro každého svěcence. (Názvy i autoři jsou citováni z textu, tj. jsou v akuzativu).

¹⁵¹ Snad je myšleno dílo Hynka Duranda, které vycházelo i koncem 16. a na počátku 17. století.

¹⁵² Pocházel z Liege, působil ve farní správě, jako inkvizitor i generální vikář v Porýní, srov. heslo *Chapeauville, Jean*, in: LThK II, sl. 834.

¹⁵³ „*Catechismum Romanum auctoritate sacri Concilii Tridentini editum, latine vel lingua vernacula cum indice et distributione omnium materiarum pro singulis dominicis et festis, per concionem explicandarum vel cum dilucidatione ejusdem, auctore Joanne Chapeville vel cum explicatione Sebastiani Catanei.*“

¹⁵⁴ „*Catechismum Petri Canisii saltem minorem.*“ Petr Canisius (1521-1597), jezuita spjatý rovněž s českým prostředím. Jeho příručky byly velmi populární a doporučované, brzy vycházely i v češtině, překládaly se až do 18. století. Srov. Josef VAŠICA, *České literární baroko*, Praha 1995², s. 129-136.

¹⁵⁵ „*Catechismum Trevirensis archiepiscopi cum praxi catechistica.*“ F. Vacek jej ztotožňuje s arcibiskupem Janem VII., viz s. 41-42.

jezuity Antonína Possevina (1533-1611)¹⁵⁶ („*Epistolam Antonii Possenini (!) de catechismo docendo*“).

K této skupině můžeme přiřadit také příručky pro zpovědníky Martina Azpilcueta („*Manuale Navarri*“),¹⁵⁷ Františka de Silvestris,¹⁵⁸ Bartoloměje Fumi, (zapsáno dohromady jako „*Summum Silvestrinam vel Armillam*“),¹⁵⁹ Jana Polanca („*Directorium Joannis Polanci*“),¹⁶⁰ kardinála Kajetána, svatého Antonína z Florencie („*Summulam Cajetani vel sancti Antonini*“)¹⁶¹ a také univerzální pomůcku pro duchovní správce Františka z Toleda („*Instructionem sacerdotum*“).¹⁶²

3. Polemická literatura. Především jde o dílo jezuity Františka Costera („*Controversias*“)¹⁶³ a snad také německé „*Scutulum fidei*“ blíže neznámého Vavřince Hermanuria.

¹⁵⁶ Pochází z Mantovy, působil jako misionář v Čechách, Polsku a Uhrách (spíše slovem a písmem). V Olomouci zřídil roku 1578 konvikt pro 50 studentů ze severní a východní Evropy. Vyprodukoval množství široce pojatých spisů – polemika, teologie, asketika, pedagogika, historie-geografie. Srov. heslo *Possevino, Antonio*, in: LThK VIII, sl. 396n. – R. ZUBER, *Osudy II*, s. 87.

¹⁵⁷ Martin ab Azpilcueta Navarri (1492-1586), také doctor Navarrus, kanonista, moralista, jedná se patrně o jeho dílo *Manuale confessorum, poenitentiumque...*, Venetiis 1573. Srov. heslo *Azpilcueta, Martin de*, in: LThK I, sl. 879.

¹⁵⁸ Patrně František de Silvestris OP z Ferrary (1474-1528), profesor v Bologni, řádový generál, polemik (psal proti Lutherovi), zde se patrně jedná o komentář k Tomáši Akvinskému *Summa contra gentiles*, srov. heslo *Franz de Silvester*, in: LThK IV, sl. 112.

¹⁵⁹ Bartoloměj Fumo OP († 1545), kazatel, morální teolog, inkvizitor, jedná se o dílo *Summa casuum conscientiae Aurea Armilla*. Srov. heslo *Fumo, Bartholomäus*, in: LThK IV, sl. 232.

¹⁶⁰ Patrně *Directorium breve ad confessarii ac confitentis munus recte obeundum*. Od tohoto jezuity se doporučuje ještě „*librum ejusdem de juvandis morituris*“. Juan Polanco SJ (1517-1576), původem z Hispánie, je znám i jeden jeho český překlad, resp. výtah pro faráře zaměřený na poslední okamžiky života.

¹⁶¹ Řádové jméno Tomáš de Vio OP (1469-1534), známý spíše jako Kajetán, generál řádu, univerzitní učitel, velmi literárně plodný, srov. heslo *Cajetan*, in: LThK II, sl. 694-697.

Patrně svatý Antonín OP (1389-1459), florentský arcibiskup, moralista, míněným dílem je snad *Summa confessionis*, kromě toho se 20 vydání dočkala jeho *Summa theologica*, psal i historické práce, srov. heslo *Antonius*, in: LThK I, sl. 511.

¹⁶² František z Toleda SJ (1532-1596), apoštolský kazatel, kardinál, věnoval se misiím v Polsku, Vídni, Belgii. Jeho dílo je velmi rozsáhlé, zde se míní patrně *De instructione sacerdotum libri septem*, univerzální příručka. Srov. heslo *Toledo, Francisco de*, in: LThK X, sl. 201.

¹⁶³ František Coster SJ (1532-1619), původem z jižního Nizozemí, působil na říšských kolejích, provinciál, psal také asketické (viz) i apologetické práce. Zde se myslí patrně *Enchiridion controversiarum praecipuarum nostri temporis de religione*, Coloniae Agrippinae 1596. Více srov. heslo *Coster, Franz*, in: LThK III, sl. 60.

4. Homiletická literatura. Speciálně ke kázání jsou uváděni Jan Eck,¹⁶⁴ Tomáš Stapleton („*Promptuarium*“),¹⁶⁵ Petr Canisius (*Postila*), Jiří Scherer (*Postila*) a Fridrich Naussea.¹⁶⁶

5. Jednotliviny z různých oborů a literatura doporučená. Nejprve přichází později také do češtiny přeložené *Životopisy svatých Vavřince Suria*¹⁶⁷ a neurčené dílo snad pro povzbuzení mysli „*Opuscula granatae*“. Mezi doporučenou literaturou se objevuje asketická z pera Františka Costera („*Institutiones vel Meditationes*“) nebo Tomáše Kempenského („*De immitatione Christi*“), popř. jiná jejich díla.

Předložené schéma je přirozeně umělé a spíše předjímá dělení kněžských knihoven v následující kapitole. Jakýmsi středobodem této fakultativní i obligatorní četby je zmiňovaný tridentský koncil a jeho nařízení, z něhož vychází jediná správná edice základních „pracovních“ knih – bible (vulgáta), breviář, misál i rituál.¹⁶⁸ Koncil umožnil zkonsolidovat postavení katolické církve a poskytl oporu pro polemickou, homiletickou i pastorační literaturu. Na tridentské zasedání pak měly navázat v jednotlivých diecézích synody domácí. Zatímco na Moravě došlo ke dvojímu sněmování a také tisku některých liturgických knih (agenda, breviář),¹⁶⁹ tak pražská se zastavila prozatím na vydání

¹⁶⁴ Jan Eck (1486-1543), psal také polemická i teologická pojednání, srov. heslo *Eck, Johannes*, in: LThK III, sl. 523-526.

¹⁶⁵ Tomáš Stapleton (1535-1598), významný kontroversista oné doby, Angličan, učil v Lovani, Římě, profesor teologie, publikoval i teologické a historické práce, ale také se zabýval rétorikou. Zde jsou míněna některá jeho nedělní kázání, viz heslo *Stapleton, Thomas*, in: LThK IX, sl. 774-775.

¹⁶⁶ Fridrich Naussea (1496-1552), vídeňský biskup, psal díla kazatelská i teologická.

¹⁶⁷ Vavřinec Surius OCarth. (1522-1578), působil v kolínské kartouze, jeho dílo mělo vliv i na pozdější jezuitská *Acta sanctorum*, srov. heslo *Surius, Laurentius*, in: LThK IX, sl. 910-911.

¹⁶⁸ *Breviarium Romanum ex decreto sacrosancti concilii Tridentini restitutum, Pii V. jussu editum*, Romae 1568. – *Missale Romanum ex decreto sacrosancti concilii Tridentini restitutum*, Romae 1570. – *Rituale sacramentorum Romanum Gregorii XIII jussu editum*, Romae 1584.

¹⁶⁹ B. ZLÁMAL, *Příručka* VI, s. 25 uvádí, že „jako ovoce synody“ vyšly také breviář a misál. – R. ZUBER, *Osudy* I, s. 251, zmiňuje krakovskou edici rituálu z roku 1586 (v *Osudy* II, s. 187 z roku 1585). K vydání misálu podle něj nedošlo. – Srov. také jednotlivá hesla v *Encyklopedie knihy*.

statutů. Pražské liturgické knihy jsou s výjimkou rituálu produkovány až mnohem později a pomaleji. Misály dokonce teprve koncem 17. století.¹⁷⁰

Zajímavý je také pohled na druhou stranu, tedy oblast knih zakázaných, kde představení provincie kladou důraz na čistotu mravů a dobrou kázeň kněží, jež by mohla narušit četba žertovných, šaškovských spisů a také užívání obscénních a beze studu sepsovaných zpěvníků.¹⁷¹

Z povrchního přehledu lze zjistit jaký vývoj prodělaly nebo teprve měly prodělat libráře nižšího světského kléru. Již se tu nesetkáme s „velkými jmény“ středověké teologie a kazatelství, nanejvýš v přetlumočené novodobé verzi,¹⁷² jejich místo spíše zaujímají současníci (tj. ve většině osoby žijící v době konání tridentského koncilu i pražské synody, popř. zemřelé nedlouho před jejich zahájením), zapojivší se do polemiky s protestanty všech konfesí a misijní činnosti. Pokud se tu objevují starší autoři (Tomáš Kempenský, Antonín z Florencie), jde o díla, která vycházela v mnoha edicích od počátku knihtisku až do konce baroka i dále, a v případě Tomáše Kempenského († 1471) je lze spojit také s pozdněstředověkým hnutím obnovy – *devotio moderna*.

Nejvýraznější pozici si mezi autory vydobyli zejména příslušníci jezuitského řádu. Tovaryšstvo reprezentují Antonín Possevino, Petr Canisius, Jan Polancus, František z Toleda, Jiří Scherer a František Coster. Z jiných řeholí se objevují dominikáni – František de Silvestris, Bartoloměj Fumo, Kajetán (Tomáš de Vio), Antonín z Florencie, kartuzián Vavřinec Surius a v posledku augustinián Tomáš Kempenský. Řady světského duchovenstva reprezentují toliko Fridrich Nausea,

¹⁷⁰ Srov. také Václav MEDEK, *Cesta české a moravské církve staletími*, Praha 1982, s. 226.

¹⁷¹ „*Ne apud se libros habeant, aut legant, quorum lectione bene agendi studium, morum disciplina, et timor, charitasque Dei languescere possit, quales sunt, qui res, vel jocosas, vel scurriles, ridiculasve, vel impuras continent. Libris item non utantur de musico cantu obscenis, vel parum pudice conscriptis.*“

¹⁷² Dokladem toho může být jméno Františka de Silvesris, který napsal komentáře k Tomáši Akvinskému i Aristotelovi.

biskup vídeňský, Jan Eck, kazatel, polemik a teolog, Tomáš Stapleton univerzitní profesor, Martin ab Azpilcueta, a Jan Chapeauville farář, generální vikář i inkvizitor. Tento poměr – jezuitští autoři a „ti ostatní“ – pak budeme sledovat v konkrétních knihovnách 18. století. Laický autor se tu neobjevuje žádný.

Druhou skutečností je, že většinu z těchto titulů tvoří literatura příručního typu, kompendia s obecnými vědomostmi, které měl každý administrátor pojmout a především umět použít při prosloveh z kazatelny, ve zpovědnici i diskusích s ideologickými oponenty. Zcela stejné autory a doporučené tituly nabízí rovněž doslovný přetisk těchto statut z roku 1762.¹⁷³ S tím, jak představě arcibiskupa odpovídaly nebo z ní vybočovaly libraře bavorovských administrátorů, se seznámíme v následující kapitole.

¹⁷³ Srov. VKOL, sign. II 630.518, soupis knih s. 128n. Otázku, proč se diecézní autority nepokusily aktualizovat „seznam četby“ ve zcela jiných podmínkách, necháváme v této práci nezodpovězenou. K vysvětlení je však možné nabídnout využívání jiných komunikačních kanálů – patentů.

IV. KNIHOVNA ZÁDUŠÍ A SOUKROMÉ KNIHOVNY
BAVOROVSKÝCH DUCHOVNÍCH VE DRUHÉ POLOVINĚ 17. A
V PRŮBĚHU 18. STOLETÍ

1. KNIHY V MAJETKU ZÁDUŠÍ KOSTELA NANEBEVZETÍ PANNY MARIE
V BAVOROVĚ

Po té co se ve druhé polovině 17. století zkonsolidovala farní správa pražské arcidiecéze a personálně stabilizovalo obsazení bavorovské farnosti, objevují se na začátku 60. let v inventáři majetku záduší první stručné zmínky o knihách (především liturgických), které ještě doplňují relace z roku 1677, jež zhotovil P. Řehoř Březský (v Bavorově 1666-1677). Na počátku 18. století se potom vynořuje i první větší novodobý a podrobněji popsáný soubor nezávislý na původní středověké knihovně, který byl kostelu odkázán bavorovským farářem P. Vilémem Antonínem Hynkem z Vltavína.

První inventář zádušního jmění z fondu patronů kostela, jimiž v této době byli Eggenbergové¹⁷⁴ byl sepsán roku 1661 a již zde se objevuje základní dělení knih v majetku této instituce. První skupinu tvoří zřejmě v sakristii umístěné svazky liturgické, tedy knihy potřebné takřka každodenně¹⁷⁵ a spojené se slavením katolických bohoslužeb a druhou pak knihy uložené na místě, kde by nepřekážely. Tyto byly jiného než bohoslužebného obsahu a patrně užívané výjimečně (pokud vůbec) a lze na ně vztáhnout vlastní pojem knihovna, neboť tvořily ucelený soubor, koncentrovaný pohromadě na jednom místě. Základ

¹⁷⁴ SOA Třeboň, Vs Netolice, sign. III K α, Inventáře kostela a fary v Bavorově 1500-1766.

¹⁷⁵ Katolický farář byl povinen odsloužit v týdnu minimálně 2-3 mše svaté.

bohoslužebných svazků tvoří dva misály (první „starodávny“, druhý nový), tři agendy (jedna stará, dvě nově koupené) a český kancionál „z Prahy koupený“. Těchto šest liturgických knih doplňuje početnější kolekce větších a menších svazků v počtu 18 a dále 47 „kněh po nebožtíkovi Janovi Miliusovi rozdílných autorív“ uložených v nevelkém zadním sklepe. Patrně byly umístěné ve dvou menších truhlicích s panty a zámkem, tak jak je o něco dále eviduje inventář záduší. Bližší informace ani o titulech ani o dotyčném knězi se neobjevují. Pouhým dohadem tak zůstává spojení s jistým Sixtem Janem Milivusem, kterého František Štědrý zmiňuje k roku 1624 jako administrátora Katovic a (Střelských) Hoštic.¹⁷⁶

O devět let později, v květnu roku 1670 byl sepsán další z registrů, zaznamenávající ve sbírce liturgik navíc dva misály (z toho jeden pohřební) a tři kancionály.¹⁷⁷ Knihovna ze zadního sklepu se naopak zmenšila na 16 položek, a pozůstalost po Janu Miliusovi čítala jenom 30 svazků. Tato část zádušních knih je v tomto počtu zapsána naposled v soupise z roku 1674.

Naopak v části uložené (patrně) v sakristii dochází nadále ke zvyšování množství. Již v roce 1672 přibylo velké české evangelium, a na kůru větší breviář zděděný po bývalém zdejším knězi Jiřím Benediktu Dubenském.¹⁷⁸ V tomto inventáři se také poprvé objevuje nové umístění hudebnin na kůru a blíže jsou identifikovány malé kancionály – *Písně roční*. Celkem tedy před rokem 1677 vlastnil bavorovský kostel Panny

¹⁷⁶ Srov. F. ŠTĚDRÝ, *Znovuzřízení katolické duchovní správy*, s. 43. – Hypoteticky by snad bylo možné uvažovat i o zkomolení jména v případě regionálním tiskem zmíněného faráře Matouše Mekeliuse, který byl údajně vysvěcen na kněze roku 1635 a kromě Bavorova spravoval i kostely v Bílsku a Strunkovicích. Srov. Zdeněk MOSER-LIEBSTEINSKÝ, *Náboženská protireformace v Bavorově v XVII. století* (dle p. Fr. Vacka), *Zlatá stezka* II, 1929, 10, s. 165-166. Není zde citována žádná literatura ani prameny. Samotný úvod v inventáři děkanství v SOkA Strakonice se o knězi podobného jména nezmiňuje.

¹⁷⁷ Všechny čtyři kancionály jsou rozděleny na dva velké a dva malé.

¹⁷⁸ „*Breviář velkej po nebožtíkovi panu paterovi Dubenskejmu.*“ Tento duchovní je doložený v Bavorově snad v letech 1654-1660. Buď tedy byl breviář zapsán nedbalostí až o 12 let později nebo se sem dostal v souvislosti např. s posmrtným odkazem dotyčného kněze, který po roce 1660 působil na jiné faře.

Marie 59 svazků (sedm liturgik, evangelium, pět hudebnin a 46 zbývajících blíže neznámých).

K podivnému posunu a znejasnění počtu a druhu držených knih dochází v lednu 1677, kdy spolu s 42 odpověďmi týkajícími se stavu farnosti přiložil Řehoř Březský rovněž inventáře kostelů ve své správě. Z nich vyplývá, že farní chrám Nanebevzetí Panny Marie vlastnil (pomineme-li matriky) pouze jeden nový a tři staré misály a římsko-pražský rituál s dodatky.¹⁷⁹ Ve filiálních kostelech ve (Velké) Blanici a Strunkovicích se nacházel vždy jeden misál, ve Strunkovicích spolu s českým evangeliářem a starou agendou.¹⁸⁰

Proč bylo uvedeno jen těchto pět liturgických knih ze záduší bavorovského kostela, byly zcela opomenuty kancionály a další svazky, je nejasné, neboť již v listopadu 1678 v dalším z inventářů se nachází všechna předtím zmíněná liturgika i hudebniny. Snad P. Březský sepsal jen knihy, které užíval při bohoslužbě on a nikoli laici. I tak tu ovšem chybí dva rituály a evangelium.

K výše zmíněným knihám lze dodat jen velmi málo. Všechny misály jsou pravděpodobně zahraničního původu, neboť první domácí vyšel až v roce 1690. Do té doby se pro pražskou arcidiecézi tiskly především v Benátkách a Lipsku. Pokud bychom chtěli těmto knihám přidat český původ, museli bychom se vrátit až do roku 1479, přičemž tuto variantu nelze při dlouhém uchovávání těchto knih zcela vyloučit.¹⁸¹ Podobně tomu bylo s agendami. Prvním pobělohorským tiskem byl až *Rituale Romano-Pragense* vydaný v Praze a Vídni v letech 1642-45 a do Čech zavedený arcibiskupem Arnoštem Vojtěchem z Harrachu, a který lze teoreticky spojit s oněmi nově koupenými, jak je zaznamenává inventář z roku 1661. Pomineme-li četné zahraniční tisky, tak starší

¹⁷⁹ NA, APA I, Responsa 1677, inv. č. 1332, sign. B 12/6, f. 48v-49r.

¹⁸⁰ Ibidem f. 50v-52r.

¹⁸¹ K tiskům misálů srov. heslo *Misál*, in: Encyklopedie knihy, s. 596n.

domácí agenda se uvádí k roku 1585 (nejedná se však o unifikovanou tridentskou), popř. až ve druhé polovině 15. století.¹⁸²

Byl-li zmíněný kancionál v Praze nejen koupený, ale zde i vydaný, pak se v zásadě nabízí Michnův zpěvník *Svatoroční muzika aneb sváteční kancionál* (1661).¹⁸³ Inventářem z května 1670 jsou limitovány *Písně roční* a rokem 1672 evangelium. První snad lze ztotožnit s tiskem Ludmily Šípařové z roku 1652,¹⁸⁴ ovšem přiřadit k biblickému tisku konkrétní titul je obtížné. Díla podobného názvu vycházela sice bezmála každé tři roky, ale u popisů uvedených v *Knihopise* nesouhlasí velikost se záznamem v inventáři, neboť se jedná jen o osmerky a šestnáctky.

Užití tematicky blíže identifikovaných knih je výlučně praktické – misály ke sloužení mší svatých, agendy k zajištění činnosti farního kléru – pohřbů, svěcení, procesí, svateb, křtů atd., evangelium snad pro přípravu kázání a četby a kancionály k doplnění bohoslužeb kostelním zpěvem laiky. Naproti tomu, i díky známému místu uložení, se zdá, že pozůstalost po bývalém bavorovském správci (?) byla opomíjena a neužívána. Každý z místních kněží měl jistě své vlastní knihy s nimiž pracoval a jež četl, bohužel pro toto období není zatím znám soupis knihovny žádného z nich.

Podobnou situaci, to je rozdělení knižního majetku na dvě části podle charakteru knih, lze pozorovat i u jiných farních kostelů prachatického vikariátu. Početní stav a rozdělení snad doloží následující tabulka.

¹⁸² K rituálům srov. heslo *Rituál*, ibidem, s. 753n.

¹⁸³ Adam Michna z Otradovic, vytištěno v Praze 1661, K05559.

¹⁸⁴ [*Písně roční aneb kancionálek, kterýžto netoliko při všech slavnostech celého roku, ale i každodenně se užívati může.*], Praha 1652, K13309a.

Tabulka č. 3: Knihy ve vlastnictví vybraných farních kostelů
prachatického vikariátu v roce 1677¹⁸⁵

Lokalita	Patron kostela	Počet svazků	Liturgika	Ostatní
Bavorov	Eggenberg	5 (59) ¹⁸⁶	5	0
Bílsko	Vrtba	1	1	0
Bohumilice	Malovec	2	2	0
Chelčice	Buquoy	0	0	0
Laziště	Eggenberg	2	0	0
Lhenice	Eggenberg	3	3	0
Netolice	Eggenberg	55	5	50
Prachatice	Eggenberg	4 (11) ¹⁸⁷	4 (10)	0 (1)
Vimperk	Eggenberg	2	2	0
Vodňany	Schwarzenberg	19	3	16
Volary	Eggenberg	6	6	0
Vlachovo Březí	Vunšvic	3	3	0
Záblatí	Eggenberg	19	8	11

Ze schématu vyplývá poměrně „výsadní“ postavení kostelů v Netolicích, Vodňanech a Záblatí, doplněné o Bavorov, které vlastnily větší množství jiných svazků než pouze liturgických. Bohužel se kromě Záblatí nedovídáme jakých, neboť jsou uvedeny pouze číslem.¹⁸⁸ V samotném Záblatí,¹⁸⁹ pomineme-li zdejších osm liturgických knih (tři misály,¹⁹⁰ tři agendy¹⁹¹ a dva staré zpěvníky¹⁹²), zapsal zdejší duchovní

¹⁸⁵ Sestaveno na základě NA, APA I, Responsa 1677, inv. č. 1332. Jedná se pouze o „hlavní jádro“ farních kostelů. Vynechány jsou filiální kostely a kaple s lidem a farnosti, které byly v obvodu pouze dočasně, např. Bílá Hůrka, kde navíc nebyly zapsány žádné knihy. K zařazení farností srov. P. STUHLÁ, *Prachatický vikariát*, zejm. s. 264-266. – M. ZEMAN, *Farnosti a farní duchovenstvo*, přílohy č. 3-7. – *Zpovědní seznamy*.

¹⁸⁶ Dle inventáře z roku 1674.

¹⁸⁷ Nachází se tu dva inventáře. První eviduje mj. knihy zapsané v inventáři parament a mobilií potřebných k bohoslužbám patřící kostelu sv. Jakuba (f. 6v), druhý (čísla v závorce) je inventářem „záduší a děkanství města Prachatice“.

¹⁸⁸ V případě Vodňan „*Alias habet libros diversorum authorum 16.*“ (f. 25v) a v Netolicích pak „*Libri ad ecclesiam spectantis diversorum authorum 50.*“ (f. 35r).

¹⁸⁹ Srov. f. 115v-116r.

¹⁹⁰ Jeden český velmi starý („*antiquissimum*“), potrhaný („*lacerum*“) a bez kánonu, druhý římský opravený („*reparatum*“) a třetí pro zádušní bohoslužby.

¹⁹¹ Opět jedna „*antiquissima et lacera*“, další nová pražská a třetí pasovská.

¹⁹² „*Antiqua gradualia 2.*“

Jeroným Fridrich Deterle i další tituly svázané s církevními obřady: latinský Nový zákon, dvoje německá evangelia, tři svazky kázání¹⁹³ a jednu postilu. Tisky pro praktické použití jistě byly i vydání latinských životů svatých¹⁹⁴ a staré *Gesta Romanorum*, které ovšem původně mohly sloužit i jako oddechová četba. Výjimku z narativní sbírky představují normativní proklamace pražské synody.

V ostatních knihovnách se kromě vlastních liturgik objevuje pouze jedna česká postila a čtyři evangelia. Ani jednou se tu nepřipomínají obligatorní závěry tridentského koncilu a pražská synodální statuta, ty však mohly být jednak uloženy na farách a jednak také v privátním držení jednotlivých duchovních. Pouze ve dvou kostelech – Chelčicích a Bílé Hůrce – nebylo nic zapsáno. Snad to můžeme přičíst opomenutí ze strany farářů, neboť alespoň jeden misál měla i většina filiálních chrámů (např. Čakov, Heřmaň, Husinec, Předslavice).

Charakteristickým jevem, který lze pozorovat až do dvacátého století, je neustálé připomínání starých a poškozených svazků. Kromě Bavorova, představuje až extrémní příklad právě kostel v Záblatí, kde byl zapsán rovněž misál bez nejdůležitější části – kánonu, tedy kniha pro liturgické účely zcela afunkční.

Vzhledem k tomu, že obsah obou inventářů po roce 1677 je na informace o samotných knihách poněkud skoupý, třeba se opět obrátit k druhé sérii odpovědí z roku 1700, obsahem i formou takřka totožné se situací v roce 1677.

¹⁹³ „*Sermones Meffret pars aestivalis tam in dominicas quam in festa.*“ – „*Guardiani Neomagensis pars aestivalis et hiemalis tam in dominicas quam in festa in octavo opera duo*“ – „*Lectiones V. P. Antonii a Königstein*“ – „*Postila seu enarrationes in epistolarum et evangeliorum.*“

¹⁹⁴ „*Libellus de vita et moribus sacerdotum.*“

Tabulka č. 4: Knihy ve vlastnictví vybraných farních kostelů
prachatického vikariátu v roce 1700¹⁹⁵

Lokalita	Patron kostela	Počet svazků	Liturgika	Ostatní
Bavorov	Eggenberg	41? ¹⁹⁶	8	33?
Bílsko	-	4	4	0
Bohumilice	Malovec	-	-	-
Chelčice	Buquoy	4	4	-
Laziště	Eggenberg	-	-	-
Lhenice	Eggenberg	15	10	5
Netolice	Eggenberg	- ¹⁹⁷	-	-
Prachatice	Eggenberg	5	5	0
Vimperk	Eggenberg	25	6	19
Vlachovo Březí	Dietrichstein	2	2	0
Vodňany	Schwarzenberg	6	6	0
Volary	Eggenberg	-	-	-
Záblatí	Eggenberg	-	-	-

Podrobnějšímu srovnání se stavem před zhruba 20 lety brání větší absence zmínek o knihách nebo přiložených inventářů. I tak se struktura zásadně nezměnila a v majetku jednotlivých farních kostelů se nacházela především liturgika. Nepřítomnost soupisů mohla být způsobena, jak odporem vrchnosti (Netolice), tak i jistým nezájmem kněží. Obzvláště mrzí, že nemůžeme sledovat vývoj fondů ve Vodňanech a Záblatí, kde byly dříve uvedeny větší fondy.

Jejich místo však zčásti nahradil Vimperk, kde se dříve měly nacházet toliko dva misály. Nyní se tu v horní sakristii našlo 25 svazků. Kromě liturgik (dvě agendy, čtyři misály), především čtyři bible, k nim jedny konkordance, šest homiletických sbírek foliových a dalších

¹⁹⁵ Do tabulky jsou shrnuty v předchozím grafu uvedené farnosti. Hranice vikariátu se různě měnily a v tomto roce sem byly navíc zařazeny i kostely v Protivíně, Myšenci ad.

¹⁹⁶ Na základě inventáře z roku 1711 (viz dále).

¹⁹⁷ Zdejší administrátor Jan Jindřich Pistorius nemohl se zprávou poslat inventáře, neboť „[...] capitaneus a me requisitus, quia Princeps prohibuit.“ Srov. NA, APA I, Responsa 1700, inv. č. 1366, sign. 14/7, f. 9v.

osm kvartových,¹⁹⁸ tedy všechno svazky užívané při bohoslužbách a do majetku kostela pravděpodobně odkázané – alespoň v případě kázání – některým z kněží.

Poměrně vysoký počet knih v Lhenicích tvoří čtyři české kancionály, dvě evangelia a jedna postila.¹⁹⁹

Proti svému předchůdci se současný bavorovských farář P. Hynek stručně zmínil, pomineme-li liturgika,²⁰⁰ o (patrně) původní středověké knihovně. Na rozdíl od středověkého seznamu, který byl k dispozici ve farním archivu, tu již vůbec neuvádí konkrétní díla ani počty, ale pouze velikost svazků, druh psací látky (pergamen), způsob vytvoření (rukopisy) a stručně vyjmenovává základní druhy literatury – bible, spisy svatých otců, scholastické a učební. Pozoruhodná je rovněž zmínka o železné truhle pobité plechem, která by mohla odkazovat na výše zmíněné uložení v truhlicích v zadním sklepě.²⁰¹

Poslední zmínky o starém bavorovském libráři se objevují v inventářích velkostatku z let 1711 a 1719. Svazky jsou ovšem zachyceny již v jiném schématu. Nejdříve bylo zapsáno šest „*kněh starodávných pergamentových v hořejším sklípku při oltáři tkalcovském in folio*“, dále 12 foliových papírových knih, 11 papírových kvartů a nakonec čtyři papírové osmerky, to jest celkem 33 svazků. Je samozřejmě otázkou, zda se jedná o původní knihovnu Václava

¹⁹⁸ „*Liber agendorum novus 1, antiquus 1, missalia - novum 1, antiqua 2, pro requiem celebrando 1, concordantia in folio 1, biblia boemica 1, Sacra scriptura latine in folio 1, concionatores varii in folio 6, libri spirituales et concionatores in quarto 8, sacra scriptura in octavo bis. Hi partim in parochia (ubi etiam matrica) asservantur, partim in sacristia superiori.*“ Ibidem, f. 112r.

¹⁹⁹ Srov. ibidem, f. 71r.

²⁰⁰ „[...] *missalia cum uno parvo pro defunctis 6, inter quae unum novum jussu reverendissimi et celsissimi principis DD. archiepiscopi Pragensis excussum.*“ Srov. ibidem, f. 28r-v. Z poznámky o nově pořízeném misálu podle nařízení pražského arcibiskupa můžeme usuzovat obecně na další jev, totiž doplňování obřadních knih domácimi edicemi.

²⁰¹ „*Ad sunt etiam aliqui libri praegrandes in pargamena exarati sive manu scripti, continentes Scripturae sacrae aliquos libros, reliqui aliquorum SS. Patrum, alii scholares et scholastici, spectatque etiam cista ferrea, seu laminis obducta.*“ Srov. ibidem f. 28v. Že v této době již knihy nepatří ke chrámovým pokladům dokazuje i následný výčet cenností v pokladnici.

z Miličina, čemuž by odpovídala i psací látka i letmo naznačená skladba, a/nebo došlo k promísení s pozůstalostí Jana Milesia.

Čistě v rovině spekulací se pohybujeme rovněž v úvahách nad budoucím osudem těchto knih. Nabízí se v zásadě darování některé církevní instituci, o čemž však zatím není nic známo. Nejslibněji může působit, vzhledem k dřívějším i budoucím vztahům některých duchovních, augustinánská kanonie v Třeboni, avšak tuto konstrukci bude nutné podrobit další analýze. Druhou a snad pravděpodobnější variantou je fyzická likvidace těchto svazků. V této souvislosti je třeba uvést fakt, že některé knihy kostelních účtů bavorovského záduší jsou opatřeny pergamenovou vazbou s rukopisným textem. Z omezeného vzorku, který byl prozkoumán, se jedná o účty z let 1681-1727, jejichž vazbu vzatou z některého misálu „zdobí“ rovněž iluminovaná iniciála „E(cce advenit)“.²⁰² Je tak možné, že tato i ve své době unikátní kolekce, mohla posloužit jako zásobárna i pro jiné knihy patronátního úřadu dalších farností.

Co se týče liturgického souboru, je v inventáři z března 1711 pod rubriku knihy zapsáno celkem sedm misálů (dva nové, dva staré, jeden obnovený, jeden pergamenový a jeden pro defunctis), tři agendy (dvě římské) a evangelium, na kůru pak čtyři velké kancionály, jeden velký breviář a *Písně roční*. O osm let později se ze záznamu ztrácí čtyři misály (k dispozici jsou pouze dva staré a jeden nově svázaný postříbřený) a jedna agenda.

K podobným počtům lze dojít i při studiu inventářů z dnešního fondu děkanství.²⁰³ Co si snad zaslouží ještě zmínit, je na kůru se nacházející „*Pašije pro Květnou neděli a velký Pátek*“²⁰⁴ (dva svazky),

²⁰² Srov. SOA Třeboň, Vs Netolice, sign. K a 2 (červená sign.), Knihy účtů kostela P. Marie v Bavorově. Iluminace představuje klanění tří králů.

²⁰³ SOkA Strakonice, sign. J IX, Inventáře kostela a fary, kart. 8, soupisy z let 1730, 1741, 1747.

²⁰⁴ Nežjištěno, teoreticky snad Václav Karel Holan, *Pašije Pána Ježíše Krista na Veliký pátek podle sepsání svatého Jana*, Praha 1692, K03107.

jež by snad – ovšem po značné zkratce – bylo možné spojit s tradičními bavorovskými velikonočními hrami, které zmiňuje Zdeněk Kalista.²⁰⁵

V rámci liturgických knih se v následujícím období jedná spíše o kosmetické změny, a výše nastíněný stav fondu lze pozorovat až do devatenáctého a dvacátého století. S tím jak se knihy opotřebovávají, jsou ty starší odkládány nebo opravovány a doplňovány novými domácími edicemi liturgických knih. Jistým vybočením z tohoto stereotypu je účet z května 1741, kdy se v rámci jiných potřebných předmětů a služeb pořízených pro záduší objevuje i jeden nový (velký misál) a dva malé *pro defunctis*. Cena prvního činila sedm, za oba menší bylo vydáno dva zlaté. Nákup lze jistě spojit s novým vydáním pražského misálu v roce 1735²⁰⁶ a jde také patrně o jediné knihy, které se v budově bavorovské fary dochovaly dodnes.

Tyto liturgické exempláře tvoří ovšem vždy výraznou menšinu knižního majetku kostela, úzce svázanou s ritem a vypovídající spíše jen o péči duchovního, patrona a farníků o majetek kostela, závisující i na příjmech záduší a o produkci českých tiskáren, které jsou postupem doby schopny uspokojovat poptávku domácí církve. Knihy, které by vypovídaly o jednotlivých administrátorech a jejich vztahu k nim, je třeba hledat jinde.

²⁰⁵ Z. KALISTA, *Století andělů*, s. 255.

²⁰⁶ *Missale Romano-Bohemicum confirmatum*, Pragae 1735. – K výbavě srov. také P. STUHLÁ, *Prachatický vikariát*, s. 165n. Soustředí se spíše na vydání první edice, ale cenné je uvedení ceny. Pražský misál z roku 1690 stál svázaný šest zlatých. Cena se tedy o něco zvýšila.

2. SOUKROMÉ KNIHOVNY NĚKTERÝCH BAVOROVSKÝCH DUCHOVNÍCH NA ZÁKLADĚ POZŮSTALOSTNÍCH DOKUMENTŮ

P. Řehoř Březský († 1690)

První z bavorovských duchovních, jehož inventář byl v archivu Pražského arcibiskupství nalezen, Řehoř Arnošt Březský, se narodil v květnu 1639.²⁰⁷ V Bavorově, patrně svém prvním administrátorském místě, působil v letech 1666-1677, aby pak uvolnil místo zdejšímu rodákovi P. Hynkovi z Vltavína. Zemřel posléze v březnu 1690 jako správce farností v Radonicích a Slavětíně, spadajících do slánského vikariátu. Konec jeho života nebyl patrně zcela lehký, neboť pro ztrátu fyzických sil nebyl schopen dopsat ani svou závěť.²⁰⁸ V ní se zastavil krátce po vyjmenování obecných formulací uprostřed věty a proto ji poté, asi devět hodin před svou smrtí, vyznal pouze ústně podpřevoru augustiniánského kláštera v Ročově P. Valentinu Weidnerovi a dvěma místním obročními.

Celý svůj majetek se rozhodl věnovat své matce jako prostředek k zabezpečení výživy a výchovy sirotků pozůstalé vnučky, tedy patrně dětí své neteře. Jmění to nebylo nijak velké. Na hotových penězích nezůstalo nic, šaty zřejmě nebyly příliš použitelné, neboť se jednalo o kněžské oblečení (pally, kleriky, pluviály) a starý dřevěný vůz s pluhem také nebyly žádnou výhodou. Jediné, co snad tedy rodině pomohlo, byly čtyři kusy dospělého hovězího dobytka, jedno tele, čtyři prasata, dvě husy, 10 slepic a také jisté množství obilí. Na druhou stranu tu zůstalo rovněž něco málo přes 20 zlatých dluhu.

²⁰⁷ K tomu a dalším informacím srov. zejména úmrtní zpráva v rámci pozůstalostní agendy v NA, APA I, Testamenta, inv. č. 4263, kart. 2908.

²⁰⁸ Ibidem záznam vikáře Daniela Ferdinanda Gregoriadese: „*Testamentum ab eodem inceptum, sed non confectum, ob debilitatem nimiam et dolores, quos habuit, ut [...] charta demonstrabit.*”

Soustředíme se však na zanechanou knihovnu. Exekutor pozůstalosti vikář Gregoriades vypsál celkem 19 svazků, avšak cenu knih, podobně jako ostatních mobilíí a zvířectva neuváděl. Soubor Březského exemplářů představuje jakýsi prototyp kněžských knihoven, neboť v něm nalezneme tradiční autory i očekávané předmětové složení. Nejpočetnější jsou kázání tvořící skoro polovinu fondu. Po třech svazcích patřilo Matyáši Faberovi SJ²⁰⁹ a Claudiovi de Lingendes (1591-1660),²¹⁰ další dva převoru dominikánského kláštera v Plzni Rafaelu de Laminetz²¹¹ a jeden exemplář chrudimskému děkanu Hatašovi.²¹² Z dalších oborů se dvakrát objevuje teologie²¹³ a církevní normy (*Tridentinum* a pražská synoda) a dále již jednotlivě latinský Nový zákon, dva breviáře, mešní proprium, katechismus²¹⁴ a příručka pro beneficiáty.²¹⁵ Autoři jako Faber, Hataš a d'Outremann se nacházejí v knihovnách světského duchovenstva velmi často, zato jména de Lingendes i de Laminetz jsou poměrně vzácná a dosud nebyla literaturou zaznamenána.

Jestli byly Březského příbuzným skutečně předány i knihy – jistě by výrazně pomohly případnému adeptovi na kněžství – nebo zda došlo např. k jejich zpeněžení prodejem ročovské kanonii či jinému z kněží v oblasti, se z těchto písemností nedovídáme. Je také otázkou, zda s nimi neměl Řehoř Březský i jiné plány a teprve vyčerpání tváří v tvář smrti jej vedlo k nejjednodušší variantě, to jest odkazu veškerého majetku jedné

²⁰⁹ Matthia Faber, *Concionum opus tripartitum* I-III, Coloniae Agrippinae (?). Existuje mnoho edicí.

²¹⁰ Claudius de Lingendes, *Panis evangelici fragmenta quadragesimalia tripartita...* I-III, Coloniae Agrippinae 1688 (?).

²¹¹ Rafael de Laminetz, *Paradisus concionatorum tetralogiae mysticae sive quatuor sermonum praedicabilium*, Bambergae, 1683 (?).

²¹² Samuel Wenceslaus Hatass, *Scintilla evangelica super festa totius anni*, známo více vydání.

²¹³ Hermann Busenbeum, patrně jeho *Medulla theologiae moralis* a bez autora uvedená teologická otázka o sňatku a manželství, patrně také morální teologie.

²¹⁴ Phillippe d'Outremann, *Paedagogi christiani, in quo christianae perfectionis*, více vydání od počátku 17. století.

²¹⁵ Zapsáno jako „*Epinomia parochorum*“ Autorem je snad barnabita Ferdinandus Hauck, jehož stejnojmenné dílo vyšlo v Praze 1672.

osobě. Bez dalšího výzkumu se však v tuto chvíli pohybujeme jen u dohadů.

P. Vilém Antonín Hynek z Vltavína († 1706)

Vilém Antonín Hynek se narodil v Bavorově roku 1654. Jeho otec, Jan František, vykonával ve městě v eggenberských službách funkci důchodního a pivovarského písaře, díky čemuž patřil mezi nejbohatší usedlíky a svým potomkům zanechal kromě poměrně velkého majetku také predikát z Vltavína, jež mu byl udělen přímo Tomášem Pešinou z Čechorodu, vzdáleným příbuzným.²¹⁶ Zda Vilém Hynek střední vzdělání získal na jezuitském gymnáziu v Českém Krumlově, jak by snad bylo možno usuzovat z odkazu 10 zlatých tamnímu bratrstvu, není jisté, vysvěcen však byl roku 1677 jako alumnus jezuitského konviktu sv. Bartoloměje v Praze. Vzhledem ke svému ještě ranému věku musel žádat o dispens.²¹⁷ Již roku 1678 se stal díky prezentaci knížete Eggenberga farářem v Bavorově, kde vystřídal dosavadního správce Řehoře Březského. O pět let později získal titul apoštolského protonotáře a působil i ve funkci vikariátního sekretáře. Vzhledem k postupující nemoci sepsal 3. srpna 1706 závěť a o měsíc později zemřel.²¹⁸

²¹⁶ Erbovní měšťanství se vztahovalo pouze na osobu Jana Františka, jeho ženu a děti. Srov. František TEPLÝ, *Hynkové z Vltavína*, Časopis Rodopisné společnosti československé v Praze, 1, 1929, s. 160, kde popisuje i nově nabytý erb. – Jan František Hynek nebyl jediným rodově spřízněným, který obdržel od Pešiny predikát, je znám případ pozdějšího kutnohorského arciděkana u sv. Jakuba Zachariáše Klecara, jemuž byl dán přídomek z Růžokvětu. Srov. M. RYANTOVÁ, *Arciděkan Zachariáš Augustin Klecar z Růžokvětu – zajímavá osobnost barokní Kutné Hory*, in: DP XXIII, *Seminář a jeho hosté II*, (ed. Petr KREUZ-Vojtěch ŠUSTEK), Praha 2004, s. 163n.

²¹⁷ Srov. NA, APA I, inv. č. 1220, sign. B 3/11, Seznam svěcenců 1676-1700, f. 19v. V ten samý den získal svěcení mj. další pozdější jihočeský duchovní Jan Florián Hammerschmidt.

²¹⁸ Podrobnosti k rodinnému i pracovnímu zázemí srov. především P. STUHLÁ, *Strípky ze života bavorovského rodáka a faráře P. Viléma Antonína Hynka z Vltavína (1654-1706)*, Vodňany a Vodňansko 7, 2007, s. 77-96.

Z jeho poslední vůle vyplývá,²¹⁹ že bavorovskému kostelu odkázal kromě precios, stříbra, kultovních předmětů, obrazů²²⁰ i takřka všechny své knihy.²²¹ Pouze dvě delegoval mimo Bavorov. První měla připadnout proboštství augustiniánů kanovníků v Borovanech,²²² a druhá děkanství v Prachaticích.²²³ Úhrnná hodnota zanechaného jmění Viléma Hynka činila 3311 zlatých. V hotových penězích zůstavil 1344 zlatých, v jedné truhlici bylo nalezeno zlata a stříbra (patrně šperků) za 472 a v druhé cínu za 337 zlatých a cena šatů přesáhla 70 zlatých,²²⁴ jeho knihy však peněžitě oceněny nebyly.

Knihovnu Viléma Hynka můžeme rekonstruovat na základě pěti inventářů, aniž bychom však ve všech případech dospěli k opravdu úplným údajům o autorech, titulu, roku vydání nebo jen počtu svazků. Jeden z prvních, který byl vytvořen, je soupis pozůstalosti z fondu pražského arcibiskupství, na nějž navazuje registr vyhotovený pro potřeby patronátního úřadu z března 1707.²²⁵ Oba seznamy jsou si podobné tím, že vypisují pouze větší část svazků, jež inventarizujícím patrně připadla za nejcennější. Vykonavatel testamentu, vodňanský děkan a administrátor vikariátu, František Vilém Vostřešanský vypsál 84 položek a ostatní shrnul poznámkou „*Alii minores precatorii libelli circiter 30 omnisis Authoribus.*“ Blíže neznámý sepisovatel patronátního úřadu uvedl pouze 69 položek – ovšem rozdělených podle formátu na tři

²¹⁹ Srov. NA, APA I, inv. č. 1514, sign. B 22/16, Liber testamentorum 1695-1707, f. 341v-343r. Vlastní pozůstalosti písemnosti pak APA I, Testamenta, inv. č. 4279, kart. 2926.

²²⁰ P. Hynek byl dle svých obrazů i soch velkým ctitelem Jana Nepomuckého.

²²¹ „*Pro succesibus meis curati Bavoroviensibus, quae maneant semper penes Parochiam libros meos [...]lego.*“

²²² „*Ad monasterium Borovaniense lego librum Gobat.*“ Jde o některá z teologických děl jezuitů Jiřího Gobata. Proboštství bylo původně osazeno z Třeboně a po obnovení v roce 1630, respektive 1663 bylo v osobě probošta personálně spojeno s treboňskou kanonií. Srov. heslo *Borovany*, in: Pavel VLČEK-Petr Sommer-Dušan Foltýn, Encyklopedie českých klášterů, s. 181n., Praha 1998.

²²³ „*Decanatu Prachaticensi Cornelium a Lapide.*“ Dnes se tam podle všeho již nenachází, srov. D. BENEŠOVÁ-P. ŠTĚPÁNEK, *Soupis starých tisků knihovny děkanského úřadu*, Zlatá stezka 3, 1996, s. 213-246.

²²⁴ Kromě toho vlastnil i jednu pistoli („*bombarda*“) v hodnotě 3 zlaté.

²²⁵ SOA Třeboň, Vs Netolice, sign. 2 Ae, Pozůstalost bavorovského faráře Hynka (1706-1707).

skupiny – a zbývajících 27 knih sumarizoval větou „[.../ *unterschiedliche kleine meist und lateinische Bände, welche alt und mehrer Theils von schlechte Wert seind.*“

Další dva inventáře již vyhotovili Hynkovi nástupci v bavorovské faře.²²⁶ Nejdříve to byl 120 svazků evidující soupis P. Augustina Duschera z roku 1730, o deset let později P. Antonín Jan Rauscher zaznamenal 119 exemplářů. Všechny tyto čtyři inventáře nevynikají žádnou podrobností svých zápisů. Uvádějí pouze zkrácený záznam díla (např. „*Concordantiae Biblicae*“ nebo „*Conciones rurales*“), či jen jméno autora („*Samuel Hatass*“, „*P. Georgii Stengelii*“), popřípadě kombinaci obojího („*Meditationes R. P. de Ponte*“, „*Mars Moravicus Pessinae*“). Porovnáním s inventářem z velkostatku se zdá, že svazky byly přibližně rozděleny podle velikosti, aniž by byl jakkoli reflektován jejich obsah. V souladu s roky vyhotovení korespondujícími s nástupem nového duchovního do benefícia se proto můžeme domnívat, že hlavním účelem soupisů, vypracovaných podle toho, jak přišla která kniha pod ruku, byla prostá identifikace jednoho každého svazku.

Kvalitativně lepší inventář je doložen až před polovinou devatenáctého století. Vytvořil jej roku 1841 bavorovský kaplan František Xaver Fuchs pod patronátem tehdejšího administrátora P. Františka Reymanna. P. Fuchs roztřídil ve farní budově se nacházející knihy, a to nejen z pozůstalosti Viléma Hynka, ale i dalších bavorovských a cizích duchovních do pěti polic, očísloval průběžně i v rámci jednotlivých přihrádek a výsledná suma dosáhla 152 titulů.²²⁷

Z logiky věci lze soudit, že P. Fuchs rozdělil knihy podle formátu, ovšem již méně reflektoval obsah. Pokud to však bylo možné, do svého katalogu vypsál název, autora, místo a datum tisku, počet částí

²²⁶ Srov. SOKA Strakonice, DÚ Bavorov, sign. J IX.

²²⁷ Ve skutečnosti by jich mělo být 154, neboť čísla 78 a 79 byla zapsána dvakrát. K těmto starším svazkům (respektoval hranici roku 1800, pak jen pouhým číslem připočetl dalších 20 novějších knih. Celkem tak farní knihovna disponovala 174 tituly.

a především také bývalého vlastníka konkrétního svazku. Jméno Viléma Hynka se tu objevuje zdaleka nejčastěji - celkem v 48 případech.

Procházíme-li jednotlivé položky, vynoří se pochybnost, zda kaplan Fuchs pracoval i se starými inventáři fary a kostela nebo jen se samotnými tisky a původní provenienci rekonstruoval na základě vlastnických poznámek bývalých majitelů. Lze tak soudit podle některých titulů, které se např. podle pozůstalostních a následných registrů nacházely v Hynkově majetku, nyní jsou, vzhledem ke svému poškození (tj. bez titulních listů a vazeb) uvedeny bez původního majitele. Na základě této domněnky by se minimální počet Hynkových tisků dochovaných do roku 1841 zvýšil na 65 exemplářů.

Z výše zmíněných pramenů je pak více či méně podrobně možné zhodnotit strukturu tohoto libráře. Rozhodující většinu – asi 41 svazků – zaujímaly ve skladbě knihovny Viléma Hynka sbírky kázání, k nimž je možno přiřadit i dvoje exempla. Jazykové složení tohoto souboru se omezuje na latinu a němčinu.²²⁸ Nejvíce se objevují homilie na neděle a svátky celého roku, mezi autory mj. jezuité Matyáš Faber (sedm svazků), Jak Kleklar, Filip Hartung, dominikán Jan Dedingen (dva svazky), Vincenc Ferrerský,²²⁹ minorita Antonín Fuchs,²³⁰ premonstrát František Heffner, barnabita Florentius Schiling, kapucín Konrád Salisburgensis (oba poslední dva svazky), augustinián eremita Ignác Ertl,²³¹ Jordanes z Quedlinburgu²³² a také zástupci světského kléru

²²⁸ Poměr je zhruba jedna ku jedné. Problém způsobuje samozřejmě způsob zápisu a pak také skutečnost, že názvy mnoha německých kázání začínají latinskými slovy.

²²⁹ Dominikán (1350-1419), dílo zapsáno obecně, španělský kazatel, působil i ve Francii, srov. heslo, *Vinzenz Ferrer*, in: LThK X, sl. 630-631.

²³⁰ Brněnský tisk *Speculum mundi evangelicum oder evangelischer Weltspiegel*, 1696.

²³¹ Ignatius Ertl (1645-1713), člen augustiniánů poustevníků, známý bavorský kazatel, zanechal poměrně rozsáhlé dílo, srov. www.bbkl.de/e/ertl_i.shtml, 15. 4. 2008, (Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon).

²³² Jeden z mála ještě středověkých autorů (ca 1300-1380), provinciál saské provincie, známý kazatel, jeho dílo vydáváno později tiskem, srov. heslo *Jordanes v. Quedlinburg*, in: LThK V, sl. 558n.

Tobiáš Jan Becker (tři svazky),²³³ Samuel Hataš a Pavel Wann.²³⁴ Méně přítomná jsou kázání postní a mariánská (např. Schilling, Konrád Salisburgensis, Friderik Forner),²³⁵ pohřební (Schilling, Forner), ve dvou případech se objevují úzce vymezené sbírky s promluvami zaměřenými na venkovské obyvatelstvo – *Tuba rustica* Kryštofa Selhalmera²³⁶ a *Conciones rurales* Kryštofa Ulricha Neuburgera.²³⁷ Mezi kazatelské pomůcky a sbírky námětů lze pak zařadit i zběžně naznačené tituly Tobiáše Lohnera SJ²³⁸ a Dominika Nannia Mirabelliho.²³⁹

Další druhy náboženské literatury tvoří výrazně menší části. Ke stavebním kamenům samozřejmě patří bible a navazující biblistika. Pater Hynek vlastnil jeden exemplář latinský (patrně bez titulního listu) a český a k tomu dvakrát český Nový zákon. K práci s těmito svazky byly potřebné konkordance (jedny bez uvedení autora) a případně i komentáře, z nichž se objevuje sv. Ambrož²⁴⁰ a do Prachatic darovaný výklad jezuita Cornelia a Lapide, jehož výklady byly v té době velmi rozšířené.

Do skupiny teologické literatury by bylo možné zařadit asi 15 svazků. Základní jádro tvoří autoři morální i polemické teologie – Pavel Laymann,²⁴¹ Antonín Bruodinus,²⁴² Petr Besseus,²⁴³ Václav Ondřej

²³³ Původně německý dómský kazatel u sv. Víta, kanovník, v té době královéhradecký biskup († 1710). Jeho dílo vycházelo především v Norimberku, srov. heslo *Becker*, in: ČSB II, s. 49-50.

²³⁴ Kazatel, pasovský oficiál, profesor na vídeňské univerzitě († 1489), jeho čtená kázání byla mnohokrát vydávána, heslo *Wann, Paul*, in: LThK X, sl. 750.

²³⁵ Vyšlo v Ingolstadt roku 1623, autor je zapsán jako „*Fornelius*“, zcela neidentifikován zůstal nějaký „*Roth*“.

²³⁶ Autor († 1708) pochází z Bavorska, získal doktorát teologie v Ingolstadt, působil ve farní správě jako městský kaplan a kněz. Napsal velkou řadu kázání – nedělní (*Tuba analogica*), sváteční (*Tuba Clementina*) i pohřební (*Tuba tragica*). Jeho sermony dobře reflektují život různých sociálních skupin obyvatelstva. Srov. heslo *Selhamer, Christoph*, in: LThK IX, sl. 447.

²³⁷ Německá kázání, vyšla v Salcburku v letech 1670-1680.

²³⁸ *Instructissima bibliotheca manualis concionatoria*, Dilingae 1681.

²³⁹ „*Polyanthea Dominici Mirabelli*“ Autor žil na přelomu 15. a 16. století.

²⁴⁰ Zapsáno jako „*Tertia pars operum sancti Ambrosii*“.

²⁴¹ Klasické dílo *Theologia moralis*.

²⁴² *Oeconomia minoritiae scholae Salomonis*, Pragae 1663 a *Propugnaculum catholicae veritatis libri X*, Pragae 1669. K němu srov. také Stanislav SOUSEDÍK, *Filosofie v českých zemích mezi středověkem a osvícenstvím*, Praha 1997, s. 220.

Macarius a Merfelitz,²⁴⁴ a někteří scholastikové – Kryštof Todtfeller, Jan Křtitel Gonet²⁴⁵ či autoři základních příruček – Jan Maria Sbogar, jezuita Richard Archdekin²⁴⁶ a eremita Jeroným Ebenauer.²⁴⁷ Mezi tyto učence snad můžeme zařadit i polemiky s protestantismem, např. jezuitu Edmunda Campiona²⁴⁸ a Martina Becana.²⁴⁹

Poměrně malým uzavřeným celkem je soubor mysticko-asketického čtení sestávajícího z autorů Jana Giendera (*Der geistliche Seelenartz*)²⁵⁰ a Ludvíka de Ponte SJ (*Meditationes de praecipuis fidei nostrae mysteriis*).²⁵¹

V podobném množství se pohybovaly i další obory. K výuce náboženství sloužily Hynkovi tři vlastní katechismy, v tom dva díly publikace doktora teologie a kostnického konzistorního přísedícího Jana Evangelisty Weittenauera a kolínský tisk Antonína d'Averoult SJ.²⁵² Proti jiným současníkům působícím v duchovní správě si v Hynkově knihovně nenašel místo ani hojně užívaný katechismus Petra Canisia, ani oficiální arcibiskupský.

²⁴³ *Conciones sive conceptus theologici*.

²⁴⁴ Pražský teolog († 1692), myšleno jeho dílo *Doctrinale theologicum controversisticum...*, Pragae 1691. K němu srov. také Bohuslaus Balbinus, *Bohemia docta* (ed. Raphael Ungar), pars III, Pragae 1780 (VKOL, sign. 34.204), který mu dává křestní jméno Václav, s. 151, pozn. 10.

²⁴⁵ Francouzský dominikán († 1681), dogmatik, univerzitní profesor, heslo Gonet, Jean Baptista, in: LThK IV, sl. 574.

²⁴⁶ Tradiční *Theologia quadripartita*.

²⁴⁷ Patrně jde o spis *Theologia scholastica in discursus 50 distributa*, autor zemřel v Praze roku 1694, srov. ČSB III, s. 649.

²⁴⁸ Uveden pouze jménem. Anglický jezuita (1539-1581), mučedník, učil rétoriku a filosofii v Praze, heslo *Campion, Edmund*, in: LThK II, sl. 724.

²⁴⁹ *Compendium manualis controversiarum cujus temporis de fide ac religione*. Martin Becanus SJ (1563-1624), původem z Nizozemí, teolog, zpovědník Ferdinanda II. Jeden z hlavních názorových odpůrců protestantismu (spolu s Bellarminem), heslo *Becanus, Martin*, in: LThK II, sl. 78.

²⁵⁰ Zapsáno latinsky „*Recipe spirituale*“. Tisk Řezno 1696.

²⁵¹ Také Luis de la Puente (1554-1624), vyučoval filosofii a teologii ve Valladolidu, psal asketické i mystické, často překládané, knihy, srov. heslo *Ponte, Ludwig de*, in: LThK VIII, sl. 371.

²⁵² *Flores exemplorum seu catechismus historialis*, 1656. Autor žil v letech 1553-1614. Jmenované dílo bylo latinsky vydáno 1614, následovaly překlady do němčiny i polštiny, srov. heslo *d'Averoult*, in: ČSB I, s. 808.

Vzhledem k tomu, že faráři působili nikoli pouze jako kazatelé a vykladači, ale také spravovali beneficium po stránce hospodářské a administrativní (představovali „první stupeň“ státní správy) a důležitou náplň jejich práce představovalo zpovídání svých farníků, nalezneme v jejich knihovnách rovněž jistý počet svazků k této praktické tematice. Vilém Hynek, pravděpodobně také proto, že se jednalo o jeho první působiště, jich měl k dispozici povícero. Pokud jsou soupisy z let 1730 a 1741 úplné, pracoval Hynek s návodem karmelitána Zikmunda Gdovského *Praxis confessionalis*,²⁵³ *Epinomia parochorum*,²⁵⁴ *Rationale evangelizantium*²⁵⁵ a dalším Pešinovým dílem *Parochianus obediens*.

Autory působící v oblasti církevního a světského práva reprezentují díla profesora lovaňské univerzity Jindřicha Zoesia (dva komentáře ke kanonickému právu) a Jana Kryštofa Schambogena z pražské právnické fakulty (komentář k Justiniánovi). V pozůstalosti P. Hynka byly nalezeny také sbírky státních výnosů, zapsaných jako „*Crimina caesaris majestatis*“.

Z části snad k potřebám privátní zbožnosti, námětům ke kázání a možná i odpočinku si P. Hynek pořídil některé z jednotlivin náboženského rázu. Mezi hagiografické tituly lze zařadit Balbínův životopis pražského arcibiskupa Arnošta, život svatého Josefa de Copertino,²⁵⁶ popis mariánských obrazů v Bechyni turnovského františkána Jindřicha Labeho (1648-1693)²⁵⁷ a možná také dílo schované pod zápisem „*Relatio Mariae de Victoria*.“²⁵⁸ Snad ještě ze studií

²⁵³ Praha 1625. Autor pocházel z Polska, ve 20. letech spravoval jednu pražskou faru, marginálie viz heslo *Gdovský*, in: ČSB IV, s. 429.

²⁵⁴ Autorem patrně Ferdinand Hauck.

²⁵⁵ Autor Jakub Marchant.

²⁵⁶ Robertus Nuti, *Vita servi dei Josephi de Copertino sacerdotis ex ordine s. Francisci minorum conventualium*. Autor byl členem minoritského řádu.

²⁵⁷ Henricus Labe, *Trias sacra seu historica narratio de tribus devotissimis imaginibus...*, Pragae 1685.

²⁵⁸ Snad se jedná o knihu strakonického faráře, pozdějšího metropolitního kanovníka, Michala Crusia z Krausenburka, *De beata Virgine Maria de Strakonicensi*. Srov. Z. KALISTA, *Století andělů*, s. 152.

pochází svazek tématem se blížící náboženským sdružením uctívajícím svatý škapulíř,²⁵⁹ *Notitia collegii convictorum Societatis Jesu*,²⁶⁰ a příležitostný tisk *Zodiacus illustrium ecclesiae siderum*, to jest jakási směs veršů, akrostichů, chronostichů a typografických obrazů vytvořených k počtě některých světců.²⁶¹

Jistou protiváhu proti výlučně náboženské četbě představuje ne primárně nábožensky zaměřená četba. Nejvíce zastoupenými obory jsou historie a antická literatura. První reprezentují opět Tomáš Pešina z Čechorodu (*Mars Moravicus* a *Phosphorus septicornis*²⁶²), Matyáš Dresser (*Isagoges historicae*)²⁶³ a k roku 1717 děkan pasovské diecéze Sebastián Jindřich Penzinger (*Quatuor mundi monarchiae*).²⁶⁴

Antické písemnictví reprezentují římsí básníci Horatius, Vergilius, polyhistor Plinius Secundus a historikové Curtius Quintus Rufus (*De rebus gesti Alexandri Magni*) a Josefus Flavius (populární *Historie židovská*).

Nezbytnou výbavou knihoven nejen kněží byly rovněž slovníky, a tak ani zde nechybí jeden Calepinův. Spíše moralistně než lingvisticky se orientuje hutný spis kurfiřtského kazatele z Mnichova, jezuity Jeremiáše Drechsela *Brouširna jazyka lidského*, v níž se autor zabývá různými podobami lidského jazyka. Do podobného ranku lze umístit i dílo řečníka, dvorního kazatele a také po několik měsíců zpovědníka francouzského krále Ludvíka XIII. Nicolase Caussina SJ *Aula sancta*, pohybující se na hranici asketiky a pravidel pro dobré chování.²⁶⁵ K politické či politicko-pedagogické literatuře může být zařazeno periodikum – velmi výjimečný nález v kněžských knihovnách –

²⁵⁹ Zapsáno pouze „*Privelia scapularis*“.

²⁶⁰ Autorem patrně Václav Adalbert Czerwenka de Wiecznow, vytištěno v Praze 1674.

²⁶¹ Vydáno v Praze 1676, srov. VKOL, sign. II 630.336.

²⁶² Historicko-oslavné dílo metropolitní kapituly pražské, k němu také J. P. KUČERA-J. RAK, *Bohuslav Balbín*, s. 155.

²⁶³ Známá edice z 80. let 16. století, tisk Lipsko.

²⁶⁴ Vyšlo v Norimberku 1705. Spíše je znám pro svá kázání.

²⁶⁵ V originále *La cour sainte*, často vydávané, přeložené i do češtiny. Srov. také heslo *Caussin, Nicolas*, in: LThK II, sl. 796n.

Mercurii Gallobelgici, doložené více v knihovnách pražských měšťanů.²⁶⁶ K odpočinkové četbě můžeme zařadit *Epistolas familiares* biskupa Antonína Guevary²⁶⁷ a cestopis putování do Benátek Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdruzic.²⁶⁸ Tímto jsme se ocitli u autorů z nekatolického tábora, z nichž se v Hynkově knihovně objevuje ještě kancionál Tomáše Řešátka, v průběhu 18. století zřejmě z knihovny odstraněný.

Nápadným znakem Hynkovy knihovny je novost většiny svazků. Nezanedbatelnou část si opatřil již v době pražských studií v 70. letech 17. století a svoji sbírku neustále doplňoval i přes postupující nemoc, jež ho omezovala v pohybu.²⁶⁹ Pro budoucí bádání pak zůstává otázka, zda výskyt tří svazků Tomáše Pešiny z Čechorodu může souviset se vzdáleným příbuzenským vztahem. Na druhou stranu zejména Pešinovo dílo věnované moravské historii se (nejen) v kněžských knihovnách objevuje poměrně často.

Podle stručně popsaného knižního odkazu Viléma Hynka z Vltavína snad vcelku dostatečně vyplývá poměrně vysoké množství a široký tematický záběr celé knihovny, jímž dostatečně zabezpečil své nástupce v beneficiální správě, jímž sbírku odkázal. Prvním, kdo z jejího bohatství mohl čerpat byl Fabian Ritter, který se benefícia ujal roku 1706.²⁷⁰

P. Fabian Ritter († 1730)

²⁶⁶ Srov. Zdeněk HOJDA-Jaroslava KAŠPAROVÁ, *Románská literatura v knihovnách staroměstských měšťanů v 17. století*, in: Documenta Pragensia XIX, 2001, s. 93.

²⁶⁷ Ibidem, *Románská literatura*, s. 95

²⁶⁸ V soupise z roku 1741 zapsáno půvabně jako „*Putování Haranta*“.

²⁶⁹ Snad by mu mohla být připisána i další studijní literatura, uvedená ve Fuchsově katalogu bez přiřazení majitele, např. *Grammatica hebraea* (tisk 1627), *Auxilia humaniorum scholarum* (místo tisku Praha), *De disciplinis, quae de sermone agunt* (Lipsiae 1543). Díky finančnímu zázemí rodičů měl jistě dostatek prostředků na její pořízení.

²⁷⁰ V překlenovacím období tu krátce administroval kaplan Vavřinec Bodl OP, jež Vilémovi Hynkovi v této funkci tři roky pomáhal. Srov. P. STUHLÁ, *Strípky ze života*, s. 90.

Pozdější *ad personam* bavorovský děkan Fabian Ritter, jehož pozemské putování bylo ukončeno v srpnu roku 1730 ve věku 52 let, pocházel snad z pošumavského královského města Sušice, kde žili jeho bratři a sestra, a kteří se spolu se svými dětmi stali hlavními dědici Ritterovy pozůstalosti. V tuto stranu směřovala především finanční hotovost, ale také jeden kůň.²⁷¹ Třeba dodat, že P. Ritter po sobě zanechal poměrně solidní sbírku peněz, v níž se našly dukáty císařů Ferdinanda, Zikmunda, Alberta a Isabelly, ražby kremnické mincovny i říšské tolary a další mince v celkové hodnotě 616 zlatých. Kromě svých příbuzných myslel ve finančních odkazech zejména na své spolubratry ve farní správě, především pak na ty, s nimiž se při administrování setkal.²⁷² Dříve snad měl kaplanovat Českých Budějovicích.²⁷³

Listujeme-li dále jeho pozůstalostním inventářem, lze soudit, že jistě nepatřil k nezámožným osobám, neboť dalších 95 zlatých měly hodnotu zatím nesplacené půjčky osadníků v Bavorově i okolí, na stříbře pak zanechal 45 zlatých, na šatech 15, na dobytku 166 a hodnota slámy byla odhadnuta na 84 zlatých. Výsledná čistá cena testamentu přesahovala 1100 zlatých. Proto tedy může překvapit poněkud malá, v rámci arcidiecéze podprůměrná, sbírka knih. Celkem se jednalo o 13 svazků oceněných na 2 zlaté a 15 krejcarů. Množstvím a snad ani kvalitou nestály inventarizátorovi Antonínu Vokounovi, vodňanskému děkanu a vikáři, za vypsání a shrnul je jen souhrnnou poznámkou.²⁷⁴ V podobné výši jako těchto 13 knih se pohyboval například odhad rybářské sítě (2 zl.) a také šesti letošních selat (2 zl. 24 kr.). Mnohem výše pak stálo mj. dvouleté tele (6 zl.) nebo nová klerika (10 zl.). Pokud Ritter skutečně působil po vysvěcení jako budějovický kaplan a poté již

²⁷¹ Zdejšími kapucínům také odkázal osm zlatých pro sloužení mší k Panně Marii bolestné. Srov. NA, APA I, Testamenta, inv. č. 4303, kart. 2962.

²⁷² Např. odkazy pěti zlatých Pavlovi Fabiánovi, toho času kurátovi v Němčicích a Václavu Balouškovi, faráři v Lazišti. Jako každý ze zdejších duchovních věnuje menší částky i místním chudým a špitálu.

²⁷³ M. JAKŠÍ, *Kněží v Bavorově*, s. 11

²⁷⁴ „*Bücher gross (!) und kleine, schlecht (!) und alte 13 Stücken.*“

jen 23 let v Bavorově, můžeme se domnívat, že k tomu, aby shromáždil větší knihovnu mu jako kaplanovi nemuseli dostačovat finanční prostředky a jako bavorovský farář pak měl k dispozici velkou sbírku Hynkovu.

Z takto pojatého záznamu se ovšem o knihovně Fabiana Rittera mnoho nedovíme. Pokud se však vrátíme k četbě jeho poslední vůle, lze za úsekem, v němž se zmiňuje i o svých příbuzných, najít poznámku, která se vztahuje k Ritterově librării a vyjmenovává i některé z titulů. Z glosy vyplývá, že všechny své knihy s výjimkou tří, odkazuje spolu s 10 zlatými svému synovci Antonínu Rauscherovi, toho času kaplanu v nedalekém Husinci, jemuž se postaral rovněž o výchovu a vzdělání. Vyjmenovány jsou právě ty tři tituly, které měly připadnout P. Josefu Exelovi, starajícího se o bavorovského děkana v době sepisování závěti na zdejší faře.²⁷⁵

Usuzovat na celkové složení Ritterovy knihovny na základě latinské bible a dvou kázání samozřejmě nelze, je možné se snad pouze domnívat, že oběma kaplanům ponechal jakýsi základ pro výkon kněžského povolání ve farní správě, kterého se jim zatím nepodařilo nashromáždit a dále, že jde o zcela běžnou literaturu, která se navíc nacházela i v pozůstalosti P. Hynka. Jméno Antonína Rauschera je pak třeba dále držet v paměti, neboť se s ním za deset let setkáme, co by novým bavorovským administrátorem a také v souvislosti s vytvořením soupisu knih a knihoven bavorovských farníků. Jeho správcování však ještě předcházela P. Augustin Duscher.

P. Augustin Duscher († 1740)

²⁷⁵ „Patri Antonio Rauscher nepoti, capellano Husseneccensi, quem ab infantia educaveram et per studia humaniora meis sumptibus [...] procuraveram lego 10 fl. et libros meos, exceptis latinis Biblis, Marchantis et Axlerii dominicali, quae tria opera lego una cum 10 fl. Patri Josepho Exel capellano pro fidelissimis mihi praestitis obsequiis.“

Když titulární děkan bavorovský Augustin Duscher v prosinci 1740 zemřel, bylo mu 39 let. O jeho původu pozůstalostní soupisy nevyprávějí nic jednoznačného, podle jednotlivých odkazů se zdá, že jeho rodištěm byl také jihočeský region,²⁷⁶ vyšší vzdělání však získal u piaristů v Benešově.²⁷⁷ Marie Jakší se domnívá, že po vysvěcení působil také jako zámecký kaplan na Hluboké.²⁷⁸ Rovněž on po sobě zanechal poměrně vysoké jmění, především v hotových penězích (111 zl.) a hospodářském zvířectvu (140 zl.), ovšem ani jeho knihovna nepřišla zkrátka. Sestavovatelé inventáře pod vedením hejtmana patronátního úřadu Kryštofa Schöwela ji ocenili na 50 zlatých a 30 krejcarů a rozepsali zčásti podle velikosti a dílem předmětově. Ve skupině foliových formátů se vyskytuje 16 svazků, mezi kvarty 12 a v posledním oddílu osm. Nicméně těchto 36 kusů netvoří celou knihovnu, neboť blíže neznámý a poškozený počet knih byl sečten a zapsán celkově.²⁷⁹ Mezi největšími formáty se dokonce objevuje i tematické členění. První (nepojmenovanou) skupinu tvoří podle všeho bible a kázání, druhou spekulativní teologie (tři exempláře) a třetí byla nadepsána „*statistici*“ (dva svazky). Podobné rozřídění se nachází napříč těmito inventáři poměrně vzácně.

Ačkoli následující popis nemůže být zcela vyčerpávající, lze předpokládat, že inventář informuje o reprezentativní části knihovny Augustina Duschera. Podobně jako u Viléma Hynka z Vltavína i zde tvoří největší část sebrané spisy homilií – asi 18 svazků. Kromě autorů uvedených v souvislosti s librářem P. Hynka (Matyáš Faber, Tobiáš Lohner) se objevují rovněž mezi duchovními částí autoři Antonín

²⁷⁶ Pomineme-li zatím knihovnu, tak píseckému klášteru (dominikáni) a kapucínům (snad sušickým) odkázal pět zlatých, „bechyňskému obrazu“ u františkánů tři zlaté a českokrumlovským minoritům čtyři zlaté, z nichž má být sloužena mše za duši nejen A. Duschera, ale také jeho bratrů a rodičů. Srov. NA, APA I, Testamenta, inv. č. 4313, kart. 2986.

²⁷⁷ Jedná se o mnohem vyšší částku 100 zlatých jako vděčnost za školní výchovu a rovněž zde prosí o zádušní mše ke cti své i svých rodičů a bratrů.

²⁷⁸ M. JAKŠÍ, *Kněží v Bavorově*, s. 11.

²⁷⁹ „*Varii libelli iam lacerati 54 kr.*“

Ginther, Lukáš Cappucinus, Fabián Wesely SJ, Jindřich Engelgrave SJ,²⁸⁰ Jan Junk, benediktin Sebastian Textor,²⁸¹ spíše vzácnější františkán štrasburské provincie Jan Kapistrán Brinzing²⁸² a jezuita Wolfgang Zumsteeg.²⁸³

Druhý větší soubor tvoří zmíněná teologie, a v jeho rámci opět známí autoři Maxmilián Wietrowski SJ (1660-1737),²⁸⁴ Pavel Laymann SJ (*Theologia moralis*) a pražský profesor Jan Maria Sbogar (*Theologia radicalis*). Nejcennější základ knihovny pak doplňují ještě česká a německá Bible.

Zajímavě znějící rubriku „*statistici*“ reprezentují encyklopedický titul Simona Majola²⁸⁵ (je uvedeno pouze jméno) a díky svému bezmála kronikářskému pojetí a zápalu, s nímž popisuje mj. jednotlivé pražské kostely a kláštery, pořadí biskupů i městská privilegia, rovněž *Prodromus gloriae Pragenae* kanovníka a dvorského hraběte Jana Floriána Hammerschmidta.²⁸⁶

Tuto „vysokou“ literaturu doplňují praktické příruční svazečky dvou českých katechismů (Canisiova a pravděpodobně Cochemova²⁸⁷), jednoho latinského (Filip d'Outreman),²⁸⁸ pomůcky pro beneficiáty a kazatele (*Epylogia parochorum*, *Enchiridion concionatorum*) a konečně předpisy tridentského koncilu.

²⁸⁰ Henricus Engelgrave, *Lux evangelica sub velum sacrorum*, známo více edicí, vycházejících zejm. v Antverpách a Kolíně, již kolem poloviny 17. století.

²⁸¹ Sebastianus Textor, *Trias panegyrico-moralis*, Augsburg 1701 (?). Autor byl také rádcem salcburského arcibiskupa a doktor teologie.

²⁸² Joannes Capistranus Brinzing, *Candelabrum apocalypticum septem suminaribus coruscans*. Známý edice z let 1679 a 1681.

²⁸³ Tento je uveden pouze pod jménem. Těžko tedy určit, zda je myšleno některé z jeho kazatelských či asketických děl, jež vycházela na přelomu 17. a 18. století.

²⁸⁴ Zapsáno pouze jménem. Psal publikace nejen teologické, ale také katechetické, historické apod. Srov. *Boehmische Gelehrte*, s. 131-133.

²⁸⁵ Simon Majolus (1520-1597), právník, biskup ve Vulturara a Montecorvino (Apulie), pravděpodobně se jedná o jeho encyklopedickou práci *Dies caniculares*, jež se dočkala více vydání. Obsahuje hesla z přírodovědy, humanitních oborů, náboženství i démonologie apod., srov. exemplář VKOL, sign. III 26.766.

²⁸⁶ Kniha vyšla v Praze 1732.

²⁸⁷ Zapsáno jako „*Catechismus boemicus major R. P. Martini*“

²⁸⁸ *Paedagogi christiani*.

Nejdražší knihou je česká bible oceněná na 4 zlaté, následovaná promluvami T. Lohnera (3 zl. 30 kr.), F. Weselého²⁸⁹ a spekulativní teologií M. Wietrowského (po 3 zl.). Na 2 a více zlaté bylo odhadnuto ještě dalších sedm knih (z toho dva kvarty). Na opačné straně se pohybovaly oktávové formáty katechismů (Cochemův za 18, Canisiův za 12 kr.) a některá kázání (Junk, Ginther, Brinzing – po 30 kr.).

Tyto částky můžeme opět srovnat s jinými pozůstalými předměty nebo zvířaty. Tak na příklad německou bibli či Engelgraveho homilie (obě 2 zl.) by bylo možné vyměnit za jedno dvouleté tele nebo dvě staré kleriky. K dosažení ceny nového kabátu (10 zl.) by však bylo nutné sečíst českou bibli a celou sbírku spekulativní teologie. Na druhou stranu pořízení dvou párů bot a jedněch pantoflů z pozůstalosti by pokryla nedělní kázání Ambrosia Schönheida (1 zl 30 kr.). Za oba dva malé a zřejmě starší katechismy (30 kr.) by pak zájemce získal oválný stůl i s použitým kobercem.²⁹⁰

Jaký však byl příští osud knihovny Augustina Duschera? Výše v textu již bylo několikrát upozorněno na relativně živé knižní vztahy mezi bavorovskými faráři a augustiniánským konventem v Třeboni. Patrně poslední tečku v tomto poměru učinil právě P. Augustin Duscher, který až na několik „politických“ knih, jež má volně užívat jeho bratr Vojtěch, odkázal všechny své knihy právě třeboňské kanonii, jejíž osazenstvo také za něj i jeho rodiče odslouží zádušní mši. Z těchto však mají být ještě tři svazky – breviář, kázání a katechismus – vydány Františkovi Maletzovi, pokud se tento stane knězem.²⁹¹ Poměrně pregnantně tím

²⁸⁹ Ovšem zřejmě proto, že byly „*noviter compactus*“.

²⁹⁰ Tyto dva předměty jsou zapsány dohromady.

²⁹¹ „*Inclitae canoniae Trebonensi omnes meos libros, praeter paucos aliquos politicos haeredi spectantes, quibus libris omnimodam libertatem utendi meus germanus frater Adalbertus habeat, vi cujus legati spero, quod ex innata charitate pro anima mea sacrum aliquod a reverendissimo perillustri eximio ac amplissimo domino prelato et alte praefata canonica celebrandum favebitur (ex quibus libris studioso Francisco Maletz cum noviter compacto breviario, si sacerdos factus fuerit, unus vel alter detur concionatorius et catecheticus) inter venerabiles dominos hujus canonicae pro immediate persolvendis sacrificiis pro anima mea 20 fl. memento pro parentibus et fratribus includatur.*“

tedy vyjádřil, jaké knihy jsou pro novosvěcence nejdůležitější. Zda se tento librář skutečně do Třeboně dostal, není zatím jasné, v příští kapitole však bude popsána sbírka Duscherova dalšího bratra Ferdinanda, který patrně vlastnil některé Augustinovy knihy, mj. Sbogarovo teologické kompendium, či *Tridentinum*.

P. Antonín Jan Rauscher († 1765)

Čas života někdejšího bavorovského i netolického děkana Antonína Jana Rauschera se zastavil 29. června kolem deváté hodiny ráno ve věku 65 let. Jako alumnovi arcibiskupského semináře se mu dostalo kněžského svěcení v červnu 1727.²⁹² Poté působil čtyři roky jako bavorovský kaplan a dalších deset let vypomáhal v Husinci. Po smrti Augustina Duschera se vrátil – co by administrátor – opět na čtyři léta do Bavorova, aby nakonec roku 1754 rezignoval ze zdravotních důvodů na městské beneficium v Netolicích. Nato se přestěhoval do rodného města Sušice, kde žil šest let u vlastní sestry Ludmily a další tři léta v tamním kapucínském klášteře. Konec svého života přece však strávil v Bavorově, kde si s dovořením konsistoře na poslední tři roky vytvořil nový domov.²⁹³

Ačkoli celková aktivní hodnota v jeho testamentu uvedených předmětů čítala přes 4800 zlatých, její naprostou většinu spolklly pohledávky – 4669 zlatých.²⁹⁴ V hotových penězích byl nalezen toliko 1 zlatý a 35 krejcarů. Ostatní položky pak už nevybočovaly z běžného průměru: reálná hodnota pozůstalého stříbra činila 48, šatů 19 a domácího náčiní 33 zlatých. Naopak cena knih silně zaostává a její odhad se zastavil na pouhých 6 zlatých a vztahoval se na 17 svazků.

Zdá se tedy, že nejen ve spravování bavorovského benefícia navázal Antonín Jan Rauscher na svého příbuzného Fabiana Rittera.

²⁹² NA, APA I, inv. č. 1123, B 3/14, Seznam světců 1727-1742, s. 16.

²⁹³ Viz NA, APA I, Testamenta, inv. č. 4338, kart. 3073.

²⁹⁴ Více soukromým osobám v Sušicích a Bavorově.

Kromě poměrně malého množství knih by tomu odpovídala i poznámka, do níž sestavovatel inventáře, okrskový vikář Karel Josef Pallantin zahrnul absolutní většinu (12 svazků) Rauscherových knih, jež snad množstvím můžeme spojit s Ritterovým dědictvím.²⁹⁵ Vikář tímto rovněž knihy rozdělil na tři skupiny. Ve foliích je pouze *Theologia moralis* Claudia Lacroix v hodnotě 3 zlaté, ve kvartech kázání jezuity Antonína Vieiri (1 zl. 15 kr.) a Sebastiana Penzingera²⁹⁶ (30 kr.). Kromě nich pak Rauscher držel tehdy oblíbený spis *Grammatica religiosa* Abrahama a Sancta Clara (15 kr.) a jediné vypsané bohemikum Jana Floriána Hammerschmidta (24 kr.). Oněch 12 malých knih mělo úhrnnou hodnotu 36 krejcarů. Mezi nimi se zřejmě nacházely komentáře k dekretáliím Řehoře IV. uvedené v katalogu farní knihovny roku 1841. Může tedy překvapit absence biblí, katechismů a příručních titulů, ovšem je dost dobře možné, že se jich P. Rauscher zbavil poté co rezignoval na duchovní správu, neboť je již nepotřeboval. Navíc poslední léta dožíval v Bavorově, kde měl po ruce obširnou hynkovskou knihovnu a tak pozůstalé svazky mohly tvořit jen torzo, jehož užíval nejčastěji a z toho důvodu si jej ponechal, narozdíl od hotových peněz, které půjčoval laikům a vydal na nadace, v tom i kaplanskou.

I přesto, že by v případě prodeje této knihovny prodávající neutržil nijak omračující částku, získal by mj. prostředky pro pořízení dostatečné výbavy ošacení, neboť dva páry běžných bot, jeden zimních a ještě jedny pantofle byly odhadnuty celkem na 1 zlatý a 30 krejcarů. Zmíněná nedělní kázání Penzingerova by pak bylo možné směnit za čtyři tlusté punčochy. Ovšem na nástěnné hodiny (10 zlatých) by ani celý librář zdaleka nestačil.

Vzhledem k tomu, že se Antonín Jan Rauscher o osudu své malé knihovny v závěti nezmiňuje, byly svazky patrně po dohodě se všemi účastníky řízení předány kostelu, jak dokládá poznámka *in margine*

²⁹⁵ „12 Stücke verschiedene kleine Büchln (!).“

²⁹⁶ Jde o spis *Bonus ordo triplicis formatae concionis omnes dominicas totius anni*, Norimbergae 1704.

jednoho z pozůstalostních inventářů. Možná si také byli vykonavatelé testamentu vědomi poměrně nevelké ceny a snad i neatraktivnosti souboru a proto rezignovali na případný prodej. V této době měl již zřejmě každý z duchovních působících ve farní správě jistý minimální soubor tisků a proto nikdo necítil potřebu Rauscherovy knihy někomu darovat, jak učinil P. Fabián Ritter, když svou skromnou knihovnu před 35 lety rozdělil mezi dva kaplany. Otevřená je i otázka dochování Rauscherových knih, v katalogu kaplana Fuchse z roku 1841 lze identifikovat s větší jistotou čtyři tituly (Vieriova kázání, Abrahama a S. Clara, Hammerschmidta, dekretálie), snad je k nim možné přidat také Penzingerova kázání, u kterých je zapsáno jméno neznámého děkana Müllera. Je možné, že především k oněm souhrnně podchyceným knihám připsal kaplan Fuchs „*ignotus*“ anebo knihy byly pro svůj špatný stav zanedlouho skartovány.

Zda bylo hmotné i knižní zázemí farářových pomocníků v duchovní správě opravdu takové, jak bylo výše zmíněno, se pokusíme prokázat u dvou kaplanů, kteří v Bavorově působili déle a také tu zemřeli.

P. Martin Volavka († 1753)

Fundační bavorovský kaplan Martin Volavka zemřel posledního dne měsíce května 1753 ve věku 38 let, když několik dní před tím přijal od netolického pomocného duchovního Zikmunda Janouška poslední pomazání. V Bavorově působil osm let, během nichž se věnoval především katechezi.²⁹⁷ Ačkoli netto hodnotou (87 zlatých) se Volavkova pozůstalost nemůže srovnávat s výše zmíněnými bavorovských farářů, rozsahem své knihovny dosahuje počtu Viléma Hynka z Vltavína. Její cena byla vikářem Pallantinem a Janem Watzlem

²⁹⁷ Srov. úmrtní zpráva okrskového vikáře a prachatického děkana Jana Františka Kfellerera de Sachsengrün v NA, APA I, Testamenta, inv. č. 4326, kart. 3022.

důchodním písařem odhadnuta na 43 zlatých a 38 krejcarů, což činilo celou třetinu aktiv. To, že kaplani nepatřili k bohatší části duchovenstva dokládají teprve další položky. Na hotových penězích se našlo pouze 5 zlatých, hodnota pohledávek činila 30, šatů 15 a mobiliáře 16 zlatých. Sestavovatelé inventáře rozdělili librář čítající patrně 117 svazků podle formátu na tradiční tři skupiny. Mezi folii bylo zapsáno 21 položek, v kvartech 27 a pod oddílem *in octavo* 69.²⁹⁸

Ve své česky psané závěti se P. Volavka zmiňuje zejména o nábytku, který odkazuje svým rodičům a stručně naznačuje i existenci své knihovny, aniž by jejímu osudu věnoval přílišnou pozornost. Povoluje vlastně pouze vykonavateli své poslední vůle Matěji Hintermillerovi, faráři v Husinci, vzít si z ní libovolný titul.²⁹⁹

Logická úvaha nabádá k domněnce, že čím vyšší sbírka knih, tím nutně širší tematický rozptyl. Platí to i v případě libráře Martina Volavky, ačkoli naše poznání velmi limituje již 36 malých svazků, které nebyly podrobněji vypsány. I tak se stále opakované nejčastější obory – kazatelství, teologie, návody pro farní správu, historie – rozšiřují ve větší míře jen o asketicko-mystická díla (latinská zjevení svaté Brigity, duchovní cvičení svatého Ignáce a italský tisk jezuity Paola Segneria SJ³⁰⁰) a lingvistiku (Wussinův trojjazyčný a Calepinův slovník a blíže neznámá německá gramatika). V místním prostředí pak unikátně působí k čarodějnickým procesům se vyjádřivší spis Antonia Delrio SJ, ačkoli

²⁹⁸ Jistý problém činí patrně synonymní užívání slov svazek a díl. Vzhledem k vyšší ceně knih s dodatkem Theil máme za to, že jde o počet svazků.

²⁹⁹ „*Exekutora pak ale mé poslední této vůle snažně bratrsky pro lásku boží žádám býti velebného dvoji cti hodného faráře husineckého patera Matěje Hintermillera, prosíce by tu starost na sebe vzítí inspekci míti, též brzký konec učiniti sobě neobtěžně oblíbil. Za rekognici ale práce jeho odkazuji jemu z bibliotéky mé jednoho autora, kterého on sobě bude chtíti vyvoliti.*“

³⁰⁰ Zapsáno jako „*Manna anima auctoris Segneri*“, patrně Paolo Segneri, *La manna dell'anima ovvero esercizio facile...*, Venezia 1734. Držel pouze první svazek z celkových čtyř. Autor (1624-1694) byl misionářem v Toskáne i papežském státě, kazatel při kurii, napsal mnohokrát vydaná sváteční kázání, srov. heslo *Segneri, Paolo der Ältere*, in: LThK IX, sl. 427n.

je znám i z jiných far.³⁰¹ Rovněž samotná historie (ať církevní či světská) byla rozšířena o (jazykově) české církevní dějiny a neidentifikovanou českou historii Jana Tobecara (?). Lépe jsou známy *Series pontificum et imperatorum* (dva svazky). Přesto jsou tyto skupiny v porovnání s běžnými miniatury, vždy jen sebraných kázání vlastnil P. Volavka kolem 25 a teologických pojednání asi 17 svazků.

K jistému vývoji však došlo v jazykové sféře. Zatímco dříve (i přes uvedené limity) jednoznačně dominovala latina, nyní německá kázání převažují nad latinskými a doloženy jsou i nejméně tři české svazky (historie, bible a dokonce teologie³⁰²).

Dalším znakem, jímž ještě lze tuto kaplanskou knihovnu charakterizovat, je neobyčejné rozšíření vícesvazkových publikací, které se týká 80% vypsanych položek. Pokud by se nejednalo o jednorázové dědictví, bylo by snad možné mluvit o vědomé sběratelské činnosti P. Volavky, s níž se mu podařilo získat mj. Segneriho šestisvazkové kazatelské kompendium nebo dokonce devítidílné dílo „*Collegia historica*“ Ignáce Schwarze SJ³⁰³ a bez autora nadepsanou *Theologia moralis* rozdělenou do 10 svazků.³⁰⁴ To jsou však pouhé tři výjimky. Ostatní se omezují na dvě části nebo byl získán pouze jeden díl (nejčastěji). Snad tedy předčasná smrt způsobila tuto torzovitost.

Jako poslední je nutné ještě uvést mírně klesající cenu knih. Zatímco u výše zmíněných dosáhly některé kusy hodnoty tří zlatých,

³⁰¹ Antonio Martin Delrio, *Disquisitionum magicarum libri sex*, Coloniae Agrippinae 1657, (VKOL, sign. 5738). Autor (1551-1608) byl všestranným učencem, psal i komentáře ke klasickým autorům, věnoval se civilnímu právu, filosofii apod. Uvedené dílo je však jeho nejznámější a ačkoliv něm nabádá k opatrnosti v čarodějnických procesech, účinek byl opačný, srov. heslo *Delrio, Martin Anton*, in: LThK III, sl. 198. – Stejný titul vlastnil i šumperský děkan Kryštof Lautner, oběť procesů, srov. Jan KAŠPAR, *Knižní sbírka šumperského faráře a děkana Kryštofa Aloise Lautnera*, in: *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska 2006*, s. 44n.

³⁰² Zapsáno bohužel anonymně jako „*Theologica boemica*“.

³⁰³ Profesor historie na říšských univerzitách, mj. v Ingolstadt, žil v letech (1690-1763), srov. heslo *Schwarz, Ignaz*, in: LThK³, sl. 324.

³⁰⁴ Mohlo by se jednat o souhrnné dílo C. Lacroix nebo P. Laymanna. Neznáme ani autora, ani místo a rok vydání.

nyňí se odhad zastavil na 2 zlatých a 24 krejcarech (Zjevení svatě Brigity) a cena foliových formátů se pohybuje průměrně kolem jednoho zlatý.³⁰⁵

Otázka dalšího osudu knih je otevřená. Vzhledem k víceméně tradičním autorům i většině titulů nevybočujících z řady běžných kněžských knihoven nenasvědčuje nic tomu, že by byly zahrnuty do stávajícího bavorovského souboru, kde by většina z nich jen dublovala již přítomné exempláře.

P. Václav Gregoriades († 1763)

Pomocník bavorovských děkanů kaplan Václav Gregoriades, své pozemské živobytí ukončil v srpnu 1763, když jeho třináctiletou službu na vinici Páně v Bavorově, jediném působišti, ukončila ve věku 40 let šest měsíců trvající nemoc (zimnice).³⁰⁶

Ač si jeho mobilii i imobilii vikář Pallantin a bavorovský pivní písař Kryštof Kuneš cenili čtyřikrát více než majetek kaplana Volavky, byla knihovna P. Gregoriadesa hodnotou poloviční (20 zlatých) a množstvím pětinnová. Kromě ní zanechal v hotovosti 142 zlatých, ve stříbře 16 zlatých, podobně i v mobiliáři. Dvakrát vyšší cenu než bibliotéka mělo Gregoriadesovo ošacení.

Jeho 28 svazků roztríděných v inventáři podle formátu zahrnuje především kázání a postilu (osm svazků), teologii (tři) a větší množství jednotlivin. Opět se tu setkáme s jezuitou Weselým, Kleklarem, Leopoldem Fabritiem,³⁰⁷ ale také Janem Antonínem Kelským,³⁰⁸ dále

³⁰⁵ Srovnáme-li s ostatními předměty, tak Ignácovy exercicie (5 kr.) měly stejnou hodnotu jako pět pivních sklenic a Archdekinova *Theologia tripartita* jako stará kožená židle (15 kr.).

³⁰⁶ NA, APA I, Testamenta, inv. č. 4336, kart. 3066.

³⁰⁷ Leopold Fabritius, *Mravná naučení na všechny veřejné neděle*, Praha 1761, K02414. Autor působil jako český kazatel na různých místech, žil v letech 1715-1772, k jeho dílu srov. také *Boehmische Gelehrte*, s. 226-227.

³⁰⁸ Joannes Antonius Kelsky, *Conciones dominicales in totius anni dominicas*, Pragae 1736. – V *Boehmische Gelehrte* není zmíněn.

Ignácem Clausem³⁰⁹ i Antoniem Ginthrem.³¹⁰ Autorem oné postily byl další člen Societatis Jesu Antonín Koniáš.³¹¹ Zcela opominuta nezůstala ani teologie, i když jde jen o základní dílka osmerkového formátu – tradiční Pavel Leymann, dále benediktin Anselm Schnell³¹² – a blíže neznámé *Tyrocinium theologicum*.³¹³ Další druhy náboženské literatury jsou již atomické – jedna česká bible, synodální závěry, nařízení tridentského koncilu, dva katechismy³¹⁴ a životopisy svatých.³¹⁵ Jediným zapsaným vyloženě světským titulem byl Wussinův slovník. Zbývajících sedm knih, každá po 10 krejcarech, nebylo vypsáno. K obsahu knih dodejme ještě, že se tu rovněž objevuje větší počet jazykově českých děl (kromě bible i jedny kázání, *Jádro naučení*, a snad i Koniášova *Postila* a životopisy svatých).

Za nejcennější byly označeny dva díly Weselého nedělních a svátečních kázání (3 zl.), první díl Clausova *Spicilegia* a česká bible (po 2 zl.). Ta, ač definovaná jako stará, přesto by stačila k výměně za jednu ovci i s jehnětem. Pokud by některý ze současníků toužil po Gregoriadesových postříbřených kapesních hodinkách (za 15 zl.) musel by vydat celý oddíl foliových i kvartových knih, tj. 14 svazků. Na pokrytí čajové konvice by pak stačila Koniášova postila (30 kr.).

Ve svém testamentárním pořízení se P. Gregoriades dalším osudům knihovny nevěnuje. Po té co svým příbuzným rozdělil peníze, hodiny a šperky a jistými částkami pomyslel i na chudé v městyse i sušické kapucíny, se pouze zmiňuje, že vše ostatní zanechané má získat kaplanův bratr Jan Gregoriades, toho času administrátor ve Starém Sedle

³⁰⁹ *Manuductio ad excitatorem christianum*. – A příručka *Spicilegium catechetico-concionatorium*.

³¹⁰ Tradiční *Currus Israel*.

³¹¹ Není zapsán jazyk tisku.

³¹² Zapsáno jako „*Supplementum theologiae moralis*“ Patrně jde o část ze sebraného díla *Opuscula omnia*, Lincii 1744. Schnellova díla jinak vycházela ve 30. a 40. letech 18. století zejm. Augsburgu. Publikoval i v oboru církevního práva a filosofie.

³¹³ Lze identifikovat buď jako trnavskou univerzitní tezi nebo jeden würzburgský tisk.

³¹⁴ Bernard Mercatoris, *Jádro naučení křesťanského*, Praha, min. tři vydání 1706-1739, srov. např. K05507 a neurčený patera Brugera.

³¹⁵ Zapsáno jako „*Vitae sanctorum*“, patrně se jedná o dvoudílný Suriův tisk vydaný koncem 17. století pražskými jezuiti.

(orlické panství). Jestli sem byly knihy skutečně přestěhovány bude nutné v budoucnu teprve potvrdit.

I ze dvou krátce načrtnutých kaplanských pozůstalostí a knihoven snad dostatečně vyplývá, že i tito duchovní stojící nejnižší na hodnostním žebříčku arcibiskupství, byli schopni shromáždit poměrně velké libráře s odbornými tituly.

P. Václav Baloušek († 1763)

Jako titulární děkan bavorovský se o zdejší farníky staral po velmi krátkou dobu a zemřel v 77 letech 4. června 1763 pouhý rok po pobytu ve farnosti.³¹⁶ Více o jeho působišti úmrtní správa neříká, v samotné závěti se stručně zmiňuje o příbuzných v Prachaticích. Zdá se, že jej podobně jako jeho kaplana Gregoriadese skolila nějaká nakažlivá nemoc. Po odečtení dluhů a pohřebních výdajů dosáhlo zanechané jmění dle zhotovitelů pozůstalostního soupisu (vikář Pallantin a ředitel statku Lorenz Navrátil) 108 zlatých. Větší část z toho tvoří hotové peníze, aktivní dluhy a mobiliář, naopak kovové předměty, šaty a knihy nedosáhly ani 10 zlatých.³¹⁷

Přítom knihovna Václava Balouška, ač nevelká (30 kusů), v sobě zahrnuje širší okruh duchovních i světských oborů. Již první uvedená kniha – česká bible – si zaslouží pozornost svým stářím, neboť se jedná o některý z Melantrichových tisků (také proto byla oceněna na pouhých 30 krejcarů). Četnější jsou samozřejmě latinská i německá kázání (devět svazků)³¹⁸ a k nim se vztahující – opět hodně stará – postila.³¹⁹ Jako poslední z náboženské literatury se vyjmenované objevují ještě

³¹⁶ NA, APA I, Testamenta, inv. č. 4336, kart. 3066.

³¹⁷ Samotná knihovna 7 zlatých a 45 krejcarů.

³¹⁸ Dvoudílná nedělní kázání Antonína Böhma, sváteční homilie kapucína Lukáše, nedělní Jiřího Pistoria (*Geistliches Provianthaus*), dále autoři Jan Dedinger (*Annua annua*), Ignác Ertl (*Tolle lege*), Vít Scheffer, František Heffner.

³¹⁹ Zápis „*Postila doctoris Jacobi Feuchtini*“ umožňuje snad identifikaci jako některou z perikop Jakuba Feuchta (1540-1580), faráře v bavorském Altdorfu, srov. také heslo *Feucht, Jakob*, in: LThK III, sl. 1021.

životopisy Krista a Panny Marie³²⁰ a kompendium kanonického práva Jindřicha Zoesia.

Světské čtení reprezentují gramatika neznámého autora a podobě i německý historický titul³²¹ (zapsáno „*vario historio germanico auctoris ignoto*“). Pro naše prostředí je však jistě zajímavější Veleslavínův tisk „*Genealogia regum et principum*“.

Žádná z knih uvedených v soupise nedosáhla vyššího ocenění, jak je známe z předchozích knihoven. Maximou jsou Erlothovy životopisy Krista a Panny Marie odhadnuté na 51 krejcarů, což by stačilo na obnošený kabát. Celá knihovna pak měla hodnotu jedné krávy.

Skladbou titulů tedy tato sbírka nijak nevybočuje z popsaných i jiných kněžských knihoven, o jisté zpestření se však Václav Baloušek postaral ve druhém bodě závěti. Své knihy odkazuje těm, kdo je více potřebují, odslouží-li co nejdříve zádušní mši a za cenu stanovenou vykonavatelem závěti.³²²

P. Václav Slavík († 1776)

Poslední z bavorovských kněží spravujících beneficium ještě v rámci pražské arcidiecéze, titulární děkan Václav Slavík, skonal v červenci 1776. Jeho čisté pozůstalé jmění dosáhlo vysoké hodnoty 8368 zlatých, většina peněz však byla fixována v pohledávkách (8452 zl.). Hodnota mobiliáře dosáhla také poměrně vysoké ceny 134 zlatých.

³²⁰ Autorem je Fridrich Erloth. – Neurčený zůstal záznam „*Tabella Mariana auctoris Chris. Mazii*“.

³²¹ Zapsáno „*vario historio (!) germanico auctoris ignoto*“.

³²² „*Libros meos designo inter magis egentiores hac tamen conditione, ut (missa sacrificia prout visum pretium illorum fuerit venerabili domino executori testamenti) pro anima mea ad altare quam citissime poterit persolvant.*“ Na to navazuje i marginálie u soupisu knih v inventáři, kde stojí: „*der Geistlichkeit auf heiligen Messen vertheilt*“

Ovšem zanechané šaty i knihy se pohybují v minimálních částkách (7 a 10 zl.).³²³

Zhotovitelé inventáře vikář Pallantin, radní Václav Josef Nedobitý a bohumilický kurát Jakub Blažej na takovou částku ocenili 33 svazků. Takřka polovina byla také zapsána souhrnně jako 15 různých špatných knížek. Zbýlých 18 (z toho 11 in folio) se skládá předmětově z osmi kusů kázání a kazatelských návodů,³²⁴ české a latinské bible, Sbogarova teologického pojednání, Wussinova lexikonu, životopisů svatých, církevních dějin (Graveson) a snad asketického díla zapsaného jako „*Granatapfl*“. Jako nejcennější se pak jevila latinská bible (1 zl. 30 kr.), běžná hodnota pak činila zhruba 30 krejcarů. Nejnižší se pohyboval odhad edukačního spisku „*Kinderlehr Eschenlocher*“ v hodnotě osmi krejcarů. Nepřekvapí proto jeho hodnocení (tj. fyzického stavu) jako „*schlecht*“.

Ve své velmi stručné závěti se ke knihovně nevyjadřuje, patrně ji získali hlavní dědicové pozůstalosti písecký měšťan Antonín Slavík (příbuzenství není zmiňováno), Jan Grüner a Tomáš Lom, obyvatelé Volyně, kteří s ní naložili neznámo jak.

Shrnutí

I přes tyto stručné popisné medailony knihoven jednotlivých bavorovských duchovních, bylo snad možné vidět na jedné straně obsahovou i autorskou shodu, ale také jisté – více méně v jednotlivostech – difference, prozrazující soukromé zájmy a postavení vlastníků v rámci církevní správy (v tomto případě by však bylo lepší

³²³ NA, APA I, Testamenta, inv. č. 4349, kart. 3151.

³²⁴ Pomůckou pro kazatele je Josephus Ignatius Claus, *Spicilegium catechetico-concionatorium* (dva svazky). A bez titulu uvedení autoři Sebastian Textor, Ginther (dva jeho neurčené svazky), Wesely (dva exempláře kázání temporálu a sanktorálu, jedny postní).

užívat podmiňovacího způsobu, neboť o životě jednotlivých duchovních toho víme velmi málo). Pestřejší a jistě velmi zajímavé je sledování budoucích osudů knihoven či jednotlivých svazků, neboť některé z nich během své existence vystřídaly více majitelů a prošly několika farami či kláštery.

Ne všichni bavorovští duchovní se rozhodli své knihy a knihovny ponechat farnosti. Někdo je věnoval klášterní instituci, další svým příbuzným nebo jiným kněžím, které v rámci služby bližním poznal, některý myslel především na spásu své duše a knihy věnoval spolu s jinými předměty a penězi na zádušní mši, některý si nevzpomněl vůbec. Pro nás však bylo důležité, že na farnost pomyslel na samém začátku 18. století místní rodák Vilém Hynek z Vltavína. Do jeho doby tu snad žádná větší nebo použitelná knihovna nebyla a zřejmě to vedlo Hynka k věnování. Z jeho nástupců se k takovému kroku již nikdo neodhodlal. Přesvědčuje nás o tom zmiňovaný Fuchsův katalog bavorovské knihovny z roku 1841. Více než jednu třetinu, kterou tu tvořily Hynkovy svazky, doplňují knihy anonymní vydané nejčastěji v 50.-70. letech 18. století, tedy snad byly majetkem nástupců Václava Slavíka nebo jde o svazky z pozůstalostí 12 osob, patrně kněží, uvedených pouze jménem. Mezi nimi lze pak nalézt i zhruba pět svazků, patřících kdysi Antonínu Rauscherovi, které rovněž zůstali farnosti.

Je tedy nutné ocenit počin a librář Viléma Hynka, neboť její rozsah a tematická šíře umožňovala dostatečné pracovní zázemí. Žádný z jeho následníků nevlastnil obsahově odlišné knihy, např. přírodovědecké. Tituly i autoři se víceméně stále opakují. Tento duchovní proto může být považován za jakéhosi zakladatele zádušní či farní knihovny v Bavorově. Podobnou úlohu hráli i další kněží v různých částech provincie i v jiných diecézích. Ve východočeské Horní Sloupnici to byl koncem 60. let 18. století František Benedikt Brouček,³²⁵ o něco málo později v Liberci Antonín Ignác Kopsch a další příklady uvádí pro

³²⁵ Farnost byla obnovena až ve druhé dekádě století. Více níže.

severní Čechy Anna Vavroušková a pro oblast Podkrušnohoří (Kadaň, Klášterec nad Ohří) Petr Rak.³²⁶ V poznaňské diecézi (Polsko) pak byl literaturou zmíněn zakladatelský počín děkana Tomasze Robińskiego (†1786).³²⁷ Na počátku stál vždy větší odkaz, který pak byl doplňován víceméně jednotlivinami.³²⁸

K zhodnocení dalšího osudu knih by však bylo třeba probádat i pozůstalostní agendu příjemců, nejen z řad kněží, což je lépe proveditelné, ale také laiků a to v případě menších měst není zcela jednoduché, neboť tyto písemnosti nebyly zhotovovány povinně jako v církevní organizaci. V dalším se proto podívejme na zhodnocení obsahové i autorské skladby a dalších osudů kněžských librářů.

3. POKUS O ZHODNOCENÍ KNIHOVEN BAVOROVSKÝCH KNĚŽÍ A JEJICH ZASAZENÍ DO ŠIRŠÍHO KONTEXTU

V předchozí části byly popsány knižní pozůstalosti jednotlivých bavorovských administrátorů i některých kaplanů od konce 17. století do roku 1776. I ve vší stručnosti vyložené rozsah a struktura těchto knihoven poskytují jistý prostor pro zhodnocení a srovnání se závěry publikovanými dříve a pro jiné geografické oblasti. Ještě předtím si shrňme alespoň základní údaje do následujícího schématu.

Tabulka č. 5 : Výše a skladba pozůstalostí bavorovských kněží³²⁹

³²⁶ Petr RAK, *Knihovny na Chomutovsku. Šest kapitol z jejich historie i současnosti*, Chomutov 2004, s. 18n.

³²⁷ Jan GIERLIŃSKI, *Ks. Tomasz Robiński (1717-1786) – założyciel Biblioteki Parafialnej w Kwilczu*, ABMK 8, 1964, s. 268-270.

³²⁸ Druhý větší odkaz farnosti v Horní Sloupnici byl víceméně náhodný, viz níže.

³²⁹ Základní jednotkou je jeden zlatý. Pozůstalost P. Řehoře Březského nebyla vyčíslena penězi, pouze množstvím kusů, proto zde není uváděna. Odhady jsou zaokrouhleny nahoru.

Jméno duchovního	Hotovost/ pohledávky	Šperky/kovové předměty	Mobiliář	Šaty	Knihy	Čistá hodnota pozůstalosti
Vilém Hynek	1344	337/472	-	74	-	3311
Fabián Ritter	616/94	32/45	25	15	2	1134
Augustin Duscher	111/54	80/0	120	37	50	581
Antonín Rauscher	1/4673	0/9	33	19	6	4343
Martin Volavka	5/30	0/1	16	15	44	87
Václav Gregoriades	142/205	0/16	17	47	20	385
Václav Baloušek	21/128	0/4	46	7	8	108
Václav Slavík	0/8452	0/44	134	7	11	8368

Tabulka č. 6 : Velikost a hodnota knihoven duchovních v Bavorově

Jméno duchovního	Počet knih	Odhadní hodnota knih
Arnošt Březský	19	-
Vilém Hynek	120	-
Fabián Ritter	13	2 zl. 15 kr.
Augustin Duscher	více než 36	50 zl. 3 kr.
Antonín Rauscher	17	6 zl.
Martin Volavka	117	43 zl. 38 kr.
Václav Gregoriades	28	20 zl.
Václav Baloušek	30	7 zl. 45 kr.
Václav Slavík	33	10 zl. 56 kr.

Podle Marie Ryantové lze knihovny farního kléru pražské arcidiecéze rozdělit dle jejich rozsahu na čtyři zhruba stejně velké skupiny: do 20 svazků, 21-40, 41-100, více než 100 exemplářů. Vymezení v celku arcibiskupství pak ještě doplnila o údaje vztahující se k jihočeské oblasti. Zde zařadila mezi majitele 21-40 svazků necelých 46 % místního farního duchovenstva a více než 100 knih podle ní patřilo pouhým cca 4 % kněží.³³⁰ Jen k nepatrně odlišným číslům lze dojít

³³⁰ Srov. M. RYANTOVÁ, *Majetkové poměry*, s. 112n. – Eadem, *Knihovny světských duchovních*, s. 242n. – Z. KOKOŠKOVÁ-M. RYANTOVÁ, *Sociální a kulturní*

v případě odlehlejší součásti provincie – Kladska.³³¹ Pro jiné oblasti jsou k dispozici údaje buď jen kusé nebo vůbec žádné.³³² Pokud bychom tedy, ač s jistými rozpaky, převzali následující vymezení, dva z bavorovských kněží – Vilém Hynek a kaplan Martin Volavka – by představovali pomyslnou špičku, tři faráři a jeden kaplan střed (spíše ten horší) a rodově spříznění děkané Fabián Ritter a Antonín Rauscher spolu s Arnoštem Březským by se pak pohybovali na opačném konci stupnice. Toto statistické hodnocení však nedokáže vystihnout vnitřní vztah jednotlivců ke svým librářům a také okolnosti, za nichž tyto sbírky vznikaly.

Díky relativně chudým výsledkům dosavadního českého bádání nelze také příliš rozvinout tezi o zvyšující se nebo zmenšující se velikosti kněžských nebo kostelních knihoven, jak o tom máme zprávy z polského prostředí nebo pro pražské měšťanské pozůstalosti. Velké i malé libráře evidovaly některé prameny pro středověk a přináší je také Zikmund Winter. Ani výše zhotovené tabulky zachycující 18. století, neukazují na jakýkoliv vývoj. Polští církevní historici sice přinesli větší množství údajů z různých období (umožňují to vizitační protokoly), ale ani zde nelze říci, že by se množství knih v majetku kostela nebo fary zvyšoval. Spíše se pohybuje na stejné úrovni.³³³ Pouze Stanisław Litak uvádí pro jeden děkanát pětinasobný růst v letech 1603-1748.³³⁴

Z pohledu na tabulku číslo 5 je také zřetelné, že nemůže být obecně postavena jednoduchá přímá úměrnost mezi aktivní hodnotou pozůstalosti a velikostí či cenou knihovny. Platí to pouze u Viléma Hynka z Vltavína, ostatní kněží investovali peníze i do jiných aktivit než

úroveň, s. 158. Statistika se však vztahuje pouze pro poslední desetiletí 17. a první tři dekády 18. století.

³³¹ Rozsah knihoven zde byl v průměru o něco málo vyšší. Srov. Z. KOKOŠKOVÁ-M. RYANTOVÁ, *K problematice kladského farního kléru*, s. 105n.

³³² Pro Prahu srov. M. RYANTOVÁ, *Knihy v pozůstalostech pražských duchovních a pro jednu konkrétní (křížovnickou) faru Milada SVOBODOVÁ, Inventář farní knihovny u sv. Petra na Poříčí z roku 1713*, in: Sborník prací členů SSM Státního ústředního archivu v Praze, 1989, 2, s. 210-260.

³³³ T. MOSKAL, *Biblioteki parafialne*, s. 86-92.

³³⁴ S. LITAK, *Parafie w Rzeczypospolitej*, s. 203.

pouze k doplnění svých knižních kolekcí. Hospodářské zázemí zajišťované výnosem benefícia, struktura a výše příjmů, jež byly jednotlivým kněžím k dispozici zůstávaly víceméně stejné – pomineme-li P. Hynka, zdědivšího velký majetek pro rodičích a kaplany, kteří byli odměňováni faráři –, spíše se nepatrně zvyšovaly s rostoucím počtem obyvatelstva a tak žádný z místních duchovních, alespoň nahlíženo očima normativních písemností, netrpěl hmotnou nouzí.

Nelze taktéž říci, že by existoval jeden zásadní faktor, ovlivňující velikost a strukturu bibliotéky. Zatímco ve vysokém věku skonavší děkani Rauscher i Baloušek zanechali relativně malé sbírky (17 a 30 svazků, cena méně než 8 zlatých), tak ještě před čtyřicítkou zemřelí děkan Duscher a kaplan Volavka zůstavili více než 36 a 117 exemplářů v desetinásobné hodnotě. Velmi rozdílné libráře shromáždili rovněž krátce po padesátce zesnulí Vilém Hynek a Fabián Ritter, kdy vzájemný rozdíl činil více než 100 svazků. K protikladným závěrům se dopracujeme i porovnáním doby, po níž jeden každý duchovní působil jako správce farnosti. Stejně velké kolekce se našly v odkazech P. Hynka, administrujícího farnost celý svůj život a P. Volavky, jenž pomáhal osm let při správě jako kaplan. Podobně lze dále např. posuzovat i otázku zdravotního stavu jednotlivých kněží – dlouhodobě nemocní byli Vilém Hynek a Antonín Rauscher – a některé další okolnosti, jež se lze dozvědět z pozůstalostních akt.

Na velikost soukromých knižních souborů kněží proto spolupůsobilo více činitelů, některé však hůře prameně podchytitelné – např. sociální a intelektuální zázemí rodiny, příbuzenské vztahy, místo působení apod. Jedním z těch zásadnějších bude pravděpodobně také existence a kvalita knihovny na faře coby součásti zádušního majetku, jíž v případě Bavorova byla nadprůměrná a do mnoha oborů zasahující bibliotéka Viléma Hynka z Vltavína. Proto někteří administrátoři, zvláště ti působící ve farnosti déle, nemuseli cítit potřebu si pořizovat novou literaturu, naopak kaplani, kteří svá působiště měnili častěji, byli

přinucení, pokud měli dostatek finančních prostředků, se jí zásobit. V jejich případě však zřejmě hraje hlavní roli dědictví, jak dokazují knižní odkazy Fabiána Rittera i Augustina Duschera (pomineme-li věnování peněz nebo šatů, které je doloženo u všech farářů), popř. možnost nákupu knih při dražbách knihoven kněží, kteří se nevyjádřili v testamentech k jejich dalšímu osudu. To by však mohla prokázat pouze existence tehdejších bavorovských inventovaných svazků i v dnešní době. Nyní lze užít pouze analogií s některými dochovanými a popsanými knihovnami v Čechách, kde se u jednotlivých knih často objevují vlastnické poznámky bývalých majitelů působících ve vzdálených vikariátech.³³⁵ Všechny tyto nastíněné teorie však bude třeba podrobit systematičtějšímu výzkumu, který by měl zahrnout nejen samotné kněžské pozůstalosti, ale také písemnosti městské, farní a patronátní. V tuto chvíli lze zobecňovat jen s jistými obtížemi. V souvislosti s testamentární praxí a jejich vlivy na osudy knihoven po skonu vlastníků, je však možné již nyní vysledovat několik základních přístupů:

1. Dotyčný kněz se k budoucnosti svých knih v závěti nevyjádřil – případ Ř. Březského, A. Rauschera, J. Gregoriadese a V. Slavíka. Někde na poloviční cestě zůstal i druhý bavorovský kaplan M. Volavka, který jednu ze svých 120 knih věnuje vykonavateli testamentu, ale o ostatních se nezmiňuje. V takových případech knihy buď připadly patronovi, pokud ten o ně projevil zájem,³³⁶ nebo hlavnímu dědici pozůstalosti (snad případ obou kaplanů a Ř. Březského a V. Slavíka), záduší (A. Rauscher), případně byly rozprodány v dražbě.

Náběh k uskutečnění prodeje je pak evidentní u pozůstalého libráře zasmuckého děkana Jana Hermanna († 1753), kdy exekutor

³³⁵ Např. Horní Sloupnice, Ústí nad Orlicí, Jinín, Strakonice, Hulín.

³³⁶ Je znám případ P. Ondřeje Diviše († 1625), jehož knihovna nakonec skončila u Lobkowiczů, srov. M. RYANTOVÁ, *Knihovna sedlčanského děkana Ondřeje Diviše z počátku 17. století*, Opera romanica 4, s. 204n.

testamentu k rubrice knihy zapsal poznámku „*jestli že se prodají, utržiti by se mohlo 45 zlatých*“ a dva měsíce po úmrtí vytvořil samostatný soupis knih i s odhadními cenami.³³⁷ Zvláštní případ představuje písecký děkan František Ledecký († 1753), který sice ve své závěti knihy pomíjí, avšak zdejší rozsáhlé kostelní knihovně odkazuje celých 20 zlatých.³³⁸

2. Delegování knihovny nástupcům ve farní správě, tj. beneficiu. Obecně patrně nejčastější případ,³³⁹ i když v Bavorově doložen pouze u Viléma Hynka. Poměrně zajímavé zprávy známe z některých jiných farností. Např. slavný kazatel a dobršský farář Ondřej František de Waldt († 1752) odkázal celou svou knihovnu (v jeho závěti nebyla sepsána) píseckému děkanskému kostelu s tou podmínkou, že za něj má zdejší děkan a jeho nástupci ročně sloužit čtyři mše.³⁴⁰ Podobně učinil i hornosloupeňský farář František Benedikt Brouček († 1767), který kázal svých 64 svazků zanechat farnosti se závazkem, aby se příští duchovní alespoň jedenkrát v roce modlili spolu s lidem po mši svaté za jeho duši otčenáš a zdrávas.³⁴¹ Značně velkoryse a bez dalších požadavků, se pak zachovali děkan a vikář v Ústí nad Orlicí Jan Leopold Mosbender († 1776), jenž svým pokračovatelům věnoval 292 knih,³⁴² a především pak liberecký děkan Antonín Ignác Kopsch († 1775), který nechal v místnosti nad sakristií kostela sv. Kříže zbudovat knihovnu zvíci 1163 svazků a vyjádřil přání, že bude sloužit budoucím farářům a kaplanům.³⁴³

³³⁷ Srov. NA, APA I, Testamenta, inv. č. 4326, kart. 3023.

³³⁸ Srov. ibidem, kart. 3022.

³³⁹ S ohledem na polské i maďarské edice bude třeba tuto tezi verifikovat, neboť vizitační protokoly ukazují spíše na setrvalý stav kostelních nebo farních knihoven, tedy stejný počet knih v průběhu 18. století (v případě Sandoměřska), takže se lze domnívat jejich základ snad vytvořil jeden duchovní a nástupci již odkazovali své knihy jiným směrem nebo své instituci věnovali pouze jednotlivosti.

³⁴⁰ Srov. J. VAŠICA, *České literární baroko*, s. 227, s. 330 pozn. č. 3.

³⁴¹ Srov. Miroslav MYŠÁK, *Geneze a evidence knižního fondu římskokatolického farního úřadu ve Sloupnici (staré tisky)*, in: *Problematika historických...* 2006, s. 148.

³⁴² Srov. Jana DRAŠNAROVÁ, *Děkanská knihovna v Ústí nad Orlicí. Historie a inventář knihovního fondu včetně katalogu rukopisů a starých tisků* (diplomová práce) Katedra historie FF UP, Olomouc 2007, s. 35 ad.

³⁴³ Srov. KAREL MAČÁK, *Staré tisky z oborů matematiky a fyziky v knihovně kostela sv. Kříže v Liberci*, *Miscellanea Oddělení rukopis a starých tisků* 11, 1994, s. 145-147.

3. Odkázání jiné instituci – nejčastěji klášteru nebo cizímu kostelu. Spolu s četnými finančními dary, především klášterním domům v okolí (Sušice, Písek, Třeboň), vyjádřili někteří testamentující své přání o předání některých knih. Augustiniánské kanonii v Borovanech ponechal jeden teologický svazek V. Hynek, druhý – komentář k bibli – prachatickému děkanství. Augustiniánům v Třeboni pro změnu skoro celou knihovnu věnoval A. Duscher. Podobné vazby mezi klášterními domy a světským klérem bychom jistě našli i v jiných částech země.³⁴⁴ Na Jindřichohradecku odkázali někteří administrátoři své knihovny jindřichohradecké jezuitské koleji,³⁴⁵ v Sušicích zase místní děkani delegovali větší množství zdejších kapucínům,³⁴⁶ a vazby existovaly také na konvent bechyňský.³⁴⁷ Dodejme ještě, že patrně už v této době bývalo zvykem osiřelé breviáře zasílat ku potřebně pražského arcibiskupského semináře a jeho alumnů.³⁴⁸

4. Poručení fyzické osobě – nejčastěji příbuzným nebo kolegům ve farní správě. Oba případy spojil F. Ritter, který svému synovci (a zároveň kaplanu) zanechal 10 svazků a jinému kaplanu další tři. Anonymnímu příjemci nebo příjemcům zanechal svou knihovnu V. Baloušek, požadujícíce od nabyvatele pouze odsloužení zádušní mše. Pro studijní účely věnoval svému rodnému bratru a dalšímu studentovi – budoucímu knězi – některé menší knihy A. Duscher, podobně jako prachatický děkan Josef Wimmer († 1753), který svému synovci věnoval kolem sta svých svazků. Pokud by však tento nedokončil svá kněžská

³⁴⁴ K odkazům kněží moravským klášterům nejlépe V. DOKOUPIL, *Dějiny moravských klášterních knihoven*, Brno 1972.

³⁴⁵ Viz A. PODLAHA, *Dějiny kolejí jezuitských*, SHK 1925, XXVI, s. 7, jmenuje faráře v Pěně Alexandra Krausenika, který koleji věnoval mj. spisy sv. Augustina, Ambrože, Bernarda ad. celkem 24 svazků. – Další případy eviduje Zdeněk V. TOBOLKA, *Národní a univerzitní knihovna v Praze, její vznik a vývoj 1*, Praha 1959.

³⁴⁶ Viz V. BOK, *Knihovna kapucínů*, s. 230-232.

³⁴⁷ Jindřich ŠPINAR, *Bechyně, Český Krumlov, Jindřichův Hradec. Charakteristika knihoven řádu sv. Františka*, in: *Opera romanica 1*, s. 216.

³⁴⁸ K. BOROVIČ, *Úřední sloh církevní*, s. 346.

studia, měly být knihy prodány a peníze rozděleny mezi ostatní příbuzné.³⁴⁹

5. Nařízení o prodeji knih. V Bavorově není přímo doloženo. Vědom si hodnoty své knihovny jako uzavřeného a nedělitelného celku, vyjádřil moravský historik a pavlovický farář Jan Jiří Středovský († 1713) přání, aby jeho svazky oceněné na zhruba 310 zlatých, byly nejdříve nabídnuty k prodeji knihovně kroměřížské (patrně biskupské), a pokud by tato odmítla, tedy jinému zájemci.³⁵⁰

6. Složení knih jako mešní fundaci. S tímto případem se v Bavorově nesetkáváme, ale je doložen v někdejší východočeské farnosti Horní Sloupnice. Snad inspirován výše zmíněným P. Broučkem, rozhodl se zdejší farář František Leopold Hartmann († 1781) rozdělit svou knihovnu (93 svazků) na počtem výrazně rozdílné části. První – pět kusů – odkazuje farnosti přímo, zbylé pak zůstávají sice zatím také na místě, ale pouze coby mešní stipendium, jehož se může ujmout některý z kněží a odslouží-li požadovaný počet bohoslužeb má právo si svazky ponechat.³⁵¹

Podobně, pouze s tím, že určil příjemce knihovny, učinil i mladoboleslavský děkan Rudloff († 1709), který patrně kosmonoským piaristům odkázal svou sbírku na fundaci 12 mší ročně.³⁵²

Paleta možností dalšího osudu byla tedy poměrně široká a jak přesvědčují i provenienční rukopisné poznámky v dochovaných

³⁴⁹ „*Cui etiam [nepoti suo Josepho Wimmer] omnes libros suos hac tamen conditione, si statutum ecclesiasticum (quem anhelat) amplexus fuerit, legavit, usque eo servantur in deposito, secus autem haeredibus vocatis ad dividendum et pretium inter eos distribuendum permaneant.*“ NA, APA I, Testamenta, inv. č. 4326, kart. 3021.

³⁵⁰ Srov. František SÁBA (red.), *650 let farnosti brumovské. Sborník věnovaný na věčnou památku Jana Jiřího Ignáce Středovského*, Brumov-Bylnice 1992, s. 71n., 87. – Jeho knihovna se nakonec rozplynula, pouze rukopisy se opravdu dostaly do biskupské knihovny. Srov. J. VAŠICA, *České literární baroko*, s. 248.

³⁵¹ F. L. Hartmann na předsádky několika svazků zapsal i za kolik bohoslužeb si může případný zájemce knihu ponechat. Srov. M. MYŠÁK, *Geneze a evidence*, s. 150n. Sbírký se však nikdo neujal, a tak se knihy ve Sloupnici ve své většině zachovaly do dnes a dočkaly se zkatologizování.

³⁵² A. PODLAHA, *Dějiny arcidiecése pražské*, s. 470.

kněžských knihovnách, knihy často obíhaly mezi různými vlastníky. K tomu již poslední poznámka. V souvislosti s josefínským rušením klášterů došlo v mnoha případech k opačnému pohybu, kdy větší či menší soubory bývalých rozsáhlých klášterních knihoven začaly svou pouť po knihovnách far.³⁵³

Po té, co byly stručně popsány spíše hmotná stránka a fyzické osudy knihoven, pokusme se zhodnotit i vlastní obsah librářů jednotlivých bavorovských kněží.

Složení knihoven bavorovských kněží

Literatura náboženského rázu

Charakterizoval-li ve své vydané disertaci Tomasz Moskal knihy ve vlastnictví světského kléru jako svého druhu pracovní nářadí pro kazatelnu, zpovědnici a školu, vystihl tím obecně obsahovou náplň tvořící jádro kněžských knihoven.³⁵⁴ Spolu s liturgickými povinnostmi a zaopatřováním svátostmi patřily tyto činnosti k hlavním závazkům farního kléru v potridentské době a tomu odpovídá i četnost publikací věnujících se těmto oblastem v bibliotékách farního duchovenstva.

Obecně platilo, že by měl farář nebo jeho pomocník na kazatelnu vystoupit alespoň v neděli a o svátcích. K této činnosti jsou budoucí kněží ještě jako alumni připravováni v seminářích a někteří administrátoři díky svému řečnickému talentu získají na velké popularitě. Již v původní středověké bavorovské knihovně se nacházelo větší množství rukopisů s texty kázání a tato tradice se přenesla i do mladší doby, kdy homiletika a příbuzné obory tvoří převažující složku kněžských knihoven. Reprezentují je zejména souvislé sbírky vypracovaných homilií, postily a příručky pro kazatele. Jejich poměr k ostatní literatuře se pohybuje v knihovnách bavorovských kněží od

³⁵³ Z autopsie lze poukázat v regionu na dnešní knihovnu římskokatolické farnosti (děkanství) mj. Strakonice, Vodňany.

³⁵⁴ T. MOSKAL, *Biblioteki parafialne*, s. 209.

jedné pětiny k polovině všech svazků. Asi 90% těchto spisů, jež se podařilo ve zdejších knihovnách určit, představují promluvy temporální a sanktorální, v několika málo případech se objevují ještě kázání postní a mariánská, pouze jednotlivě příležitostná.

Tak jako se opakují názvy těchto titulů, lze zvýšenou frekvencí zjistit i u jejich autorů, z podstatné části členů jezuitského řádu. Obliba děl Matyáše Fabera (1586-1653) plynula snad z jeho dobrého porozumění problémům farního kléru a relativní dostupností, neboť sám nějaký čas působil jako farář v Bavorsku a v pozdější době vyučoval na jezuitské koleji v Trnavě, kde i zemřel.³⁵⁵ P. Řehoř Březský vlastnil tři jeho svazky, Vilém Hynek dokonce sedm a Augustin Duscher čtyři. Více exemplářů tohoto jezuita drželi také někteří východočeští a volyňští faráři³⁵⁶ a našly se rovněž na 14 z celkem 33 far při vizitacích sandoměřského archidiakonátu a užíván byl i v Královských Prusech.³⁵⁷ Z jeho trnavského pobytu vyplývá i přítomnost Faberových svazků v uherských kostelních knihovnách (minimálně 30 librářů). Z příslušníků zahraničních provincií lze zmínit ještě Antonína Vieiru (1608-1697), misionáře a kazatele působícího v Portugalsku a Brazílii, doloženého u dvou kněží (Rauscher, Volavka), a který snad může být považován za reprezentanta hispánského typu kázání, vyznačujícího se ohnivostí slov a často lidovým slovníkem.³⁵⁸

Množství autorů z Tovaryšstva Ježíšova působící na území Koruny české je přirozeně větší.³⁵⁹ Na pomyslnou první příčku lze postavit oblíbeného kazatele Fabiana Weselého (1684-1729), jehož popularitu dokládá nejen nával slova chtivých zájemců v staroměstském

³⁵⁵ Srov. heslo *Faber, Matthias*, in: LThK III, sl. 931.

³⁵⁶ K volyňským duchovním viz SOKA Strakonice, DÚ Volyně, inv. č. 45, sign. III B4, kart. 2.

³⁵⁷ T. MOSKAL, *Biblioteki parafialne*, s. 121. – K. M. KOWALSKI, *Księgozbiory parafialne*, s. 43.

³⁵⁸ Viz heslo *Vieira, Anton*, in: LThK X, sl. 599.

³⁵⁹ Ivana ČORNEJOVÁ, *Tovaryšstvo Ježíšovo. Jezuité v Čechách*, Praha 2002², se věnuje spíše velkým postavám humanitních oborů, informace o těchto autorech je třeba hledat jinde.

kostele Panny Marie před Týnem, ale i hojnost edic jeho kázání (počínaje rokem 1723) a jejich četnost ve farních fondech vůbec.³⁶⁰ Stejně oceňovanými řečníky zastoupenými v místních knihovnách byli Filip Hartung (1645-1682), Jan Kleklar (1639-1703) a Vít Scheffer (1648-1717), to jest lidé s dlouhodobými kazatelskými a misijními zkušenostmi, obětující pro kazatelství i své zdraví.³⁶¹ Filip Hartung je snad také jediným českým autorem, který si našel místo v knihovnách polských kněží.³⁶² Pomineme-li vzájemnou propojenost jezuitského řádu, jedno z vysvětlení nabízí i Hartungovo misijní působení v Hlohově.³⁶³

Z příslušníků jiných řeholí se výrazněji prosadili pouze benediktin Sebastián Textor, vídeňský dominikán Jan Dedinger (žil ve druhé polovině 17. století)³⁶⁴ a bosý augustinián Abraham a Sancta Clara (1644-1709), který měl rovněž vazby na domácí prostředí, neboť v Praze dokončoval svá teologická a filosofická studia.³⁶⁵ Díky svému univerzálnějšímu zaměření lze nalézt jeho díla nejen ve sbírkách kněží (asketická a homiletická literatura), ale také laiků.

Řady světského kléru, co by tvůrců homilií, zastupují ze zahraničích zejména Josef Ignác Claus, svého času farář v Hirspachu, jehož díla vycházela v jihoněmeckém Augsburgu od 20.-30. let 18. století,³⁶⁶ Antonín Ginther, děkan u svatého Kříže v Biberbachu³⁶⁷ a

³⁶⁰ P. Volavka, Gregoriades, Baloušek. – K jeho životu srov. *Boehmische Gelehrte*, s. 171.

³⁶¹ Např. J. Kleklar i V. Scheffer kázali více než 20 let. F. Hartung si nakonec prochládnutím při kázání poškodil plíce a následkem toho zemřel. Srov. jednotlivé medailony k osobnostem ibidem.

³⁶² Našel se při vizitacích 18. století v držení jedné fary pomořského a pěti sandoměřského archidiakonátu. Jednotlivě zastoupen i v Uhrách, ale především v jezuitských knihovnách.

³⁶³ Takřka všichni jmenovaní řeholníci pobývali také v Kladsku nebo Vratislavi, tehdy však ještě součástí provincie nebo Koruny.

³⁶⁴ S. Textor ve třech bavorovských knihovnách, J. Dedinger ve dvou.

³⁶⁵ Srov. heslo *Abraham a Sancta Clara*, in: LThK I, sl. 41-42.

³⁶⁶ K nalezení v knihovnách obou bavorovských kaplanů a děkanů Balouška a Slavíka.

³⁶⁷ Velice populární dílo, vycházející takřka po celé 18. století, *Currus Israel et auriga ejus*. Vlastnil jej děkan Duscher, Slavík a kaplan Gregoriades, kostel v Prachaticích, rovněž volyňský kaplan F. Vaněk a některý z hornosloupnických farářů.

Jakub Marchant († 1689).³⁶⁸ Jediným výraznějším zástupcem domácího farního kněžstva je boleslavský kanovník a chrudimský děkan Samuel Hataš († 1685).³⁶⁹

Homiletickou literaturu doplňovaly, někdy také nahrazovaly sbírky nedělních a svátečních výkladů – postily. Jejich takřka výhradními autory byly v českém prostředí opět členové Tovaryšstva Ježíšova, ovšem jejich tvorba podle všeho směřovala spíše do rukou laiků. Ve sledovaných pozůstalostních inventářích byly identifikovány pouze jedna postila Koniášova³⁷⁰ a starý německý tisk Jakuba Feuchta z 16. století.

Největší a nejdůležitější zásobníci příkladů, naučení a sentencí představovala jistě bible. Ač není ve všech případech vypsána,³⁷¹ lze ji považovat za samozřejmou součást všech librářů a zpravidla se její existence neomezovala pouze na jeden výtisk. Vilém Hynek vlastnil po dvou exemplářích celé bible a dvakrát také Nový zákon, z toto tři tisky byly české. V inventáři pozůstalosti Augustina Duschera se nacházely jeden svazek české a jeden německé bible, u Václava Slavíka exempláře český a latinský. Ostatní duchovní vlastnili po jedné české knize (Volavka, Gregoriades, Baloušek), pouze Řehoř Březský latinský Nový zákon. Určit přesněji o jaký konkrétní tisk se jedná, je však až na jednotlivosti nemožné. Jedinou výjimku představuje identifikace vydavatele a tiskaře, jímž byl Jiří Melantrich,³⁷² jehož tiskařská a obchodní kariéra na biblích začala, a který během své činnosti vydal tuto knihu pětkrát. Jejich edicí dokázal vyjít vstříc jak nekatolické, tak katolické straně, a proto se s nimi setkáváme v kněžských i laických knihovnách také v 17. a 18. století. Pouze muselo dojít k jejich

³⁶⁸ Jacques Marchant, *Rationale Evangelizantium*.

³⁶⁹ Jeho v Praze vydaná kázání *Scintilla evangelica* vlastnil P. Březský a P. Hynek. K autorovi srov. heslo *Hataš*, in: ČSB IV, s. 717.

³⁷⁰ V knihovně kaplana Gregoriadesa. Nelze určit, zda se jedná o tisk německý nebo český.

³⁷¹ Pozůstalosti P. Rittera a P. Rauschera.

³⁷² „*Biblia sancta boemica auctoris Georgio Melantrich*“ v inventáři P. Balouška.

nepatrnému „vylepšení“, a to zamazání drobné části v textu a nahoty Adama a Evy v Ráji.³⁷³ Tisky melantrišské a starší lze předpokládat i u dalších knih, které doplňují poznámky o jejich špatném stavu.³⁷⁴ Z novějších českých tisků se nabízí už jen dílo jezuitských překladatelů Konstance, Šteyera a Barnera, které vyšlo v několika svazcích. Nejdříve Nový zákon 1677 (patrně tisky v knihárně V. Hynka) a později dvě části Starého zákona v letech 1712 a 1715. To je snad případ biblí, u nichž není charakterizován špatný stav a byly oceněny vyšší částkou.

Vzhledem k rozsáhlosti Písma a nutnosti rychlé orientace nejen pro zhotovení kázání a katechetických námětů, byly již od 13. století vytvářeny biblické konkordance, krátce po vynalezení knihtisku převedené i do tištěné formy. Jednalo se o velké a několika set stránkové a proto drahé formáty, které se vyskytovaly poměrně výjimečně. Z bavorovských kněží je vlastnil pouze P. Hynek. Svěbytný obor představují i biblické komentáře, jež lze fyzicky i cenově charakterizovat podobně jako konkordance, z toho důvodu jsou na zdejší faře doloženy toliko dvojí výklady z pera Cornelia a Lapide SJ.³⁷⁵

Druhý stavební pilíř kněžských knihoven tvoří teologická literatura. Podobně jako u titulů homiletických, kněží výrazně upřednostňovali několik autorů. Jedním z nejpopulárnějších byl konzistorní přísedící a profesor pražské akademie barnabita Jan Maria Sbogar (1654-1701) se svou *Theologia radicalis*.³⁷⁶ Druhou stálíci představuje moralista a také zpovědník císaře Ferdinanda II. Pavel

³⁷³ Srov. Vladimír KYAS, *Česká bible v dějinách národního písemnictví*, Praha 1997, s. 167, 172. – K těmto biblím také Antonín Koniáš, *Clavis haeresim claudens et aperiens*, Hradec Králové 1729, s. 9 (VKOL, sign. 33.049). – Učebnicový příklad nabízí bez titulního listu dochovaná bible v majetku Římskokatolické farnosti Hulín (stará sign. N2/T2), kde se objevují zaškrtnané verše „*Nebo tvé jest království a moc i sláva na věky. Amen.*“ následující klasický katolický otčenáš.

³⁷⁴ Vlastnictví takto starých tisků nebylo výjimečné. Další Melantrichovu bibli vlastnil Jan Hermann ze Zásmyk a v Horní Sloupnici se zachoval dodnes i prvotisk norimberské proveniencí.

³⁷⁵ Jedny vlastnil opět Vilém Hynek, druhé pak – kompletní výklady k evangeliím – kaplan Volavka.

³⁷⁶ V knihovnách V. Hynka, A. Duschera, V. Slavíka, rovněž ve sbírkách volyňských kněží a Horní Sloupnici.

Leymann SJ (1574-1635) s pojednáním *Theologia moralis*, dočkavši se mnoha vydání až do 18. století,³⁷⁷ relevantní taktéž pro polské prostředí.

Z dalších autorů působících v řadách Societatis Jesu se jedním nebo dvěma svazky objevují na německých univerzitách přednášející Hermann Busenbaum (1600-1668) a Claudius Lacroix (1652-1714), spojení i svým dílem. Prvně jmenovaný se stal slavným publikováním kompendia *Medulla theologiae moralis*, které se v letech 1650-1776 dočkalo více než 200 vydání, jež právě Lacroix ještě rozšířil a doplnil v díle *Theologia moralis*. Kompendium H. Busenbauma, podle něhož se přednášelo i na olomoucké akademii,³⁷⁸ vlastnil Arnošt Březský a nacházelo se také na devíti farách v okolí Sandoměře, třech v archidiakonátu pomořském a nejméně třech vácské a egerské diecéze. C. Lacroix je pak doložen u Antonína Rauschera a Martina Volavky (zde dva svazky). Dalšími osobnostmi, podílejícími se na utvrzení teologického názoru mnoha kněží, byli Richard Archdekin SJ (1620-1693)³⁷⁹ a Petr Besseus SJ (1540-1587), doložení i v polském prostoru.³⁸⁰ Po Sbogarovi druhou výraznější domácí postavou byl původem Bavor Kryštof Todtfeller SJ (1624-1678), přednášející delší dobu teologii a filosofii v Praze.³⁸¹ Zmínit zaslouží i hybern Antonín Bruodin (1625-1680?), jehož dva svazky byly v Bavorově pouze majetkem V. Hynka, ale objevují se na dalších českých farách.

V rámci oboru kanonického práva patřila k častěji pořizovaným výkladům a komentářům díla lovaňského profesora Jindřich Zoesia (1571-1627),³⁸² profesora teologie, filosofie i kanonického práva Víta

³⁷⁷ V knihovnách V. Hynka, A. Duschera, V. Gregoriadese.

³⁷⁸ Srov. R. ZUBER, *Osudy II*, s. 62, kde připomíná jeho oblibu mezi klérem. Dokazují to i inventáře pozůstalostí volyňských kněží.

³⁷⁹ P. Hynek, M. Volavka.

³⁸⁰ Petr Besseus dokonce na sedmi místech v okolí Sandoměře.

³⁸¹ Ve své knihovně jej měl Vilém Hynek. K životu a soupis díla srov. *Boehmische Gelehrte*, s. 60n. – Zmínky také Václav WOLF, *Pražská univerzitní teologie v 17. století*, Olomouc 2007, s. 53n.

³⁸² Dva svazky u V. Hynka.

Pichlera SJ (1670-1736)³⁸³ a svého času heidelberského doktora kanonického práva Adama Hutha SJ (1696-1776?). Do téže kategorie patří i normativní církevní předpisy, jejichž držení bylo obligatorní, tj. nařízení arcidiecézních synod a tridentského koncilu. Nebylo však bezpodmínečně nutné, aby je vlastnil každý z duchovních, stačila jejich přítomnost mezi zádušními knihami. Proto se s nimi v soupisech potkáme spíše výjimečně.³⁸⁴

Poslední z majoritních skupin představují katechismy spolu s prakticky orientovanými manuály pro správu benefícia, efektivní zpovídání, katechezi a pastorači vůbec. Jde o svazky, jejichž obsah odpovídal každodenní realitě duchovního a proto nepřekvapí, že najdeme takřka u všech zdejších kněží více tisků různých autorů. Z výkladů věrouky se, přes četnou produkci oficiálních arcibiskupských katechismů, v pozůstalostech bavorovských kněží našly pouze tisky Jana Evangelisty Weittenauera (1650-1703), Petra Canisia (1521-1597) a zřejmě Martina z Cochemu (1634-1712).³⁸⁵ Nejen na českých farách 18. století, ale i mnohých polských, by bylo možné nalézt příručky Jakuba Marchanta (*Hortus pastorum*)³⁸⁶ a Filipa d'Outremana SJ (*Paedagogi christiani*) vydávané v porýnských tiskařských střediscích.³⁸⁷

Na samotný závěr zbyly již jen jednotliviny z různých oborů náboženské literatury. Jako první nechť je uvedena asketika a mystika, zanechavší podle neúplných záznamů stopy v knihovnách Viléma Hynka (autoři Ludvík de la Ponte, Jan Giender), Augustina Duschera (Antonín ad S. Gerardum, snad i Wolfgang Zumsteeg) a Martina Volavky (svatá

³⁸³ Jeden díl u M. Volavky.

³⁸⁴ Provinciální synody v knihovnách A. Březského a V. Gregoriadese, závěry koncilu u A. Duschera a opět Gregoriadese.

³⁸⁵ Tyto jsou omezeny jen na dvě knihovny (Hynek, Duscher), lze se domnívat, že jejich formát i četnost vedly k přehlížení a opomíjení v zápisech. Canisiova díla velmi populární v Uhrách.

³⁸⁶ Spolu s jinými díly se tento autor objevil 10 x v okolí Sandoměře a dvou místech v Pomohí. Někdy jsou řazené i do oboru pastorální teologie, srov. T. MOSKAL, *Biblioteki parafialne*, s. 148, či kazatelství viz K. M. KOWALSKI, *Księgozbiory parafialne*, s. 43.

³⁸⁷ Platí totéž.

Brigita, Paolo Segneri). Hagiografii – životopisy Krista, Panny Marie a úctu k posvátným obrazům – lze zčásti považovat za dobovou beletrii, dílem rovněž za edukační materiál. Jejich zastoupení je však minimální (Hynek, Baloušek, Gregoriades) a mnohem více ji reflektovali – především v podání Martina z Cochemu – laici. Stejnou situaci můžeme konstatovat i v případě modlitebních knih.³⁸⁸ Kněží sice měli přikázáno vlastnit breviář, ale i ten je skutečně uveden pouze v knihovně Řehoře Březského. Výrazněji na sebe v knihovně kaplana Volavky upozorňuje spis jezuita a pozdějšího profesora Písma v Salamance, Antonína Martina Delria, určený širšímu okruhu teologů, právníků, lékařů i filosofů, věnující se mj. otázce čarodějnických procesů.

Literatura světského rázu

Jistou protiváhou, častěji však spíše doplněním religiózně orientované literatury, bylo písemnictví nikoli primárně náboženského a kultovního zaměření, byť i jeho autory byly osoby duchovního stavu a v některých titulech se obě složky velmi úzce stýkají. V této skupině nelze také až na výjimky najít opakující se okruh autorů, který by bylo možné považovat za reprezentanty oboru.

Největší díl tvoří tituly historické. Ze zahraničních autorů se našly jednotlivě publikace Matyáše Dressera, Sebastiana Penzingera a Ignáce Gravesona (1670-1733), z domácích pak Bohuslava Balbína (1621-1688) a jeho kolegy Tomáše Pešiny z Čechorodu (1629-1680).³⁸⁹ Další tři svazky (z toho dva v českém jazyce) zůstaly u obecného a anonymního záznamu. Většinu z nich však bylo možné najít pouze v knihovně Viléma Hynka.

³⁸⁸ K legendistické tvorbě srov. také Z. KALISTA, *Česká barokní gotika a její žďárské ohnisko*, Brno 1970, zejm. s. 89-93.

³⁸⁹ Tito dva byli zřejmě nejvíce reflektovanými autory historických titulů. U Balbína se jedná především o jeho *Miscellanea*, vyličení života arcibiskupa Arnošta z Pardubic, v případě Pešiny *Mars moravicus*.

Omezení na Hynkovu knihovnu platí i pro antickou literaturu, zastoupenou dějepisci Josefem Flaviem, Quintem Curtiem Rufem, polyhistorem Pliniem Mladším a básníky Vergiliem a Horatiem. Především na Flavia (dílo *O válce židovské*) a římské poety lze v kněžských pozůstalostech natrefit poměrně často.³⁹⁰

Poslední větší skupina sestává z gramatik a slovníků. Zatímco mluvnice zůstaly zapsány anonymně (dvě knihovny), lexika reprezentují velmi frekventovaná díla augustiniána Ambrogia Calepina (1435-1510),³⁹¹ nacházející se i v majetku polských kněží, a domácí Wussinovy trojjazyčné slovníky (tři knihovny). Především gramatiky lze považovat za jednu z památek na gymnaziální a vyšší studia.

Opět pouze v librării Hynka z Vltavína se objevují pojednání z oboru světského práva (Schambogen) a sbírky zeměpanských nařízení, jakožto doplněk ke kanonickému právu.

Na posledním místě zaslouží zmínku různé jednotliviny, atraktivní spíše z dnešního pohledu. Vilém Hynek vlastnil cestopis Kryštofa Haranta a dva vychovatelsko-moralistně zaměřené svazky jezuitů Caussina (*Aula sancta*) a Drechsela (*Brouširna lidského jazyka*), referujících o správném chování ve společnosti a různých druzích „společenské konverzace“. Jako výjimečný v širším rámci kněžských knihoven pak působí i jeden exemplář periodika – *Mercurii Gallobelgici* – svým obsahem však spíše směřující k historii, který byl mj. nalezen v několika staroměstských domácnostech pozdního 17. století.

Několik poznámek k obsahové a autorské skladbě

Na tomto místě se pokusme ještě v několika bodech shrnout celý výše uvedený přehled oborů, titulů a autorů, reprezentujících kněžské knihovny v Bavorově. Jedním z opravdu podstatných znaků je

³⁹⁰ Např. Horní Sloupnice, pražská fara u sv. Petra na Poříčí a další příklady v literatuře.

³⁹¹ V Bavorově ve dvou knihovnách.

dominance literatury příručního typu. Sem můžeme zahrnout nejen jednotlivé sbírky kázání, katechismů, pastoračních pomůcek, encyklopedie, ale také teologická kompendia shrnující víceméně již dříve napsané. Díla středověkých teologů, církevních učitelů a otců se objevují vsutku minimálně.

Velké množství nově vydaných homilií přesvědčuje o tom, že (nejen) místní kněží cítili neustálou potřebu si tyto sbírky obstarávat a tedy je snad i využívali. Potřeboval však skutečně jeden kněz k naplnění své role kazatele kolem 20 či ještě více svazků homiletických kompendií? Nelze jejich velké množství považovat i za obraz jakési „duševní lenosti“ jednotlivých farářů a kaplanů, kteří místo, aby sami vymýšleli své promluvy, sáhli po již vypracovaných schématech? Nahlédneme-li totiž, byť jen letným pohledem, na díla dvou „klasiků“ českého barokního kazatelství Ondřeje Františka de Waldta (1683-1752) a Bohumíra Hynka Bilovského (1659-1725) naznáme, že tito si při jejich tvorbě vystačili s poměrně omezeným repertoárem literatury a pramenů. Prvně jmenovaný de Waldt, cituje ve své sbírce mariánských kázání *Cygnus marianus* ve stovkách poznámek toliko Písmo, církevní otce (Augustin, Anselm) a další významné postavy západní církve (objevuje se mj. Beda Ctihodný, Hugo od svatého Viktora, svatá Brigita, Bernard z Clairvaux, Albert Veliký, Tomáš Akvinský) a pouze jednotlivě mladší autory jako Tomáše Kempenského nebo Ignáce z Loyoly.³⁹² Podobná situace se objevuje taktéž v rozsáhlých či příležitostných kázáních i básních Bilovského, jež sice zmiňuje Jakuba Mazenia SJ († 1681), zcela se však ztrácí ve staro- i novozákonních citacích a sentencích starokřesťanských a středověkých církevních učitelů (k oběma autorům více viz níže).³⁹³

³⁹² Srovnávaný tisk VKOL, sign. 995.596/1, *Cygnus marianus, hoc est opus mariale quadropartitum continens pro omnibus totius anni... conciones panegyricas...*, Pragae 1741.

³⁹³ Srov. tři jeho nově vydaná příležitostná kázání *Vino ze svadby v Káni a potřebnost roucha svadebního* (vyd. J. VAŠICA), Stará Říše 1933, před. doslov s. 91n. – Další srovnávané tisky VKOL, sign. 36.039, Godefridus Josephus Bilowsky, *Stella*

Za jejich protějšek může být považován chrudimský děkan Samuel Václav Hataš a jeho rozšířené a několikrát vydané dílo *Scintilla evangelica*,³⁹⁴ v níž se středověké církevní autority ocitají v menšině a jejich místo zaujímají např. Plinius, Seneca, Livius, Ovidius, Václav Hájek z Libočan, Albert Chanovský i Hatašův současník Bohuslav Balbín. V takovém případě byla jistě novodobými autory vybavená knihovna potřebná.³⁹⁵

K takřka zcela absentujícím literárním žánrům patří poezie, především soudobá. Jména jako Felix Kadlinský, Fridrich Bridel nebo Václav Jan Rosa nepronikají ani v širším rámci mezi svazky soukromých kněžských knihoven.³⁹⁶ Jistou náhradou snad mohly být kancionály, které však zřejmě obstarávali spíše farníci pro potřeby kůru a jim také při bohoslužbách sloužily. V tomto ohledu se jeví zajímavým nejen samotné zaznamenání zpěvníku v knihovně Viléma Hynka, ale také jeho „oficiální“ věroučné zařazení, neboť jeho autorem byl Tomáš Řešátko, mající své místo na indexu.³⁹⁷

Minimální roli hrála ve zdejších sbírkách také beletristická literatura. Ta však jako taková více méně ještě neexistovala a tzv. knihy lidového čtení se objevují spíše u laické části obyvatelstva. Prózu nahrazovaly z části historické spisy, hagiografie a také politická literatura, k níž se řadí dílo biskupa Antonína de Guevara *Epistolas familiares*.

nova... seu Joannes Sarcander, Olomucii 1703. – Idem, Cantator cygnus funeris ipse suis mortis beatae traditor, Olomucii 1720.

³⁹⁴ Srov. VKOL, sign. 995.180.

³⁹⁵ Ne vždy se stávalo, že literárně činný kněz zanechal velkou knihovnu.

V pozůstalosti tvůrce známého českého kancionálu J. J. Božana bylo nalezeno toliko 18 knih, v tom pět kázání, příručky, katechismy, teologie apod., srov. M.

RYANTOVÁ, *Jan Josef Božan, autor kancionálu Slaviček rájský*, in: Východočeská duchovní a slovesná kultura v 18. století, Rychnov nad Kněžnou 1999, s. 338-345.

³⁹⁶ Jedinými zástupci poezie zůstávají klasičtí autoři, které měl ve své knihovně např. Hynek. – Podobně také v Královských Prusech viz K. M. KOWALSKI, *Księgozbiory parafialne*, s. 61n.

³⁹⁷ Srov. VKOL, sign. 649.612, *Index Bohemicorum librorum prohibitorum*, Vetero-Pragae, 1770, s. 247.

Poslední z vědních disciplín, které se občas ve farních fondech nachází, jsou přírodovědecké obory – geografie, matematika, fyzika, chemie. V Bavorově je sice doloženy nemáme, ale pěkná kolekce je k dispozici ve Sloupnici,³⁹⁸ nemluvě již o knihovně libereckého děkana Antonína Ignáce Kopsche, v níž se našlo 12 medicínských svazků a sedm děl matematických či fyzikálních.³⁹⁹

Ke skladbě autorů stačí také jen několik slov, neboť i jejich stručné přehledy dávají vědět o naprosté převaze spisovatelů z řad duchovních řádů. Na prvním místě stojí jezuité – počínaje Ignácem z Loyoly nebo Petrem Canisem žijících v 16. století a konče de facto současníky bavorovských kněží Fabiánem Weselým nebo Leopoldem Fabritiem. Jejich literární činnost byla často velmi široká a mezioborová a především ve svých sbírkách kázání nebo teologických příručkách vycházeli – vzhledem k povaze řádu – z vlastní misijní praxe a kazatelských zkušeností. Díky časté rotaci po řádových kolejích a osvětové činnosti se také řada z těchto mužů dostala do bližšího kontaktu se zeměmi české Koruny a jejich díla byla překládána a vydávána zejména klementinskými řeholníky. Ač pražská synoda ve svých doporučeních uváděla více autorů z dominikánského prostředí, tito se v popisovaných librářích příliš nevyskytují (zejména Dedinger a Graveson). Stejně tak minoritní postavení zauímají příslušníci františkánských observancí (kapucín Martin z Cochemu, hybern Bruodin, františkán Brinzing), augustiniánů (Abraham a S. Clara, Ebenauer), barnabitů (Sbogar) a benediktinů (Textor). Častěji se objevují příslušníci světského kléru, univerzitní profesori, biskupové (Hataš, Weittenauer, Naussea, Claus, Ginther ad.).

Co se jejich geografického původu týče, největší část pocházela z domácího prostředí (provincií), popř. z rakouských a říšských území

³⁹⁸ Nicolosiův geografický titul, La Cailleho výklady matematiky a konvolut tří alchymistických tisků, spolu s pojednáním o oběhu krve. Srov. M. MYŠÁK, *Ex libris ecclesiae Slaupnicensis I* (bakalářská práce KH FF UP), Olomouc 2006, s. 22.

³⁹⁹ K. MAČÁK, *Staré tisky z oborů matematiky*, s. 144.

(Busenbaum, Lacroix, Ginther, Claus). Silněji jsou zastoupeny také románské země Francie (Gonet, Caussin, Graveson), Itálie (Bellarmino, Delrio, Segneri, Calepino), méně pak Španělsko (de Ponte, Vieira, jinde častý Zambrana), Nizozemí a Holandsko (Becanus, Zumsteeg, Zoesius), Anglie a Irsko (Campion, Stapleton, Bruodin – ten ale domestikovaný v Praze). Větší četnost jihoněmeckých a rakouských nebo v těchto regionech působících autorů (mj. Faber, Ertl, Drechsel, Konrád Salisburgensius, Selhamer, Brinzing, Wann, Penzinger) dává tušit i na silné vazby k těmto oblastem, ale ta byla vlastní celým Čechám, neboť Pasovsko, Bavorsko i Salcbursko byly katolické oblasti, narozdíl od Saska a severoněmeckých zemí.

Reflexe regionálních a v regionu působících autorů

Podrobněji se však podívejme na autory, kteří pocházeli nebo působili v jihočeském regionu. Ač byli někteří členové Tovaryšstva Ježíšova (jediného řádu, s nímž můžeme pro oblast de facto počítat) velmi publikačně aktivní, nelze jejich tvorbu spojit vždy přímo s jižními Čechy. Nejčastěji působili v Jindřichově Hradci – např. Bohuslav Balbín, Jan Tanner, František Haselbauer, Jan Kleklar se tu roku 1639 narodil.⁴⁰⁰ Další koleje březnická a prachatická⁴⁰¹ zůstávají v pozadí, a jsou spojeny především s postavou Alberta Chanovského.

Ačkoliv se někteří tito autoři v bavorovských knihovnách objevují, těžko lze tvrdit, že je to především pro svůj původ nebo působiště v regionu. Bohuslav Balbín sice v jindřichohradecké koleji zařídil tisk *Diva Turzanensis*, ovšem ten se týkal jednak moravského

⁴⁰⁰ Srov. Z. KALISTA, *Století andělů*, s. 160-166. – *Boehmische Gelehrte*, s. 88.

⁴⁰¹ Díla zdejších profesorů se v Bavorově také nenachází, srov. Viktor VIKTORA, *K publikační činnosti profesorů klatovské jezuitské koleje*, in: Balbínovská miscellanea. Sborník příspěvků z konference konané u příležitosti 380. výročí narození Bohuslava Balbína (edd. Viktor VIKTORA-Milena HÁJKOVÁ) Klatovy 2002, s. 77-81.

prostředí a také byl tištěný v Olomouci⁴⁰² a mnohem častěji je možné nalézt jeho práci o Arnoštu z Pardubic nebo *Miscellanea*. Navíc členové řádu rotovali po českých, moravských i slezských kolejích, proto lze jen těžko nalézt bližší souvislost mezi produkcí a recepcí v jedné geografické oblasti. Bližší vtahy lze předpokládat u misionáře Chanovského, který Prácheňskému kraji zasvětil velkou část svého života a tak by jeho životopis od spolubratra Jana Tannera mohl získat větší sympatie. V Bavorově však zapsán není (pokud nebyl mezi oněmi malými svazky) a četnější je spíše jeho asketický spis *Správa křesťanská*.⁴⁰³ Pouze jedenkrát (u Viléma Hynka) se objevuje tisk františkána Jindřicha Labe, věnovaný bechyňskému milostnému obrazu (sám Labe pocházel z Turnovska). Pozornost bude tedy nutné obrátit na zástupce světského kléru, neboť v jejich případě se v užším regionálním horizontu objevují čtyři důležité postavy dobové historiografie, církevní správy a barokního kazatelství.

V pasáži věnované Vilému Hynkovi jsme zmínili, že byl svěcen ve stejný den jako jistý Jan Florián Hammerschmidt (1652-1735). Zatímco Hynek se z Prahy přemístil do Bavorova, Hammerschmidt začal své působení ve farní správě jako kaplan v Českých Budějovicích a po té byl 15 let farářem v Kamenném Újezdě, městečku na cestě mezi Budějovicemi a Krumlovem. Roku 1695 se stěhuje na jeden rok do Klatov a ve zdejším děkanském kostele ve funkci superiora kaplanského domu pečuje o poutníky směřující ke zdejšímu milostnému obrazu. Poslední část jeho života je již spjata s Prahou, kde byl až do své smrti farářem týnského kostela na Starém Městě. Kromě toho získal hodnosti apoštolského protonotáře, vyšehradského kanovníka, dvorského hraběte ad. a rovněž vedl arcibiskupský kněžský seminář. Do přímého styku s ním tedy přišel nejen Vilém Hynek, ale také jiní bavorovští kněží, absolvující pražská studia (tj. především faráři Ritter, Duscher a

⁴⁰² U volyňského děkana a vikáře Františka Vrby se k roku 1731 však našla Balbinova *Diva Vartensis*.

⁴⁰³ Jeho životopis je – ve dvou exemplářích – doložen v téže pozůstalosti.

Rauscher). Knihovnu Fabiana Rittera vlastně neznáme, takže nevíme nic určitého, zato jak u Augustina Duschera, tak Antonína Rauschera se našel nějaký Hammerschmidtův titul. V prvním případě *Prodromus gloriae Pragenae* (Praha 1732), popisující pražskou historii i současnost, ve druhém život apoštola Ondřeje – *Cruciger apostolicus id est sanctus Andreas apostolus* (Praha 1689). Spíše než regionální vlivy, tu zřejmě působily pedagogické nebo lidské. Větší odezvy v řadách laiků se dočkal také spis věnovaný Klatovům (viz dále).⁴⁰⁴

Druhou postavou svázanou bezprostředně s Bavorovem a oblastí byl Antonín Vokoun (1699?-1757), vodňanský děkan, okrskový vikář a později pražský světící biskup.⁴⁰⁵ Podle Alexandra Sticha je autorem jediného tiskem vydaného díla.⁴⁰⁶ Bylo jím slavnostního kázání proslovené v plaském klášteře, proto nepřekvapí, že jej nikde v okolí nepotkáme. Co však stojí za pozornost, je poznámka v inventáři A. Duschera, připomínající Vokounovo jméno: „*Theses scripturisticae nobilis doctissimi Domini Antoni Vokoun.*“⁴⁰⁷ Teze (snad biblické?) měly cenu jednoho zlatého a foliový formát, v tuto chvíli bohužel nevíme, o jaké dílo se konkrétně jedná.

Větší kazatelské proslulosti však dosáhli jiní dva kněží, spjatí delší či kratší část svého života s jihočeským regionem, především královským městem Písek. Prvním z nich je Ondřej de Waldt (1683-1752), který se tu narodil i zemřel, ale 43 let spravoval farnost Dobř (blatenský vikariát), odkud byl pro svou proslulost často zván k vyslovení příležitostných promluv na různá místa, a z těchto je také

⁴⁰⁴ K Hammerschmidtovi srov. Jaroslav KADLEC, *Jan Florián Hammerschmidt*, ČSPS LXI, 1953, s. 94-104.

⁴⁰⁵ K životu a osobnosti srov. Alexandr STICH, *Antonín Vokoun – pokus o rekonstrukci zapomenuté pozdně barokní osobnosti*, in: Bohuslav Balbín a kultura jeho doby v Čechách, (edd. Zuzana POKORNÁ-Martin SVATOŠ), s. 192-198.

⁴⁰⁶ Idem, *Pečený Vokoun na stříbrné míse*, in: Ondřej František Jakub de Waldt (1683-1752) a jeho doba (red. Radek LUNGA), Dobř 2005, s. 81-86.

⁴⁰⁷ Se Stichovou domněnkou je podle našeho názoru možné polemizovat, neboť Antonína Vokouna lze spojit také s oslavným tiskem barona Jana Kryštofa de Freyenfels, jehož děti vychovával. Srov. *Quadriennalis trium filiorum in patrem et matrem pietas... dictande Antonio... Wokaun, Wodnianae 1731*. Stich tuto Vokounovu vychovatelskou činnost nezmiňuje.

složena jeho sbírka českých kázání *Chválořeč neb kázání na některé svátky*.⁴⁰⁸ Ještě za svého života vydal čtyři další díla.⁴⁰⁹ Naproti tomu Slezan Bohumír Hynek Bilovský (1659-1725) v Písku působil pouze v letech 1695-1701, aby byl po sporech s měšťany odejit na Moravu, kde i zemřel.⁴¹⁰ Jeho písecká kázání byla velmi populární a posluchači, nemohoucí se vměstnat do plného farního chrámu, si přistavovali žebříky ke kostelním oknům. Bilovský je dodnes velmi oceňovaným řečníkem, jedním z mála užívajících v našich podmínkách barokní *conpetto*. Jeho nadání lze ocenit v několika vydáních homiletických sbírek a duchovních básní.

Právě špatnou dostupností těchto textů si můžeme vysvětlit jejich nepřítomnost v bavorovských (ale také volyňských) knihovnách farářů a kaplanů.⁴¹¹ V případě de Waldta se jedná o údajně malou prodejnost jeho sermonů,⁴¹² a u Bilovského mohla do jisté míry negativně spolupůsobit snad až velká intelektuální náročnost jeho homilií a také autorova prudká povaha, díky níž se dostával do roztržek s píseckými farníky a okolními beneficiáty (ještě předtím byl vyhozen od jezuitů). Aniž by Bilovský dbal velkého množství posluchačstva, snášel na hlavy laiků i duchovních velkou kritiku a brzy musel výnosné děkanství opustit.⁴¹³ Každý farář, a zvláště držitel bohatšího benefícia, si podobné tepání vrchnosti i farníků vždy dobře rozmyslel, neboť u konzistoře většinou zastání nenalezl.⁴¹⁴

⁴⁰⁸ Srov. J. VAŠICA, *České literární baroko*, s. 232-242.

⁴⁰⁹ Krátce k životu O. de Waldta a především jazykové stránce kázání, srov. kromě J. Vašici zejména výše uvedený sborník *Ondřej František Jakub de Waldt*, kde je i soupis všech jeho tisků.

⁴¹⁰ K jeho životu a dílu srov. především opět některé Vašicovy studie vydané naposled ve sborníku J. VAŠICA, *Eseje a studie ze starší české literatury*, (ed. Libor PAVERA), Opava, Šenov u Opavy 2001.

⁴¹¹ Pouze volyňský děkan František Klein († 1761) vlastnil jedno de Waldtovo kázání o svatém Janu Nepomuckém a písecký děkan František Ledecký vlastnil díla obou autorů.

⁴¹² Tak R. LUNGA, *Písecký odpočinek pátera De Waldta*, in: *Ondřej František Jakub de Waldt*, s. 46n.

⁴¹³ Srov. J. VAŠICA, *Eseje a studie*, s. 220-211, 226.

⁴¹⁴ A. PODLAHA píše o bezmála zděšení, které nastalo mezi kněžstvem blatenského vikariátu po rozšíření zprávy, že by se Bilovský měl stát vikářem. Srov. *Dějiny*

Návrhy pražské synody a jejich konfrontace s místními knihovnami

Jak však bavorovští kněží naplnili představu svých nadřízených z hlediska doporučené četby? Pokud bychom se řídili složením autorů, shoda by nastala pouze v případě Petra Canisia, Fridricha Nausei a Vavřince Suria, ovšem tyto autoři byly nalezeni pouze u Viléma Hynka nebo Augustina Duschera. Mnohem výmluvnější je srovnání oborové, kde došlo pouze k reflektování jiných, moderních autorů. Trochu opominuta snad zůstala asketická literatura a neobjevují se také liturgika, a to ani v kostelní knihovně. Její základy získali kněží v semináři a pro vlastní praxi si pak vystačili již s misály a agendami, navíc tuto problematiku zčásti obsahují také příručky Jakuba Marchanta a jiných. Co je pak zcela zjevné, je jednoznačně dominující převaha řeholníků, tedy především jezuitů, jak v literatuře doporučené, tak skutečně v knihovnách obsažené, kteří jako jedni z mála dokázali reagovat na problémy související s obnovou potridentské církve a reformací, zejména jejich působením v oblasti vzdělání a výchovy kněží i laiků, katechezi a homiletice a misijní činností. Spis, jež by mohl nějak kazit mravy duchovního, nebyl nalezen žádný, pouze u Viléma Hynka kancionál zakázaného autora.

Tiskařská centra

Co se týče samotného místa vzniku knih po technické stránce, tedy tiskařských dílen, je vzhledem ke kvalitě záznamů ve většině případů obtížné určit přesně lokalitu, zvláště u některých často vydávaných děl. I na základě soupisu bavorovské knihovny zhotoveném

arcidiecése pražské, s. 200n, s. 251n a 345. Bilovský byl nakonec beneficia zbaven údajně pro pohoršlivý život a nedbalost v duchovní správě. – A. SEDLÁČEK, *Dějiny města Písku*, Písek 1928, toto bohužel nereflektuje. Pouze velmi stručně si také všimá de Waldta.

kaplanem Fuchsem, lze usuzovat na převažující podíl zahraniční literatury, především z oblasti Porýní (Kolín, Mohuč, Frankfurt), Podunají (pro starší tisky Norimberk a Ingolstadt, pro mladší zejména Augsburg), a blíže českých hranic Lipsko, Vídeň, Štýrský Hradec a Salcburk. Biblické komentáře i kanonické právo se sem dováželi často z Antverp, podobně jako některé misály, jež pocházeli přímo z Itálie, popř. agendy také z Pasova.

Z českých tiskařských středisek jednoznačně dominuje Praha, následovaná pravděpodobně Vratislaví (jezuitské tisky) a snad Brnem. Regionální tiskárny – Jindřichův Hradec, Příbram – svou produkcí duchovní nezaujali a o to větší podíl pak tvoří v librářích bavorovských laiků.⁴¹⁵

Podobný poměr domácích a zahraničních oficín uvádí i Tomasz Moskal pro oblast Sandoměřska, kdy tehdejší polské podniky zastupuje pouze 10 středisek – nejčastěji Krakov, zatímco zahraniční 22 – nejvíce Kolín, Antverpy, Benátky a Frankfurt.⁴¹⁶

Poznámky ke stáří a cenám knih

V poslední části se ještě podíváme na stáří zapsaných knih a jejich cenu. K nejstarším exemplářům patřily bible, hlásící se někdy svým původem do předbělohorské doby. Do období 16. a 17. století lze zařadit jen velmi málo konkrétních titulů. Největší díl kněžských knihoven reprezentuje aktuální literatura konce 17. a větší části 18. století, jak o tom přesvědčuje přehled autorů.

Nejdražší knihou ze všech inventářů, kde se objevil peněžitý odhad svazků, byla česká bible patřící Augustinu Duscherovi v ceně

⁴¹⁵ K tiskařským střediskům konkrétní farní knihovny srov. M. MYŠÁK, *Geneze a evidence*, s. 140. – K podobným výsledkům dojdeme i v případě knihovny bývalého jezuita, královéhradeckého faráře a kazatele Švendy (1741-1822), srov. Josef JOHANIDES, *Knihovna P. Františka de Paula Švendy*, Hradec Králové 2001.

⁴¹⁶ T. MOSKAL, *Biblioteki parafialne*, s. 175-190.

čtyři zlaté. Ze zápisu však lze těžko určit, o jaký tisk se jedná, zda o některý starší (melantrišský) nebo bibli Svatováclavskou, která však byla vydána ve více svazcích. Bible jako taková patřila vůbec k dražším exemplářům, především pro její rozsáhlost a formát. Německé vydání rovněž u A. Duschera bylo oceněno na 2 zl., stejně jako poškozená česká kniha kaplana Gregoriadese.⁴¹⁷ Ještě cennější se odhadcům zdáli německo-latinská a česká bible prachatického děkana Josefa Wimmera. První (ve dvou svazcích) za šest zlatých, druhá za pět.

Pokud bychom sledovali vývoj ceny u stejných titulů, lze patrně konstatovat, že se cena postupně snižuje, ovšem nevíme-li o jaké vydání se jedná, těžko říci, zda je to stářím svazků nebo jejich všudypřítomností a snadnou dosažitelností. Problém umocňuje také nepravidelné uvádění počtu svazků jednoho díla. Obecně lze shrnout, že vyšší odhady se vyskytují pouze u Augustina Duschera (více než polovina knih s cenou nad jeden zlatý), kaplana Václava Gregoriadese (devět knih, tj. jedna třetina) a kaplana Martina Volavky (12 knih, ale často vícesvazkových), u ostatních se nad tuto hranici vyšplhají toliko jednotliviny (dvě knihy u Antonína Rauschera, jedna u Václava Slavíka, žádná u Václava Balouška). Největší podíl zauímají menší formáty pohybující se v cenové hladině od 5 do 40 krejcarů. Zkoumaný vzorek je však příliš malý na jakékoliv zobecnování a proto jej odkážeme budoucím výzkumům. Dodejme jen, že na pořízení velké části pozůstalých knih by případným zájemcům z řad kněží stačilo provedení jednoho křtu, popř. odsouzení mešní fundace (v oblasti se za ně platilo většinou 30 krejcarů), za vykonání svatby by se pořídily již větší formáty (základní sazba 1 zl. 30 kr.), zisk ze zádušních obřadů by pak již pokryl nákup některých malých knihoven (až 10 zl.).⁴¹⁸

⁴¹⁷ Na druhou stranu však velmi nízkou hodnotu obdržely silně poškozené svazky Václava Slavíka (18 krejcarů) a Václava Balouška (30).

⁴¹⁸ K příjmům benefícií i beneficiátů srov. P. STUHLÁ, *Prachatický vikariát*, s. 69-83.

Těmito stručnými sondami, jejichž obecnou platnost může potvrdit nebo vyvrátit až hlubší systematický výzkum zaměřený na větší počet kněží, opustíme prostředí knihoven bavorovských farářů, děkanů a kaplanů a v následující kapitole se pokusíme podrobněji popsat libráře zdejších farníků, jak nám je do budoucna zachovala píle jednoho či dvou ze zdejších duchovních.

IV. KNIHY A KNIHOVNY LAICKÉHO OBYVATELSTVA V BAVOROVĚ K ROKU 1744⁴¹⁹

1. PRAMENY A JEJICH SDĚLENÍ

Catalogus librorum

Základním zdrojem informací pro poznání knih vlastněných laickým obyvatelstvem v městyse je *Catalogus librorum ad territorium Bavoroviense et Blanicense spectantium*,⁴²⁰ který dokončil v lednu 1744 děkan Antonín Jan Rauscher. Tento pramen představuje nikoli soupis libri prohibiti, jaké známe z jiných oblastí, ale veškerých – pravověrných – knižních kolekcí. Poskytl nám tak prostor ke zjištění rukopisů i tisků v příbytcích bavorovských obyvatel, z něhož je možné zhodnotit roli a recepci knih v životě osadníků, jejich gramotnost, jazykovou vybavenost, zastoupené literární žánry ale také produkci tiskařských dílen. Činnost Antonína Rauschera, nazvaného v době normalizace bavorovským Koniášem,⁴²¹ podnítil zejména konzistorní dekret

⁴¹⁹ Jedná se o zčásti přepracovaný a doplněný text, který byl prezentován na studentské konferenci na KH FF UP a také na celostátní studentské vědecké konferenci SVOČ v Praze v prosinci 2007.

⁴²⁰ SOKA Strakonice, DÚ Bavorov, inv. č. 37, kniha 2.

⁴²¹ Srov. Eva CIRONISOVÁ, *Bavorovský Koniáš*, JSH XLIV, 1975, s. 61.

K podobnému seznamu (vzniklém v roce 1758) ve farnosti Únětice v libockém vikariátu srov. A. PODLAHA, *Posvátná místa Království českého*, díl V., Vikariát

z listopadu 1743, který ukládal farářům zhotovit seznamy knih farníků. Katolickým duchovním bylo ovšem již koncem 70. let 17. století uloženo dohlížet nad literaturou přístupnou jejich farníkům a případné odebrání obsahově závadných knih.⁴²² Zdá se však, že ve vikariátu se tohoto úkolu skutečně zhostil pouze P. Rauscher. Bližší datace titulního listu, zaznamenávající ukončení činnosti (15. leden 1744), umožňuje vyslovit i hypotézu, že pro vyhotovení soupisu poskytl nejlepší příležitost konec starého a počátek nového roku, kdy duchovní kvůli koledě obcházel své farníky, světili a kropily jejich domy, přičemž nebyla vynechána ani panská sídla. Krátká doba svědčí o intenzivní činnosti, během níž zaznamenal Rauscher celkem 349 míst a domácností v Bavorově, bavorovských jednotách a v přilehlých vesnicích Čichtice, Malá Blanice, Protivěč, Šípoun, Velká Blanice, Útěšov, Tourov, Dub, Lhota, Borčice, Dvorec, Hájek, Svinětice, Jekuň a Javornice.

Samotný výkaz sestává z nadepsání jména majitele domu či chalupy (v několika málo případech s uvedením pracovní činnosti v ní prováděné, např. pazderna, hospoda, pastouška, mlýn) a popsání objevených knih. Vynechána nebyla ani místa s nulovým knižním vlastnictvím, takže pokrytí domácností je úplné. To je také jednou z největších předností představovaného pramene, neboť nejčastěji užívané zdroje ke zjišťování množství knih v rukách laiků, pozůstalostní soupisy, s nimiž pracuje literatura pro pražská města, Olomouc a další oblasti podchycují pouze majetek malé části (zpravidla té bohatší) městského obyvatelstva. A pro vesnické obyvatelstvo pak existují víceméně pouze soupisy zabavených knih.⁴²³ Stejně jako u

Libocký, Praha 1911, s. 88-91. – Komentář k němu Marie HEŘMÁNKOVÁ, *Knihovny venkovského lidu v okolí Prahy v polovině 18. století*, Posel z Budče 15, 1998, s. 44-47. – Vychází z něj také Zdeněk R. NEŠPOR, *Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost 18. i 19. století*, Ústí nad Labem 2006, zejm. s. 177n.

⁴²² K církevním nařízením srov. P. STUHLÁ, *Prachatický vikariát*, s. 198n., a zejm. srov. NA, APA I, inv. č. 1469, sign. B 20/1a, *Knihy patentů, 1662-1710*, inv. č. 1471, sign. B 20/1c; dtto, 1711-1763.

⁴²³ Srov. např. A. PODLAHA, *Arcidiecese pražská v době arcibiskupa Jana Mořice Gustava hraběte z Manderscheidu (1734-1763)*, ČKD XLIX, 1908, s. 65-71, 141-147,

pozůstalostních písemností se i tu objevuje samozřejmě možnost přehlédnutí a zatajení některých knih, ať už z nelibosti způsobené kontrolou osobních věcí či z obavy z nalezení zakázaných knih.

S inventáři evidujícími posmrtný majetek kněží i laiků má tento Rauscherův registr až na výjimky společný způsob zápisu. Na prvních stranách lze ještě pozorovat jakési „počáteční nadšení“, projevující se v psaní poměrně úplné citace nalezeného exempláře, ta se však hlouběji v textu stále zkracuje a knihy halí do anonymity. Největší měrou se to projevuje u titulů opakujících se nejčastěji a absolutně to platí pro okolní vesnice, kdy si hlouběji v textu všímá toliko větších, tím i obsahově závažnějších, svazků. V takových případech je poměrně obtížné, ne-li nemožné, přesné zjištění místa, data a původce tisku. Pro srovnání, např. u první navštívené osoby z Bavorova, Františka Chmeleckého, se objevuje záznam „*Květná kytky dvouh svatých sester Getruty a Mechtlydy v Jendřichovém Hraci u Františka Hilkartnera roku 1742*“, a později v Čisticích, u Lukáše Krále, pouze „*[kniha] dvouh svatých sester*“, kdy nezjistíme, o který ze dvou jejich titulů se jedná, zda o *Květnou kytku* nebo *Nábožné modlitby* (viz níže).

Proti tomu jazyk nalezených svazků zapisoval Rauscher až na výjimky v původním znění, popř. připsal, v jaké řeči byly knihy vyprodukovány, stejně tak, zda se jedná o rukopis. Poměrně málo se však dovídáme o povolání dotčených osob, jmenováni jsou v Bavorově jenom pivovarský písař, sládek, syndik, obecní kovář, hrobník, šafář, bečvář a učitel. V okolních osadách pak mlynáři, ševci, pastýři, hajní a kováři a beze jmen byly ještě zapsány hospody, pastoušky a pazderny. Ze světských knihoven, které v dalším výkladu zařadíme mezi institucionální, nalezneme v městyse pouze šatlavu, neboť tisky nalezené

216-221, 656-662. – Idem, *Z dějin katolické reformace ve století XVIII. Působení misionářů*, SHK IV, 1903, 2, s. 167-171; V, 1904, 1, s. 45-50; V, 4, s. 242-247; VI, 1905, 1, s. 41-44; VI, 2, s. 119-121; VI, 3, s. 173-176; VII, 1906, 1-2, s. 85-88; VII, 3-4, s. 202-207; VIII, 1907, 1-2, s. 94-97.

v místní škole nepovažujeme za školní pomůcky, ale za soukromé vlastnictví kantora.

Antonínem Podlahou opsaný seznam knih farníků únětických je ještě stručnější než Rauscherův. Pod jednotlivými jmény uvádí pouze název, autora výjimečně a ani jednou rok, místo a původce tisku. Pravidelně však zapisuje formát svazků a častěji k vlastníkům povolání.

Zcela opominuto, neboť pro potřeby akce nedůležité, zůstalo uvedení obvyklého uložení knih. Tím mohly být do budoucna ztraceny záznamy o drobných tiscích – jednolístech, nalepených na víka truhel či dveří skříní. Je však otázkou, zda se takto rozsahem chudá dílka do Catalogu vešla a raději se po ideologické kontrole jako marginální vynechala. Mezi nepominutelná pozitiva soupisu P. Rauschera patří i možnost doplnění české tiskařské produkce v *Knihopisu* i relativně nové *Encyklopedie knihy*.⁴²⁴

Protokoly s držiteli nekatolických knih

Že celá soupisová činnost měla jistý preventivní, popř. vyšetřovací charakter, zaměřený proti nekatolickým knihám, dokládá přímo v *Catalogu* několik přípisků informujících o napravení a prohlédnutí biblí a konstatování věroučných kvalit starých kancionálů a modliteb, pocházejících pravděpodobně z období před Bílou horou (jsou z větší části bez titulních listů). Část z nich můžeme připisat i putujícím misionářům, neboť ne vždy pocházejí z pera děkana Rauschera. Proto také na prohlídku navazují protokoly o výsleších s držiteli zakázaných knih z října až prosince 1745,⁴²⁵ z nichž vyplývá, že pouze v osmi z 349 prohlížených míst v Bavorově a okolí se našlo deset knih, které byly

⁴²⁴ V ní autor pochybuje o tiskařské činnosti Václava Suchého v Klatovech, neboť nejsou dochovány žádné jím provedené tituly. Nyní nám jeden ze zápisů dokládá, že *Červenou růžičku* vytiskl Václav Suchý v Klatovech. Srov. heslo *Klatovy*, in: *Encyklopedie knihy*, s. 441.

⁴²⁵ SOKA Strakonice, DÚ, inv. č. 141, sign. U XVIII, kart. 10. Podepsal je Rauscher a jeho kaplan Gregoriades.

považovány za závadné. Jejich názvy se objevují pouze v těchto záznamech, do svého soupisu je děkan Rauscher nezapsal. Pět majitelů bydlelo v městyse, další tři v osadě Tourov. Protokoly nám doplňují další povolání bavorovských obyvatel: dva tkalci, punčochář a dva ševci (z toho dvě osoby vykonávaly ještě funkcí radního).

Výsledky sestávají z 19 otázek postupně kladených provinilým osobám. Kromě základních dotazů na jméno, původ a rodinu se kněží zajímali také o věroučné znalosti, např. co dotyčný soudí o očištění, světcích a jejich uctívání, jaký mají názor na zpověď a mši svatou, zda byli biřmováni apod.⁴²⁶ V tuto chvíli zajímavější se zdají být otázky směřující k manipulaci s knihou a její četbu: např. zda dotazovaná osoba věděla, že uchovává kacířské tisky, zda četla v zabaveném exempláři o přijímání podobojí, vzývání svatých, jestli čítávala nahlas a někdo s ní přečtené konzultoval či si je dokonce zapamatoval, popř. dotyčný zaznamenal nějakou chybu proti učení. Stejně jako jsou uniformní otázky, podobají se i odpovědi jedna druhé. Liší se pouze první dvě – uvedení jména osoby a název zabavené knihy. Zbýlých 17 je identických.⁴²⁷ Žádný z provinilých nevěděl, že se jedná o knihu kacířskou, měl ji po předcích a četl v ní málo, potichu a o samotě. Kdyby v ní našel jakékoli rouhání proti světcům a jiné prohřešky proti ortodoxii, byl by ji ihned spálil nebo přinesl duchovnímu správci. Aby se podobným věcem zabránilo do budoucna, hodlají vyslychaní své příště nabyté knihy donést ke kontrole faráři.

⁴²⁶ Svou strukturou se zřejmě trochu liší od vzorové verze zasláné oběžníkem, srov. Marie-Elizabeth DUCREUX, *Knihy a kacířství, způsob četby a knižní politika v Čechách 18. století*, in: Česká literatura doby baroka, Literární archiv r. 27, Praha 1994, s. 63.

⁴²⁷ Např. na dotaz, zda se někdy účastnil kacířských schůzek, odpověděli všichni takto: „Zachovávej mě od toho všeho Pán Bůh, já nic takového nevím a neznám.“, na otázku po lítosti pak: „Lituji tak, jak mě Pán Bůh v té případnosti vinného bytí zná.“

Jiné prameny než církevní provenience k dispozici nemáme, neboť městské písemnosti o knihách mlčí. Žádné zmínky nebyly nalezeny ani v knize závětí ani pozůstalostí.⁴²⁸

2. LAICKÉ KNIHOVNY A JEJICH SLOŽENÍ

Z prezentovaných pramenů týkajících se laických obyvatel Bavorova, může být sestavena následující tabulka, znázorňující rozsah knižních fondů a počet domácností, které je vlastnily. Vzhledem ke specifickému prostředí byly pod pojem knižní sbírka zahrnuty i „knihovny“ o jednom titulu či svazku, neboť při stanovení limitu například na pět a více knih by se sledovaná skupina srazila na méně než polovinu a většina obyvatel Bavorova (nemluvě o okolních osadách) by se ztratila ze zorného pole.⁴²⁹ Narozdíl od podobných seznamů, které byly např. provedeny pro pražská města, rozdělují se dále sbírky do skupin lišících se o jeden svazek, čímž získáme podrobnější zprávy o velikosti konkrétních knihoven.⁴³⁰

Tabulka č. 7: Rozsah knižních sbírek bavorovských domácností

Počet knih	Počet domácnosti	Celkem knih
0	6	0
1	12	12
2	26	52

⁴²⁸ Srov. SOKA Strakonice, Archiv města Bavorov, inv. č. 92, kniha 71, Kniha testamentorum a podílení sirotkův městyse Bavorova, 1731-1789, inv. č. 284, kart. 88, sign. III B 21, Pozůstalosti.

⁴²⁹ K vymezení rozsahu srov. Viliam ČIČAJ, *Limity novovekej súkromnej knižnice*, in: *Opera romanica* 4, s. 423-429.

⁴³⁰ Srov. Jiří POKORNÝ, *Recepte české literatury v Praze v 18. století*, Pražský sborník historický 22, 1989, s. 89.

3 ⁴³¹	23	69
4 ⁴³²	15	60
5	18	90
6	9	54
7	3	21
8	4	32
9 ⁴³³	3	27
12	1	12
14	1	14
16	1	16
Celkem	122	459
Průměr na domácnost		3,76

Nejčastěji Bavorovští vlastnili dvě až pět knih, z toho nejvíce po dvou a třech knihách, ještě šest svazků drželo o tři domácnosti více než žádný. Vlastnictví většího množství než sedmi exemplářů bylo ojedinělé a více než devíti zcela výjimečné. Pokud průměr činí 3,76 knihy na domácnost, pak se nad něj dostává 55 rodin, tvořících 45 % obyvatelstva městyse. Při tomto statistickém hodnocení se nabízí otázka, zda je možné postavit rovnítko mezi vlastnictvím knih a gramotností jejich majitelů. Pokud bychom tak učinili, můžeme konstatovat, že 95 % zapsaných osob (majitelů nebo nájemců domů) bylo gramotných, popřípadě umělo přinejmenším číst. Možnost ke vzdělání poskytovala místním škola, čehož někteří jistě využívali, jak svědčí i odpověď Tomáše Horčičky v protokolech s držiteli závadných knih. Na otázku, co smýšlí o očištění, odpověděl, že jej mj. ve škole kantoři učili o jeho existenci.⁴³⁴

Porovnáme-li několik málo doložených povolání, pak hrobník neměl žádné knihy, v pastušce se nacházela jedna, šafář s bečvářem vlastnili dvě, kovář tři, syndik čtyři, tkadlec, punčochář (oba zároveň radní) pět stejně jako učitel a další tkadlec, jeden švec mohl číst ze šesti

⁴³¹ Ve dvou případech se jedná o minimální počet.

⁴³² V jednom případě jde o minimální počet.

⁴³³ Dtto.

⁴³⁴ Protokol Tomáše Horčičky, f. [1v]-[2r]. K nižšímu školství obecně srov. J. HANZAL, *Nižší školy v Čechách v 17. a 18. století*, Muzejní a vlastivědná práce X, 1972, 3-4, s. 152-170. – V oblasti jižních Čech pak J. HEJNIC, *Jihočeské školství v 15.-18. století*, JSH XLIII, 1974, 2-4, s. 54-60.

knih, druhý ze sedmi, a nejvíce – 14 – jich pak držel sládek. Nejbohatší sbírku však měl člověk jiné sociální vrstvy, a to „urozený pán“ pivovarský písař a místní správce Florian Sturani,⁴³⁵ který mohl užívat oněch 16 svazků.

Z celkového počtu 459 nalezených exemplářů lze s jistotou definovat 125 konkrétních titulů.⁴³⁶ Zbytek tvoří multiplikáty a knihy neurčitelné. V celém souboru se vyskytovalo rovněž pouze šest rukopisů, v tom čtyři německé.⁴³⁷

V okolních 16 lokalitách, v nichž bylo zapsáno 225 domácností, se našlo minimálně 554 svazků. Velikost souborů se pohybovala nejčastěji od jedné do tří knížek, čtyři svazky se objevují častěji než žádné (21:17). Ve 14 případech se našlo pět knih, u jednotlivců více než šest, v jednom případě i 17 (viz níže).

Komentátoři pramene, jež zpřístupnil Antonín Podlaha pro Únětice, farnost libockého vikariátu, došli k výsledku 394 (M. Heřmánková) a 371 (Z. R. Nešpor)⁴³⁸ knih pro necelou stovku zapsaných obyvatel (hospodářů).⁴³⁹ Počet knih v jednotlivých domácnostech se pohybuje nejčastěji do čtyř svazků. Nejvíce bylo nalezeno 16 v případě únětického rychtáře.⁴⁴⁰ Tedy situace velmi podobná Bavorovu a jeho okolí.

V souladu s polohou Bavorovska ve vnitrozemské části jižních Čech užívali obyvatelé v naprosté většině v ústním i písemném projevu

⁴³⁵ Sídlil pravděpodobně v panském domě na bavorovském náměstí. Za informace o něm děkuji Mgr. Janu Olejníkoví, řediteli okresního archivu ve Strakonicih.

⁴³⁶ Z toho bezmála 90 českých.

⁴³⁷ K rukopisným knihám v 18. a 19. století srov. nově Zdeněk R. NEŠPOR, „Vzduch k Bohu dychtící“ *Rozprava o (300) nepisňových lidových náboženských rukopisech z 18.-19. století*, Český lid 94, 2007, 2, s. 225-256, kde se zmiňuje mj. o vzrůstu počtu rukopisů až koncem 18. století v souvislosti s osvícenskými zásahy do knižní produkce.

⁴³⁸ Z. R. NEŠPOR, *Náboženství na prahu*, s. 117n.

⁴³⁹ M. HEŘMÁNKOVÁ, *Knihovny venkovského lidu*, s. 44n. – Nešpor její studii v době vzniku své práce neznal.

⁴⁴⁰ Dále se tu objevuje třikrát po 11 knihách, jednou 13 a 14., *ibidem*, s. 46.

český jazyk, díky čemuž zaujímá česky psaná literatura mezi nalezenými knihami dominantní postavení (asi 401 svazků, tj. 87 %) a zatlačuje zbylé dva jazyky (němčina 49, 11 %, latina 9, 2%). S tím souvisí i druhy zastoupené literatury, které se orientují na méně vzdělané venkovské obyvatelstvo a neobjevují se ve vyšším počtu knihy odborného charakteru, jejichž jazykem by byla latina nebo němčina.

Tabulka č. 8: Zastoupení jednotlivých druhů knih v laických knihovnách v Bavorově⁴⁴¹

Druh literatury	Počet titulů			Celkem
	České	Německé	Latinské	
Náboženská				
Modlitební knihy	235	19	4	258
Duchovně-asketická literatura	72	5	0	77
Hagiografická literatura	20	10	0	30
Kancionály, nábožné písničky	16	0	0	16
Bible a její části	12	1	1	14
Katechismy	13	3	0	16
Tematika náboženských bratrstev	10	0	0	10
Postily	5	2	0	7
Kázání	1	1	0	2
Teologie	0	0	1	1
Církevní právo	0	0	1	1
Církevní historie	0	2	0	2
Celkem	384	43	7	434
Světská				
Historie, kroniky	1	2	1	4
Právo, správa, praktická literatura	2	2	0	4
Celkem	3	4	1	8
Libri prohibiti	7	0	0	7
Neurčené	7	2	1	10
Celkem	401	49	9	459

Knihy s náboženskou tematikou

⁴⁴¹ Zařazení některých titulů bude samozřejmě kolísat na pomezí různých žánrů a je silně subjektivní. V některých případech, zvláště pokud nebyl svazek nalezen v některé z databázi nebo katalogů, bylo rozdělení provedeno pouze na základě zápisu v seznamu knih.

Česká náboženská literatura

Představovala-li v pražských městech literatura náboženského rázu pouze největší část z jednotlivých literárních žánrů, ale ve svém celku byla převýšena světskými tituly⁴⁴² v Bavorově dominuje s šedesátinásobnou převahou. Proto se budeme v dalším zabývat především jejím dělením a charakteristikou, které pro Prahu nebyly zatím rozpracovány podrobněji. Naprosto dominantní pozici si vydobily **modlitební knihy**, doložené v tištěné nebo psané podobě v každé domácnosti, v níž se objevila nějaká kniha. Představovaly hlavní součást lidové zbožnosti, posvěcovaly některé rituály a jejich prostřednictvím (díky srozumitelnému jazyku) se lidé aktivně účastnili obřadu mše svaté. Jejich zaměření však bylo ještě širší a vycházelo vstříc oblíbě jednotlivých světců (v Bavorově Panny Marie /nejčastěji/, anděla strážce, svaté Anny, sv. Dominika, sv. Antonína Paduánského /jednotliviny/), různým lidským potřebám a událostem v komunitě (modlitby za úrodu, v době války, při porodu atd.). Texty modliteb se proměňovaly také s pohlavím.⁴⁴³ Podrobnější členění těchto knih se ovšem vzhledem k jejich univerzálnímu charakteru a širokému záběru⁴⁴⁴ jeví jako problematické a v mnoha případech patrně tento literární druh suploval biblické texty⁴⁴⁵ i učebnice čtení u části obyvatelstva, jíž se nedostávalo příležitosti k návštěvě škol a lidé je uměli nazpaměť.⁴⁴⁶

⁴⁴² J. POKORNÝ, *Knihy a knihovny v inventářích pražských měšťanů v 18. století (1700-1784)*, Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis, XXVIII, 1988, 1, s. 52-53. Zmínit zaslouží ovšem i poznámka, že česká barokní literatura má především náboženský ráz. Srov. J. VAŠICA, *Eseje a studie*, s. 168.

⁴⁴³ K rozsáhlejšímu genderovému dělení však dochází až koncem 18. a v 19. století. V této době převažují edice pro ženy. Srov. Z. R. NEŠPOR, *Rozprava*, s. 236.

⁴⁴⁴ Většina těchto textů v sobě spojuje modlitby ranní, odpolední i večerní, spolu s modlitbami ke mši svaté, ke Kristu, Panně Marii, Nejsvětější Trojici ad.

⁴⁴⁵ Jan KVAPIL, *Ze zahrádky do zahrady aneb od Hortulu animae ke Štěpné zahradě Martina z Kochemu. Utváření modlitební knihy barokního typu*, Acta Universitatis Purkynianae 69, Ústí nad Labem 2001, s. 66.

⁴⁴⁶ Idem, s. 70n.

Největší samostatnou položku v bavorovských domácnostech tvoří dílo německého kapucína Martina z Cochemu,⁴⁴⁷ jehož *Velké štěpné zahrádky*, *Malé štěpné zahrádky*, *Štěpné zahrádky* a *Zlaté nebeklíče* (*Velké* i *Malé*) zabírají zhruba třetinu této rubriky (78 svazků),⁴⁴⁸ k nimž musíme připočítat zhruba dalších 50 exemplářů děl *Nábožné modlitby* a *Květná kytka* připsaných svatým sestrám Gertrudě a Mechtildě, jejichž skutečným autorem, respektive zdatným kompilátorem, byl rovněž Martin z Cochemu.⁴⁴⁹ Dále se objevují větší počty anonymních a z velké části kajičně⁴⁵⁰ pojatých děl jako *Rajská růže*, *Pět červených korálův*, *Červená růžička*, *Hora kalvarská* a *Nebeský budíček*.⁴⁵¹ Pouze u jednotlivců se našly rozsáhlejší tituly autorů Antonína Štíky,⁴⁵² Jana Ignáce Dlouhoveského,⁴⁵³ popř. anonymní *Zrcadlo křesťanské pobožnosti*,⁴⁵⁴ či *Zrcadlo pobožnosti mariánské*.⁴⁵⁵ Zhruba 20 zapsaných modliteb zůstalo zcela anonymních, díky svému poškození na titulních listech.

Zvláštní oddíl mezi modlitebními knížkami zaujímají modlitby **poutnické** (zhruba 15 svazků): *Žíznivý poutník ke svatohorské studnici*,

⁴⁴⁷ K němu a jeho knihám srov. také Martin z KOCHEMU, *Veliký život Pána a spasitele našeho Krista Ježíše a jeho nejsvětější a nejmilejší matky Marie Panny...*, (edd. Miloš SLÁDEK-Lucie PEISERTOVÁ-Tomáš BŘEŇ), Praha 2007. – Přetrvávající oblibu německého kapucína připomíná pro pozdní 18. a první polovinu 19. století opět Z. R. NEŠPOR, *Rozprava*, s. 232.

⁴⁴⁸ Různá vydání z Prahy, Brna, Jindřichova Hradce, Příbrami a dalších sine loco.

⁴⁴⁹ Tyto zápisy v *Catalogu* značně kolísají. *Knihopis* udává *Dvouch svatých sester... mocné modlitby aneb kytka vonného koření...* (např. K02684), *Nábožné modlitby svatých dvouch sester... aneb... okrášlená květná kytka...* (např. K02682) a *Rozkošné duchovní a velmi nábožné modlitby...* (např. K02683). K otázce autorství J. KVAPIL, *Ze zahrádky*, s. 54n., 59n. a s. 84.

⁴⁵⁰ J. VAŠICA vůbec zařazuje modlitební knihy mezi asketickou literaturu baroka. Srov. jeho *České literární baroko*, Praha 1995², s. 174.

⁴⁵¹ Nepodařilo se přiřadit číslo *Knihopisu*, kde je evidováno větší množství, především však z druhé poloviny 18. století.

⁴⁵² *Fasciculus myrrhae... v němž se nachází... modlitby ranní a večerní ke mši svaté...*, Praha 1740, K15997.

⁴⁵³ *Outočistě Království českého... Panna Maria...*, Praha 1674, K01944. – *Věneček nezvadlý z listní bobkového... k uctění Marie Panny...*, Praha 1675, K01959.

⁴⁵⁴ *Zrcadlo křesťanské pobožnosti aneb vroucné modlitby...*, Praha 1698, K17452 (pro mužské pohlaví) nebo K17452a (pro ženské pohlaví).

⁴⁵⁵ Patrně velmi podobné, datováno 1683.

*Svatohorské modlitby a Svatojánský poutník.*⁴⁵⁶ Podobně jako modlitební knihy ukazují na oblíbené dobové světce, dokládají tyto poutní tisky populární cíle poutníků. Nejvýznamnější samozřejmě byla poměrně blízká Svatá Hora u Příbrami a již vzdálenější Stará Boleslav.⁴⁵⁷

Druhé místo – co do rozsahu – získala **literatura duchovní a asketická**. Největší podíl zaujímají tzv. misijní knížky v celkovém počtu 54. Další tituly se objevují jen ve třech a méně exemplářích. Pojem misijní knížka vztahujeme na tisky Karla Františka Rosenmüllera produkované v letech 1733 až 1744 pro jezuity.⁴⁵⁸ Ti touto knihou nahrazují od 30. let 18. století svazky Martina z Cochemu a rozdávají je na svých misiích, někdy i výměnou za kacířské. Skrývají v sobě návod k prožívání víry, zpytování svědomí, rozjímání apod. Po vysvětlení, kterého se dostalo věřícím během kajících misií, měly udržovat poznané a prohlubovat zbožnost svých majitelů po skončení činnosti misionářů.⁴⁵⁹ Tisky v sobě spojovaly charakter modlitební knížky, zpěvníku a suplovaly svým způsobem i obširnější katechismy. Pro původ těchto misijních knih v Bavorově a okolí, lze prozatím předložit tezi o činnosti Antonína Koniáše v nedalekých Netolicích k roku 1740, kam se jistě dostavilo mnoho bavorovských obyvatel.⁴⁶⁰

Z rozsáhlejších identifikovatelných publikací v této skupině budiž jmenovány *Nebeský žebřík* Roberta Bellarmina,⁴⁶¹ *Theatrum aneb*

⁴⁵⁶ Neidentifikovány.

⁴⁵⁷ V okolí Bavorova a v širším regionu jižních Čech se vyskytovaly i další poutní lokality (mj. Lomec, Římov, Kájov), zřejmě jim však nebyly věnovány větší tituly, které by Rauscher evidoval. K poutním místům v jižních Čechách srov. Z. KALISTA, *Století andělů*, s. 244.

⁴⁵⁸ *Výborné duchovní cvičení v pravém křesťanském obcování dle navržení missionis*, celkem čtyři vydání v letech 1733 až 1744, K01689-K01692. Četné edice až do konce 18. století.

⁴⁵⁹ Martin SVATOŠ, *Kontrola četby a distribuce náboženských knih při lidových misiích a misijní knížky v 18. století*, in: Úloha církevních řádů při pobělohorské rekatolizaci, (ed. Ivana ČORNEJOVÁ), Praha 2003, s. 376.

⁴⁶⁰ Srov. Karel NEDOBITÝ, *Třeboňská misie Antonína Koniáše roku 1740*, Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 27, 1990, 3, s. 207, viz i pozn. č. 15, s. 208.

⁴⁶¹ *Nebeský žebřík to jest vstupování mysli lidské do země...*, Praha, 1630 K01058.

divadlo Božího řízení Jeremiase Drechsela (dvakrát),⁴⁶² *Zlatá kniha o následování Krista* Tomáše Kempenského,⁴⁶³ *Choť Kristova* Matěje Vieria⁴⁶⁴ a anonymní *Stromeček života věčného*⁴⁶⁵ (třikrát) a *Zdravý pramen prejšťící se k životu věčnému*.⁴⁶⁶

Základní komponentu domácích i církevních obřadů – spojení sakrálního a soukromého – reprezentovaly **kancionály a nábožné písně** vůbec. Soubory duchovních písní někdy nahrazovaly bibli, postilu i katechismus a zpěv představoval vedle modliteb druhou podstatnou složku připoutání laiků k aktivní participaci na liturgii. Obliba chrámového zpěvu vzrostla v souvislosti s reformací a katolická církev se s touto skutečností musela po roce 1620 vyrovnat.⁴⁶⁷ Ve sledovaném prostředí se však objevují spíše menší a anonymní tituly, v pěti exemplářích byly zapsány drobnější *Písně roční*⁴⁶⁸ a z větších se našel pouze zpěvník *Capela regia musicalis*.⁴⁶⁹

Charakteristickým rysem barokní zbožnosti nejen v Čechách byla rozmanitá **náboženská bratrstva** a sdružení. Ačkoli v městyse existoval toliko literátský kůr,⁴⁷⁰ cítili místní potřebu opatřit si drobné i rozsáhlejší tisky určené pro členy různých konfraternit růžencových,⁴⁷¹

⁴⁶² *Theatrum aneb divadlo Božího řízení svatý Job*, Praha 1673, K02109 nebo 1679, K02110. K autorovi a jeho vlivu na duchovní atmosféru, srov. J. VAŠICA, *České literární baroko*, s. 138-143.

⁴⁶³ S. l. a s. d. Patrně jezuitský tisk, kterých *Knihopis* eviduje více.

⁴⁶⁴ *Choť Kristova aneb duše nábožná hledající... Ježíše Krista*, Praha 1680, K16547.

⁴⁶⁵ S. l. a s. d., srov. K15760 z Hradce Králové.

⁴⁶⁶ Praha 1693, K14272.

⁴⁶⁷ Z. KALISTA, *České baroko*, Praha 1940, s. 303.

⁴⁶⁸ *Písně roční aneb kancionálek*, s. l. a s. d. Evidováno větší množství vydání.

⁴⁶⁹ Autorem je Václav Holan, tisk Praha 1694, K01458. Rauscher zmiňuje i jiný kancionál z Labounovy dílny (spíše dědiců), ovšem beze jména, jež datuje do roku 1726. Další populární zpěvník Slaviček rajský z roku 1719 se tu neobjevil. Stejně jako u malého počtu jiných větších kancionálů, stojícího v kontrastu se záplavou nedávno vydaných modliteb, by cena za novou knihu patrně přesahovala finanční možnosti zdejších obyvatel.

⁴⁷⁰ Srov. záznam P. Fabiana Rittera v duchovenské fassi z roku 1713. NA, Tereziánský katastr, f. 2335, f. 322v. Členská kniha bratrstva vždycky trvajícího ctění Nejsvětější svátosti oltářní (dnes uložena na faře) byla založena až v roce 1773.

⁴⁷¹ Neidentifikovatelná *Krátká zpráva o slavném arcibratrstvu Nejsvětějšího růžence*.

božetělských,⁴⁷² františkánských⁴⁷³ a bratrstva Krista Pána.⁴⁷⁴ Potřebám místního kůru snad sloužil spis někdy mělnického děkana (a původem Jindřichohradečena) Ondřeje Fízírka.⁴⁷⁵

Na modlitební knihy, duchovní písně a knihy náboženských konfraternit navazují tituly **hagiografické**, spolu s popisy zázračných přispění relikvií, které světce přibližují a zpřítomňují v životě věřících. Nejčastěji – osmkrát – se vyskytovala další díla Martina z Cochemu, a to v širším středoevropském regionu nejčastěji vydávaný *Veliký život Krista Pána a Panny Marie*.⁴⁷⁶ Kromě nich místní vlastnili tři exempláře Tannerovy *Svaté cesty do Staré Boleslavi*,⁴⁷⁷ dvojce *Vitae sanctorum*,⁴⁷⁸ jednou *Ráchel v Rámě oplakávající syny své*,⁴⁷⁹ blíže neurčený spis o pražských čtrnácti mučednících, Šteyerovo *Zrcadlo svaté*⁴⁸⁰ a *Život velebného patera Františka de Hieronymo z Tovaryšstva Pána Ježíše*.⁴⁸¹ Kultu ostatků se pak věnují dva tisky: *Podivín s Přibyslavou* Jana Ignáce Dlouhoveského z roku 1673⁴⁸² a „*Krátká zpráva o tělech a jiných ostatcích posvátných svatých dědiců a patronův Království českého*.“⁴⁸³ K této skupině byl přidán Šteyerův překlad původně historické práce

⁴⁷² Jan Ferdinand Pavlikovský, *Iris eucharistica, to jest duha bratrstva nejsvětějšího těla božího*, Litomyšl 1684, K06958.

⁴⁷³ *Hora zlatá serafínská aneb naučení spolubratrův.. arcibratrstva svatého otce Františka....*, Jindřichův Hradec, 1724, K03153 a *Pole ourodné serafínského vzdělání... naučení spolubratrův... arcibratrstva serafínského, jenž v... chrámě svatého Jakuba v Starém Městě pražském se vynachází*, Praha 1674, K14142 nebo 1688, K14143.

⁴⁷⁴ Dvakrát *Vejtah regul....*, jednou *bratrstva Krista Pána na kříži umírajícího*, podruhé snad rukopisné „...bratrstva Krista Pána koleje Tovaryšstva Ježíšova Českého Krumlova.“ A další blíže neznámé.

⁴⁷⁵ Ondřej Bartoloměj Fízírek, *Ouřad povinnosti duchovní... mělnickému bratrstvu literátskému těla boží v r. 1631 létě rozdávané*, Praha 1631, K02545.

⁴⁷⁶ Srov. M. SLÁDEK, s. 8, úvodu příslušné edice. Je otázkou, zda bylo toto dílo opravdu tak nedostupné pro méně majetné, ibidem, s. 18.

⁴⁷⁷ Jan Tanner, tisk Praha 1692, K16057. Rauscher datuje do 1691.

⁴⁷⁸ Laurentius Surius, tisk Praha 1696, K15806. K tomu Jan LINKA, *Vitae sanctorum 1696*, Bibliotheca Strahoviensis 2001, 4-5, s. 191-230.

⁴⁷⁹ *Ráchel v Rámě oplakávající syny své anebo starodávný... obraz bolestný Matky Boží...*, Praha 1704, K14729.

⁴⁸⁰ Václav Šteyer, *Zrcadlo svaté aneb životové světic...*, Praha 1678, K15950.

⁴⁸¹ Carlo Stradiotti, tisk Hradec Králové 1723, K04300.

⁴⁸² *Podivín s Přibyslavou... to jest všech kostí, těl svatých a relikvií vyznamenání...*, Praha 1673, K01953.

⁴⁸³ „... v Praze u Wolfganga Wikharta bez roku.“

Bohuslava Balbína *Přepodivná matka svatohorská* z roku 1666⁴⁸⁴ a svým předmětem má k tomuto okruhu blízko i **kázání** Viktorina Jeviny nad Janem Nepomuckým.⁴⁸⁵

Poměrně řídký nález **biblií** snad způsobila, podobně jako u větších zpěvníků, jejich vysoká cena. Snížit náklady na pořízení umožňuje samostatné vydání některých částí, především Nového zákona (v Bavorově třikrát), žalmů (pětkrát) a evangelií (jednou). Tři nalezené kompletní bible nebyly nijak konkretizovány, záznamy pouze uvádí jejich podepsání a opravení. Snad se jednalo o některé z Melantrichových biblií, které bylo možné užívat i po Bílé hoře. Kromě velkých pořizovacích nákladů můžeme jejich vzácnost vysvětlit i snahou katolické církve o kontrolu četby svatého textu. S ním měl pracovat a laikům předkládat především kněz. Každý svévolný výklad a hloubání nad smyslem sdělení už s sebou mohly nést podezření z kacířství.⁴⁸⁶

Jednu z méně zastoupených skupin představuje rovněž 13 **katechetických** či vychovatelských titulů. Nejpočetnější je *Jádro naučení křesťanského* (čtyřikrát)⁴⁸⁷ a část z díla kardinála Bellarina *Pravá katolická moudrost* (dvakrát) pro rodiče a hospodáře,⁴⁸⁸ a pro mládež *Anjelské mládeže naučení*,⁴⁸⁹ doplněné dvěma *Katechismy arcibiskupství pražského*,⁴⁹⁰ titulem Alberta Chanovského,⁴⁹¹ a dalším tiskem z jezuitské tiskárny.⁴⁹² Se základy víry byli lidé seznamováni na

⁴⁸⁴ Tisk Litomyšl 1666, K00943. K dílu i překladu více Jan P. KUČERA – J. RAK, *Bohuslav Balbín*, s. 120-121. – Dále Alena BOČKOVÁ, *Dobový překlad Balbínova díla Diva Montis Sancti*, in: Balbinovská miscellanea, s. 27-46.

⁴⁸⁵ *Kvítek majátní... zvelebený svatý Jan Nepomucký...*, tisk Praha 1724, K03555. Srov. rovněž J. VAŠICA, *Eseje a studie*, s. 179-168.

⁴⁸⁶ Vladimír ČAPEK, *Historie bible*, Praha 1990, s. 94. – M.-E. DUCREUX, *Knihy a kacířství*, s. 64.

⁴⁸⁷ Autor Bernardinus Mercatoris, tisk Praha 1739, K05508.

⁴⁸⁸ Pravděpodobně *Pravá katolických rodičů, hospodářů... všelike mládeže moudrost...*, Hradec Králové 1735, K05423.

⁴⁸⁹ Pravděpodobně *Anjelské křesťanské katolické naučení mládeže*, Praha 1733 (K06048) nebo před 1745 (K06049).

⁴⁹⁰ S. l. a s. d.

⁴⁹¹ *Správa křesťanská s krátkým vejkladem podstatnějších věcí*, Praha 1678, K03293.

⁴⁹² *Duchovní křesťanského chování praktika...*, Praha 1734, K14264.

kázáních a ve svých domovech se věnovali spíše jiné četbě než studiu církevních dogmat.⁴⁹³

Ještě vzácnější jsou sbírky nedělních a svátečních výkladů evangelií a epištol – **postily**, užívané ke kázání i domácímu čtení.⁴⁹⁴ V bavorovských knihovnách nalezneme jezuitské autory Antonína Koniáše,⁴⁹⁵ Matěje Šteyera,⁴⁹⁶ a Kryštofa Pflaumera,⁴⁹⁷ ale také postilu vytištěnou Jiřím Melantrichem už v roce 1580. Pátým titulem je dílo Štěpána Náchodského.⁴⁹⁸ Pravděpodobně i v této literární oblasti bude mít váhu konstatování vyšší kupní ceny a tomu odpovídající početnost v knižních sbírkách, neboť produkce postil byla proti biblím skutečně rozsáhlá.⁴⁹⁹

Německé náboženské tituly

Podobně jako u české produkce byly nejběžnějším vlastnictvím modlitební knížky a také zde se nejčastěji zmiňuje Martin z Cochemu (více než pět titulů). Kromě něj se objevují anonymní hodinky Panny Marie, modlitby za nemocné a další dílka.⁵⁰⁰ Druhou větší skupinu představují líčení životů Krista, jeho matky a světců, až na dvě, patrně všechny z pera německého kapucína.⁵⁰¹ K nim se váží i dva poutní tituly k mariánským obrazům v Praze a Pasově.

⁴⁹³ K výuce náboženství v regionu srov. P. STUHLÁ, *Křesťanská cvičení v některých farnostech prachaticko-netolického vikariátu v polovině 18. století*, Zlatá stezka 7, 2000, s. 251-266.

⁴⁹⁴ Kuriózní (a patrně protestantismem zavánějící) využití postily zaznamenal A. PODLAHA v tehdejší Ringlsheimu u Frýdlantu, kde roku 1670 v nové kapli čítával učitel o nedělích z postily a tím nahrazoval mše svaté. Srov. *Z dějin katolické reformace*, SHK II, 1901, s. 165.

⁴⁹⁵ *Vejtažní naučení a vejkladové...*, Hradec Králové 1740, K04300.

⁴⁹⁶ *Postila katolická na dvě částky rozdělená...*, Hradec Králové 1722, K15945.

⁴⁹⁷ *Zlatá neomylné římskokatolické pravdy denice...*, Praha 1728, K07117.

⁴⁹⁸ *Sancta curiositas...*, Praha 1707, K06002.

⁴⁹⁹ K českým postilám srov. H. HRUBÝ, *České postily*. – Heslo *Postila*, in: *Encyklopedie knihy*, s. 710n.

⁵⁰⁰ Další konkrétnější zápisy zmiňují *Nebeský budiček* Marka de Aviano z Vídně a „*Messbuch*“ Kaspara Erharta (Augsburg 1728).

⁵⁰¹ Ony dva tituly zastupuje „*Albertus Magnus von Casparo Nigrino*“ (Frankfurt a Lipsko 1717) a *Velký život Krista Pána*, jehož autorem je Kaspar Erhart.

Čtenářsky náročnější tituly se objevují mezi duchovně-asketickou literaturou, jíž zastupují dva spisy spojené s Abrahamem a Sancta Clara,⁵⁰² jeden Šporkův tisk,⁵⁰³ dílo Tomáše Akvinského⁵⁰⁴ a jezuitu Bartoloměje Christeliho.⁵⁰⁵

Obě publikace o církevní historii byly zapsány poměrně povšechně. U první známe snad titul,⁵⁰⁶ u druhé zase autora, pilného Martina z Cochemu.⁵⁰⁷ Nejstaršími německojazyčnými knihami jsou obě postily – Jiřího Scherera vydaná ve Znojmě roku 1603 a Jana Ertlina vytištěná již 1585 v Ingolstadtu.

V obdobném postavení jako české bible se ocitá i jeden německý vratislavský Nový zákon z roku 1703 a výjimečná se jeví rovněž existence jiného díla Abrahama a S. Clara, totiž kázání *Judas den Erzschem* známého spíše v kněžských knihovnách.

Latinské knihy s náboženskou tematikou

I na omezeném vzorku sedmi knih lze vyvodit stejné závěry jako u české a německé literatury. Převažují modlitební knížky – k Panně Marii (dvoje), sv. Kateřině a Ignáci a i zde se objevuje jedna bible.⁵⁰⁸ Z běžného výčtu vyčnívají *Theologia radicalis* Jana Sbogara a právní svazek *Concilium Tridentinum*, obyčejně dostupné v knihovnách duchovních, odkud se ovšem do vlastnictví jednoho obyvatele Bavorova konečně dostaly (viz dále).

⁵⁰² *Abrahamisch Bescheidessen...*, Brün, Wien 1717, srov. Vladislav DOKOUPIL, *Soupis brněnských tisků. Staré tisky do roku 1800*, Brno 1978, č. 1717/19; *Etwas für alle*, Augsburg 1699.

⁵⁰³ Benedikt Pictet, *Christliche Sitten-Lehr oder Kunst recht und gut zu leben*, 1712. Srov. Pavel PREISS, *Boje s dvouhlavou saní*, Praha 1981, s. 76 a 299 pozn. 19, udává vydání z let 1702, 1705 (obě tisk Kempten) a 1711 (Praha), dále srov. heslo *Špork*, in: *Encyklopedie knihy*, s. 864, kde se uvádí pouze roky 1702-1705.

⁵⁰⁴ *Vollkommener Seelenschatz von der ewigen Seeligkeit*, Wien 1693.

⁵⁰⁵ *Seelen Nahrung*, Breslau 1666.

⁵⁰⁶ „*Kierchischen (!) Historien der erster Teil gedruckt Augspurg 1706.*“

⁵⁰⁷ „*das andere historische Buch... gedruckt in Dillingen beim Caspar Bencart.*“ Pokud se ovšem nejedná o jeho zábavně poučné stati *Auserlesenes Histori-Buch*. Srov. *Tři knížky lidového čtení*, (ed. Jaroslav KOLÁR), Praha 2000, doslov s. 260.

⁵⁰⁸ *Biblia sacra Sixti V.*, Viennae, 1705.

Knihy se světskou tematikou

Marginální postavení světské literatury ovlivnila jak nízká knižní produkce v českém jazyce vůbec, tak venkovský charakter města a jeho obyvatel. Podobně jako jinde absentuje (snad až na dvě výjimky) beletrie, již mohou zastupovat dějepisná díla nebo také Cochemovy hagiografické spisy. Historii reprezentují populární česky tištěná *Historie židovská*,⁵⁰⁹ a norimberské tisky Hájkovy *Kroniky české* a zatím nejasného titulu pojednávajícího o životě, vládě a smrti českých králů.⁵¹⁰ Mezi praktické příručky jsme zařadili publikaci Georga Lauterbecka *Politia historica* od roku 1604⁵¹¹ a „Knižku obsahující stav kněžský“ Martina Krause z Krausenthalu.⁵¹² Byly sem včleněny i „*napomenutí*“ kardinála Mazarina z roku 1714.⁵¹³ Na pomezí přírodních věd a společenské publikace se může pohybovat dosud blíže neznámý myslivecký tisk z roku 1696 (viz níže). Za jednu zcela finančně nejnákladnějších publikací lze považovat německou dvousvazkovou praktickou příručku *Georgica curiosa aucta* pojednávající o mj. zemědělství, chovu dobytka, jeho ustájení, včelařství navíc doplněnou velkým množstvím mědirytin.⁵¹⁴

„Kacířské“ knihy

Že celá soupisová akce měla charakter pátrání po heretických knihách nelze příliš zpochybnit. Objevují se záznamy o opravování textu

⁵⁰⁹ Josephus Flavius, Praha 1592, K03628.

⁵¹⁰ Zapsáno „*Leben, Regierung und Absterben aller Könige in Böhmen*“, Nürnberg 1685. Záběrem se zdá blížit Balbínovým *Epitome rerum Bohemicarum* (vyšlo v Praze 1677) a také sedmé knize *Miscellanea historica regni Bohemiae*, která však vyšla v Čechách až 1687.

⁵¹¹ *Politia historica o vrchnostech a správcích světských...*, Praha 1606, K04736.

⁵¹² Nejistěno.

⁵¹³ *Monita politico-moralia ex versatissimis cardinali Mazarino...*, Coloniae Agrippinae, 1714.

⁵¹⁴ Nürnberg, 1701.

a sedm knih bylo v Bavorově dokonce zabaveno. Spolehlivě identifikovat je možné veleslavínské *Štít víry*,⁵¹⁵ *Sedm žalmů*,⁵¹⁶ Melantrichovo *Rozmlouvání s Annou Urbana Regia*⁵¹⁷ a *Adamův život*.⁵¹⁸ U dalších dvou známe více autora (respektive překladatele) – Jan Stráněnský⁵¹⁹ a Petr Dráždanský⁵²⁰ – a poslední se uvádí jen jako stará kniha bez bližších podrobností. Mezi osadníky v Tourově se našel jeden prohibitní Nový zákon, rukopisné písně a *Rozmlouvání Urbana s Annou*.

Různá díla Jana Stráněnského (biblické výklady) zabavili misionáři v polovině 18. století také ve východních Čechách, v kouřimském kraji byl objeven rovněž *Život Adamův*.⁵²¹ Ovšem podle Koniášova *Klíče* z roku 1729 Stráněnského překlady nemusely být zabavovány, stačilo opravit asi tři strany, stejně tak v *Rozmlouvání Urbana Rhegia* a *Štítu víry* jen jednu nebo více stran a *Adamově životě* část kapitoly – navíc se jednalo o knihu spíše kratochvilnou a zábavnou než heretickou.⁵²² Navíc Stráněnského *Pláč Otců svatých* vyšel v Brně roku 1721 a těžko se tedy mohlo jednat o „kacířského autora“.⁵²³

Pod dojmem pravděpodobného předbělohorského původu zabavených knih se domníváme, že je dotyční opravdu získali odkazem po předcích, jak se zmiňovali ve výsleších a není nutné je pokládat za projev přetrvávajícího tajného nekatolictví, jenž by spíše potvrdovala přítomnost novější zahraniční literatury, popřípadě více nálezů. Navíc

⁵¹⁵ Snad *Štít víry pravé, katolické a křesťanské...*, Praha 1591, K16000. – *Clavis haeresim claudens*, s. 31.

⁵¹⁶ *Sedm žalmův kajících... svatého Davida...*, Praha 1615, K14922. V *Klíči* nenalezeno.

⁵¹⁷ Urbanus Rhegius, *Doktora Urbana Regia rozmlouvání s Annou...*, Praha 1571 (K14826) nebo 1583 (K14828). – Srov. také *Clavis haeresim claudens*, s. 156n.

⁵¹⁸ *Adamův život jinak od starodávna Solfernus...*, Praha 1600, K17599.

⁵¹⁹ Neznámé potrhané dílo. Jan Stráněnský žil v Jindřichově Hradci i Počátkách († po 1585), srov. Jan MUK, *Tomáš Rešl z Jindř. Hradce a Jan Stráněnský z Počátek, spisovatelé staročestí*, Sborník Společnosti přátel starožitností 1928, s. 82-86, 123-133. Vydal větší počet děl i překladů, srov. K15720-15737.

⁵²⁰ Záznam uvádí dílo „*Metheora*.“

⁵²¹ Srov. A. PODLAHA, *Z dějin katolické reformace*.

⁵²² Odpovídá tomu i Koniášova poznámka „*Ubi Seraphinus comice inductus praejudicat omnipotentiae Dei. Simplicibus periculosus*.“). Známe je i opavské vydání z roku 1721 (K17601).

⁵²³ *Clavis haeresim claudens*, s. 67. Jde o výklad knihy Sirach vydaný v Praze 1561 a 1575. – K brněnskému tisku V. DOKOUPIL, 18/1721. – K3999.

ani mezi obyvateli nebyl identifikován žádný odpadlík, proto lze nalézt také údiv majitele kancionálu, proč je mu tento odebrán, když některé písně jsou zpívány i ve zdejších kostele. Složení zpěvníků však bylo problematické, neboť jejich sestavovatelé – katoličtí i protestantští – se vzájemně kopírovali a jednotlivé skladby celé přebírali a na potíže tehdejších uživatelů zjevně nikdo z nich nepomyslel.⁵²⁴ Podle všeho se zdá, že si děkan Rauscher i jeho kaplan Gregoriades značně usnadnili práci a s knihami se neopravovali. Ani u jednoho z nich nemáme také žádnou pomůcku pro odhalování indexových knih doloženu, je tak možné, že se řídili spíše jmény než vlastním obsahem. Na druhou stranu postiženým farníkům nečinili větších problémů. Po té, co jim patrně nadiktovali odpovědi, celou věc uzavřeli a skládání víry, známé například z východních Čech se nekonalo. Teoreticky by však měli kněží vydat za konfiskované knihy náhradu v podobě tisků pravověrných, jestli se tak stalo však nevíme.⁵²⁵

Původ a stáří tisků

Vzhledem k různorodé kvalitě záznamů se podařilo konkrétní tiskařské středisko doložit s větší mírou pravděpodobnosti u více než 230 knih v Bavorově. Množství titulů z domácích oficín převyšuje zahraniční produkci pětkrát. Naproti tomu jsou zahraniční lokality početně v dvojnásobné převaze. Domácím dílnám jednoznačně dominuje Praha se svými 140 svazky.⁵²⁶ V pražských městech existovalo nejvíce tiskařských dílen, velká část oficiální produkce vznikala ve dvou nejproduktivnějších tiskárnách – jezuitské v Klementinu (asi 20 exemplářů) a arcibiskupské (asi 13). Hluboko za Prahou se nachází

⁵²⁴ Snad s výjimkou Koniášovy *Cytary Nového zákona*. J. VAŠICA, *Eseje a studie*, s. 303-305, dodává, že např. ve Šteyerově kancionálu se objevuje 20 protestantských písní.

⁵²⁵ K misiím, zabavování knih ad. srov. také V. MEDEK, *Cesta české a moravské*, s. 210n. – B. ZLÁMAL, *Průručka 7*, s. 33-35.

⁵²⁶ Započítány i misijní knihy.

moravské zemské středisko Brno (20⁵²⁷). Další dvě města – Jindřichův Hradec (15) a Příbram (7) – plnila roli lokálních dodavatelů. Východočeský region zastupují Hradec Králové (7) a Litomyšl (3). Nedaleké Klatovy se zmiňují pouze jednou.

Výmluvná je i vydavatelská produkce jednotlivých českých tiskáren. Zatímco v Praze vycházely mimo jednodušších a menších titulů především rozsáhlejší svazky (bible, postily, historie, hagiografie), tak celou doloženou produkci Brna tvoří, kromě dvou svazků Abrahama a S. Clara, díla Martina z Kochemu. Podobný protiklad najdeme rovněž mezi Hradcem Králové a Litomyšlí na jedné straně a Příbramí s Jindřichovým Hradcem na straně druhé. V prvně jmenovaných vydávali svá díla mj. Koniáš, Šteyer a Balbín, produkci Jindřichova Hradce tvoří až na dvě výjimky opět Martin z Kochemu a Příbram je úzce vázána na poutní produkci.⁵²⁸

Německé oblasti reprezentují tradiční podunajská a porýnská tiskařská centra,⁵²⁹ Slezsko pak Vratislav.⁵³⁰

Největší podíl zaujímaly v knihovnách Bavorova tisky vytištěné v letech 1701-1744. Představují asi dvě třetiny všech zapsaných svazků (více než 350 zjistitelných). Druhé místo zaujímají knihy vzniklé v předchozích padesáti letech (kolem 40). Z 16. století pochází asi 11 exemplářů, z let 1601-1650 třikrát méně. Nejmladší literaturu tvoří zejména modlitební a misijní knihy, životopisy svatých, tu nejstarší, kromě zakázaných knih, svazky, u nichž tušíme větší formát a lepší vazbu (bible, dvě postily, žalmy, *Historie židovská* ad.).

⁵²⁷ Jednou dohromady s Vídní.

⁵²⁸ K roli Prahy i některých dalších měst v české produkci srov. J. POKORNÝ, *Česká literární produkce*, in: Barokní Praha – Barokní Čechie, Praha 2004, s. 653-659. – Idem, *Česká literární kultura*, in: Josef PETRÁŇ a kol., *Počátky českého národního obrození*, Praha 1990, s. 240-248.

⁵²⁹ Nejvíce Norimberk (5 titulů), Kolín, Vídeň (4), Augsburg, Mnichov, Frankfurt (3). Ostatní 1-2 (Würzburg, Ingolstadt, Dillingen, Lipsko, Salcburk, Linec, Sulzbach).

⁵³⁰ K zastoupení tiskařských center v pražských knihovnách 18. století srov. J. POKORNÝ, *Knihy a knihovny*, s. 59. Největší počet knih byl vytisknut v Praze, Frankfurtu, Norimberku, Lipsku a Kolíně.

Krátký pohled na některé knihy v okolí Bavorova

Již víme, že v okolních osadách se nacházely spíše menší fondy než v sídle farnosti, ovšem i přesto se v nich objevily nové tituly v Bavorově nedoložené v celkovém počtu 32 (z toho 16 ale u osadníka Franze Wagnera). Celkem třikrát byla nalezena tehdy oblíbená *Historie klatovská* Jana Floriána Hammerschmidta,⁵³¹ dále se vyskytly kajičné tituly (*Den pravého života*,⁵³² *Patnáct tajných trápení Krista*,⁵³³ dvakrát *Pláč svatých otců*,⁵³⁴ jednou *Zrcadlo zatvrzelého srdce*⁵³⁵), mariánské modlitby (*Ráj mariánský*,⁵³⁶ *Štít mariánské pobožnosti*,⁵³⁷ *Maiestas B. V. Mariae*⁵³⁸), světecká literatura (*Předrahý poklad království českého svatá panna Barbora*,⁵³⁹ *Život svatého Mikuláše Tolentina*⁵⁴⁰), spis jezuitů Vincenta z Carafy,⁵⁴¹ a Jeremiáše Drechselia,⁵⁴² dále Jana Pazděrovského⁵⁴³ a kázání s výklady Tomáše Rešela.⁵⁴⁴

Překvapivá může být existence většího počtu biblí a jejich částí. Zatímco v Bavorově bylo zapsáno pouze jedno evangelium, v okolí jich bylo 28. Z největší pravděpodobnosti se jedná o hojně vydávaná *Evangelia a epistoly na neděle a svátky přes celý rok*, cenově

⁵³¹ *Historie klatovská v sedm dílů rozdělená*, Praha 1699, K02877.

⁵³² Josef Maria Prola, *Den pravého života aneb příhoda se k dobré a šťastné smrti*, Hradec Králové 1726, K14402.

⁵³³ Snad *Patnáct tajných trápení Pána našeho Ježíše Krista*, Trnava 1729, K06925.

⁵³⁴ *Pláč svatých Otcův aneb kniha bohomyšlná...*, evidováno více vydání, snad Příbram 1739, K04001 nebo Brno 1727, K04000.

⁵³⁵ Nejistěno.

⁵³⁶ *Ráj mariánský duchovním svatých příkladů kvítím rozkošně vysazený*, patrně Praha 1653, K14731.

⁵³⁷ *Štít mariánské pobožnosti proti nebezpečným střelám světa...*, Praha 1726, K15998.

⁵³⁸ Anastasius Pragensis, *Maiestas B. V. Mariae, to jest o velebnosti a slávě nejblahoslavenější Panny Marie...*, Praha 1677, K00214.

⁵³⁹ *Předrahý poklad, pokladnice Českého království, to jest přemilá... svatá Barbora*, Praha 1680-1700, K14126a. Rauscher udává vydání 1670!

⁵⁴⁰ Snad Andreas a Sancto Thoma, *Život svatého a bohu milého vyznavače Mikuláše z Tolentinu*, Praha?, 1601-1650?, K00222.

⁵⁴¹ Vincenzo Caraffa, *Serafin neb škola svatého milování*, Praha 1666, K01459. Rauscher datuje do 1708.

⁵⁴² *Třetí díl věčnosti, totižto soud poslední člověka*, Praha 1637, K02106.

⁵⁴³ Jan Alexius Pazděrovský, *Služba Boží neb povinnost dvoji farního osadního*, Praha 1691, K06959.

⁵⁴⁴ Nejistěno.

dostupnější než kompletní biblické texty.⁵⁴⁵ Ty se objevují pouze ve dvou exemplářích doplněné o jeden Nový zákon, naopak postrádáme žalmy. Na biblické tisky navazují rovněž tři postily (dvě staré, třetí Šteyerova).

Osadníci v okolí nezůstávali ani stranou života náboženských bratrstev, jak o nich svědčí nalezené regule výrazně kajícího rázu: *Krista Pána na kříži umírajícího* (v Praze 1719), *Knížka bratrstva třeboňského umírajícího Krista a Řád karmelitánského bratrstva*.

Problematiku Bavorovska se pokusíme ještě stručně doplnit srovnáním se středočeským venkovem. Rovněž tu zcela jednoznačně dominují modlitební knihy a jejich hlavní reprezentant Martin z Cochemu (více než 50 různých titulů), dále *Pět červených korálův* (27), *Rajská růže* (31) a další modlitby k různým světcům nebo anonymní. Asketicko-duchovní tvorbu zastupují opět misijní knížky (23) a velké množství jednotlivin s někdy bizarními tituly.⁵⁴⁶ Proti Bavorovu se tu objevuje větší množství katechismů (tři Canisiovy, čtyři arcibiskupské, celkem pak 20) a postil (čtyři Koniášovy, dvě Šteyerovy, celkem 17). Naopak ještě menší roli hrála literatura světského rázu (pouze čtyři kusy).⁵⁴⁷

Složení největších laických knihoven

Tabulka č. 9: Největší laické knihovny ve farnosti

Lokalita	Vlastník	Počet svazků
Bavorov	Florian Sturani	16

⁵⁴⁵ *Evangelia a epištoly na neděle a svátky... jakož i pašije Pána našeho Ježíše Krista dle vypsání čtyř svatých Evangelistů*. V letech 1651 až 1742 bylo vydáno 15 edic. Srov. i J. KVAPIL, *Od zahrádky*, s. 64.

⁵⁴⁶ Mj. *Pekelný žalář*, *Asceticus o rozjímání pekla*, *Sladký nápoj duši posilující*, *Krve nevinné žízniví vlci*, kromě nich tradiční autoři jako Drexelius, Bellarmino, Tomáš Kempenský ad.

⁵⁴⁷ *Hájkova Kronika česká*, Beckovského *Poselkyně starých příběhův*, Münsterova *Kosmografie česká* a s výhradami také Eusebiova *Historie církevní*.

	Řehoř Eistengruber	14
	Ferdinand Duscher	12
Javornice	Franz Wagner	17

Bibliotéky pivovarského písaře **Floriana Sturaniho** a sládka **Řehoře Eistengruber**a si byly z velké části podobné. Převažují v nich modlitební knížky, životopisy svatých (v obou případech především díla Martina z Cochemu) a své místo si tu našly i bible. U Sturaniho se objevily rovněž dva tituly církevní historie. Výjimku z tohoto schématu představuje hůře identifikovatelný myslivecký spis.⁵⁴⁸ Řehoř Eistengruber měl k dispozici více kajících titulů (v tom zmíněné šporkianum) a navíc dvě postily.

Bez povolání zapsaný **Ferdinand Duscher** se odlišoval od svých sousedů zejména dědictvím po bratru Augustinovi, neboť předchozím majitelem knih *Theologia radicalis* i *Concilium Tridentinum* byl on. Kvalitu jeho knihovny zvyšují dále český *Nový zákon*, latinská bible, spis A. a Sancta Clara, Koniášova postila, Hájkova kronika, životopisy českých králů, *Monita politico-moralia* a zejména dvou svazkový prakticky zaměřený titul *Georgica curiosa aucta*.

Všem třem bavorovským souborům se zcela vymyká duševní majetek zatím bližší neznámého **Franze Wagnera** z Javornice. Obsah jeho knihovny – všechno německé tisky – lze volně rozdělit na čtyři okruhy. První je tvořen lexikální literaturou,⁵⁴⁹ druhý publikacemi přírodovědnými (pohybující se ovšem na hranici s filosofií),⁵⁵⁰ třetí tradiční náboženskou produkcí⁵⁵¹ a poslední jednotlivinami různého zaměření, které nelze vždy přesně určit, mezi nimi i kniha lidového čtení o krásně Mageloně.

⁵⁴⁸ „Item ein adeliche Weidwerke gedruckt in Prag beim Kaspar Wuschin 1699.“

⁵⁴⁹ Slovníky z oblasti jazykovědy, přírodovědy, hospodářství, umění, obchodu, filosofie, vydané nejvíce v Lipsku.

⁵⁵⁰ Zaměřené zejména na chemii, minerály apod.

⁵⁵¹ Bible, kající a výchovné tituly.

Knihovny těchto mužů mohou být charakterizovány zejména dvěma základními fakty: „zkvalitněním“ obsahu a naprostou převahou německé (u Sturaniho a Duschera přítomna i latina) řeči, která je přímo úměrná prvnímu bodu. Třetím spojovacím bodem může být existence biblického textu u všech dotčených. Jejich knižní zázemí vyplývalo nejpravděpodobněji z finančních zdrojů pro nákup větších svazků.

Všichni tři bavorovští majitelé větších knihoven patřili k lépe postaveným obyvatelům městyse, čemuž mohou odpovídat i jejich německy znějící jména. Další výše postavená osoba v obecní správě – syndik Václav Maršálek – k nim může být přiřazen spíše jazykem než obsahem svých knih. Vlastnil německý *Velký život Krista Pána*, dvě latinské modlitební knížky a českou *Historii židovskou*. Stejný počet svazků měli i oba vyslychaní radní Tomáš Horčička a Martin Kasal. Zatímco Kasalova knihovna splývá s většinou bavorovských, Horčičkova se jeví zajímavější už jen dvěma „kacířskými“ svazky. Ty doplňují ještě žalmy bez titulu, *Choť Kristova* jezuity M. Vieria a výše zmíněný tisk W. Wickharta o ostatcích.

Středně veliké knihovny (8-9 svazků) v Bavorově lze rozdělit na dvě skupiny. V jedné se objevuje i jiná než běžně nalézaná literatura, ve druhé dochází jen k rozšíření titulů stejné kategorie nebo jejich kumulaci. Do první může být vřazen Ignác Líska vlastníci Holanův *Kancionál*, bibli a regule bratrstva, Jan Hynek se svým *Katechismem arcibiskupství pražského*, *Přepodivnou matkou svatohorskou*, Fizírkovým a Drexeliovým tiskem a Lukáš Huttar, který vlastnil mj. spis Tomáše Akvinského a další německé knihy. Ostatní (Jan Kašpar, Jiří Listopad, Jakub Hájek a Franz Vaněk) nevybočovaly z běžné skladby bavorovských knihoven.

Největší knihovny (7-8 svazků) v okolních osadách se skládají jen z modliteb, životů svatých osob a misijních knížek. Podíl německé literatury je marginální. V některých případech, srovnáme-li stejná

povolání, se nalezené knihy a jejich počet zásadně neliší,⁵⁵² u jiných však dostaneme značné odlišnosti.⁵⁵³ Vždy pravděpodobně závisí na osobnosti, překročení hranic farnosti a velkou roli hraje také pasivní nabytí dědictvím. Asi nejcennější z venkovských „knihoven“ našel P. Rauscher na lezkovečském ovčíně zapsaným pod Útěšov, kde byla stará zkontrolovaná bible, Nový zákon z roku 1733, *Zlatý nebeklíč* a díla Vincenza Caraffy a J. A. Pazděrovského.

Institucionální knihovna – fond městské šatlavy

Zdejší fond samozřejmě představuje svého druhu perličku, ovšem lze ji také považovat za důkaz Rauscherovy svědomitosti, díky níž nevynechal žádné místo ve městě, o němž věděl, že se tu nacházejí knihy. V městské šatlavě jich bylo k dispozici pět. Dva německé katechismy,⁵⁵⁴ jeden německý *Duchovní budiček*, české poutnické modlitby a misijní knížka. Proč byly ve vězení shromážděny takové knihy je zatím nejasné, snad sloužili k duchovní povzbuzení arestovaných i knězi, který by si nemusel nosit svazky vlastní a neznámý je rovněž jejich původ. V zásadě se nabízí možnost darování nebo zabavení při zatčení.

3. BAVOROVSKÉ SBÍRKY V ŠIRŠÍM ZEMSKÉM KONTEXTU

Pokusíme-li se srovnat takřka nesrovnatelné, totiž knihovny v Bavorově, Vodňanech⁵⁵⁵ a literaturou popsaných sbírek v Praze,⁵⁵⁶ lze

⁵⁵² Takřka stejné sbírky měli mlynáři v Čichticích, Protivěči i Šipounu (pouze modlitební a misijní knihy), stejně jako v pazderně na předměstí, Borčicích a Hájku, podobně také v hospodách v Dubu a Borčicích.

⁵⁵³ Tak např. v pastouškách v Čichticích, Dubu a Protivěči se nenašla žádná kniha, naproti tomu v Tourově evangelium a modlitební kniha. Hajný v Javornici nevlastnil žádný svazek, v Dubu pouze misijní tisk, v Útěšově však Arcibiskupský katechismus, dvoje Červené korály, Květnou zahradu, regule třeboňského bratrstva a Rajskou růži.

⁵⁵⁴ Autorem prvního byl Petr Canisius (tisk Linz), původcem druhého Franz von Camilly (tisk Strasburg).

zjistit i jisté paralely mezi největšími vlastníky ve vztahu k jejich sousedům. Nejpočetnější kolekce drželi totiž lidé pracující ve správě lokalit – pražští úředníci, vodňanští radní a bavorovský zástupce vrchnosti Florian Sturani, k nimž se pak přidávají i ekonomické špičky, pražští obchodníci a sládek Řehoř Eistengruber z Bavorova.⁵⁵⁷

Značné diference se naproti tomu vyskytují podle očekávání ve velikosti nejčastěji evidovaných knihoven v Praze (21-50 a více než 50 knih)⁵⁵⁸ a mezi základními literárními žánry zastoupenými v jednotlivých sbírkách. Přísně statisticky vzato, by se bavorovské libráře se svým běžným rozsahem (do šesti knih) pohybovaly ještě pod úrovní předbělohorského Nového Města pražského.⁵⁵⁹ Avšak zatímco v Bavorově tvořila náboženská tematika 93 % všech svazků (v okolních osadách a únětické farnosti pak ještě výše), v Praze let čtyřicátých jen 38 %.⁵⁶⁰ I zde však, podobně jako ve Vodňanech, lze očekávat určitý minimální počet modlitebních knížek, zpěvníků, postil nebo biblí v každé domácnosti.

⁵⁵⁵ Přítomnost knih v městských knihách testamentů a inventářů je doložena až od druhé poloviny století a ve větší míře teprve v 70. a 80. letech 18. století. Srov. SOKA Strakonice, Archiv města Vodňany, inv. č. 467-469.

⁵⁵⁶ Jiné zmíněné knihovny měšťanů (Olomouc, Louny, Šternberk) jsou již víceméně mimo srovnávací možnosti, neboť jejich popis nejde dál než za období krátce po Bílé hoře.

⁵⁵⁷ V Praze 17. století však, zdá se, velikost majetku nehrála nejdůležitější roli, srov. O. FEJTOVÁ, *Měšťanský čtenář 17. století a recepce aktuální barokní kultury*, Barokní Praha – Barokní Čechie 1620-1740, Praha 2004, s. 632.; *Zum Vergleich der bürgerlichen Privatbibliotheken in Prager Neustadt und Heilbronn im 17. Jahrhundert*, in: *Bürgerliche Kultur im Vergleich. Deutschland, die böhmischen Länder und das Karpatenbecken im 16. und 18. Jahrhundert* (edd. István MONOK-Péter ÖTVÖS), Szeged 1998, s. 29. – K situaci Nového Města pražského v 17. století srov. dále eadem, *Die Entwicklung von Leseinteressen der Bürger der Prager Neustadt im 17. Jahrhundert auf Grund der Nachlassinventare*, Acta Comeniana 14, 2000, s. 99-130.

⁵⁵⁸ J. POKORNÝ, *Knihy a knihovny*, s. 44n., 48-51.

⁵⁵⁹ Srov. Zdeněk HOJDA, *Kulturní investice staroměstských měšťanů v letech 1627-1740*, Pražský sborník historický, XXVII, 1994, s. 62 i s literaturou. – K té nejdůležitější patří Jiří PEŠEK, *Měšťanská vzdělanost a kultura v předbělohorských Čechách 1547-1620*, Praha 1993, s. 69n.

⁵⁶⁰ J. POKORNÝ, *Knihy a knihovny*, s. 53-55. – Odlišná situace je v oblasti český tištěné literatury, kde je poměr obrácí, nikterak však radikálně. Poměr za léta 1700-1784 je 57 % : 43 % (náboženská : světská), srov. idem, *Recepce české literatury*, s. 91n.

Světské žánry zastupující v Praze tituly historické, politické, právní, hospodářské i antické literatury⁵⁶¹ se naopak na venkově objevují zřídka nebo vůbec ne. Knihovny bavorovských, „správních i majetkových elit“ (intelektuální tu zastupuje patrně pouze kněz), se orientují mnohem více k duchovní literatuře.⁵⁶² Např. pivovarský písař i sládek vlastnili jen náboženskou tvorbu s výjimkou mysliveckého spisu a snad jedné knihy lidového čtení. Podobně tomu bylo i u obou v protokolech zmíněných radních a také zdejšího syndika. Jiný stav lze však najít už v nedalekých Vodňanech, kde se v knihovnách radních objevuje jak běžná produkce náboženských tisků, tak i tituly odborné, z kterých je možno čerpat vědomosti nutné pro správu města – Weingartenovy právnické svazky, rukopis městských práv i latinský slovník. Vysvětlení vychází z odlišného postavení obou měst. Vodňany byly v této době opět královským městem, zatímco správní role Bavorova byla minimální a omezovala se pouze na přítomnost jednoho zástupce vrchnosti ve městě. I v tomto agrárním prostředí lze však najít zcela výjimečné knižní soubory s přírodovědeckou a lexikální literaturou jakou měl Franz Wagner, které byly vzácné i ve velkých centrech.⁵⁶³

Srovnání knižních sbírek bavorovských sousedů a nižších vrstev v Praze a Vodňanech zásadním způsobem omezují rozdílné prameny pro dané lokality. Zatímco v Bavorově známe knižní soubory všech majitelů domů, u těch druhých jsou k dispozici pouze testamenty vybrané skupiny obyvatelstva (zpravidla té vyšší a bohatší) a zbývající část městských obyvatel není z tohoto pohledu podchycena. Tím lze možná

⁵⁶¹ Tyto snad četl pražský čtenář nejčastěji, O. FEJTOVÁ, *Měšťanská knižní kultura na cestě od baroka k osvícenství: odraz osvícenství v knihovnách pražských a gdaňských měšťanů*, LF, CXXV, 2002, 4, s. 243n. – J. POKORNÝ, *Knihy a knihovny*, s. 53. Nejčastěji se objevují historicko-politická literatura, právní a hospodářská. (Pomineme-li největší díl knih neurčených a tudíž nezařazených).

⁵⁶² Pro novoměstské ekonomické elity 17. století však O. Fejtová rovněž přiznává dvojnásobnou převahu náboženské a moralistní literatury nad světskou. U intelektuálních a radních elit je poměr obrácený (u intelektuálů má světská literatura pětinasobnou převahu), srov. O. FEJTOVÁ, *Měšťanské elity na Novém Městě pražském v 17. století a knižní kultura*, in: *Pražské městské elity středověku a raného novověku*, DP XXII, Praha 2004, s. 169-172.

⁵⁶³ Srov. Z. HOJDA, *Kulturní investice*, s. 65.

vysvětlit konstatování O. Fejtové, že počínaje 20. léty 18. století se kniha nacházela ve zhruba každé třetí domácnosti a v letech 70.-80. jen každé desáté.⁵⁶⁴ Skoro by to vypadalo, že Bavorovští byli vskutku vášnivými čtenáři.

Nabízí se proto otázka, zda by bylo možné použít popsané bavorovské knihovny jako zrcadlo a paralelu k vlastnictví pražských a vodňanských současníků, o jejichž knihách takřka nic nevíme, neboť z Rauscherova seznamu poměrně jasně vyplývá, že třicet let před zavedením povinné školní docházky bylo nejen velké množství obyvatel Bavorova a jeho okolí částečně gramotných (umělo číst),⁵⁶⁵ ale především, že knihy tvořily každodenní součást jejich života a automatickou složku domácností.⁵⁶⁶ K podobným závěrům lze dojít také čtením příslušných studií A. Podlahy, neboť množství misionářů zabavovaných knih na českém venkově bylo veliké. Jedná se v naprosté většině o modlitební knihy, biblické texty (žalmy a Nový zákon, ale i Melantrichovy bible), kancionály a spisy pro povzbuzení mysli.

Modlitební knihy, katechismy a populární teologie patřili podle M.-E. Ducruex a Z. R. Nešpora k nejvíce distribuovaným titulům 18. století.⁵⁶⁷ Bohužel však přesněji nekonkretizují co je míněno onou populární teologií (patrně však především misijní knihy). Zdeněk R. Nešpor se pak v závislosti na jiných badatelích domnívá, že evergreeny lidového čtení byly ještě postily, kancionály a poutní literatura a naopak silně skomírá tvorba hagiografická.⁵⁶⁸ K poutní literatuře jistě nelze nic namítat, ale se samotnými exempláři postil a katechismů se v Bavorově příliš nesetkáme, a až se jich o 14 let později v Úněticích a okolí našel větší počet, přesto se domníváme, že vesnický osadník se s nimi setkal

⁵⁶⁴ O. FEJTOVÁ, *Měšťanská knižní kultura*, s. 243.

⁵⁶⁵ Ještě pro období před tereziánskými reformami se udává až 60 % (polo)gramotnost, srov. Z. R. NEŠPOR, *Náboženství na prahu*, s. 114.

⁵⁶⁶ Srov. také M. RYANTOVÁ, *Čtenář*, s. 399.

⁵⁶⁷ M.-E. DUCREUX, *Knihy a kacířství*, s.80-87. – Z. R. NEŠPOR, *Náboženství na prahu*, s. 115n.

⁵⁶⁸ *Ibidem*, s. 116.

spíše při bohoslužbách v podobě slova mluveného, neboť pořizovací cena postil jistě přesahovala jeho možnosti a obsah katechismů nedává příliš možností k duchovní nebo relaxační četbě.⁵⁶⁹ Tezi o krizi hagiografie bude pak ještě nutné patrně zvážit, protože jak ukazují také moderní vydavatelé díla kapucína Martina z Cochemu, životopisy Krista, Panny Marie a svatých, tvořily velkou část domácích knihoven a různé modlitby izidorské, svatojánské, „*Pobožnost ke sv. Thekle*“, „*Život sv. Peregrina*“ a další svazky zapsané pro středočeské lokality dávají tušit, že světecké příběhy a pobožnosti byly velmi oblíbené.

Prostřednictvím těchto knih se osadníci podíleli na liturgickém životě (modlitební knihy, kancionály), činnosti náboženských bratrstev i poznávání lokalit za hranicemi farnosti (poutní tisky), nemluvě o domácím a veřejném čtení na jaké se dotazoval P. Rauscher držitelů nekatolických knih a jaké bylo běžné nejen u tajných nekatolíků,⁵⁷⁰ ale ve vesnickém prostředí vůbec. Literatura se zmiňuje o předčitatelích, obcházejících po zimách stavení a nabízejících své stránky a dovednost zájemcům.⁵⁷¹ Tím se pak víceméně anulují neznalost čtení i psaní, neboť přístup k psaným textům byl mnohem širší a povědomí o nich větší než lze statisticky odvodit jen na základě „docházkových listů“.

Lze jistě namítnout tezi o pasivním vlastnictví svazků a uvažovat o nich pouze jako o zděděném majetku, jak se vyslovují dotazovaní držitelé kacířských knih, případně o předmětech darovaných (vnucených) v případě misijních knížek. Proti tomu však mluví obrovské množství titulů vytištěných po roce 1700 a tedy naprostá převaha nové a aktuální literatury, dále v *Catalogu* zmiňovaná četná opotřebení knih, ztěžujících identifikaci, a která byla jistě způsobena užíváním – čtením, půjčováním, nošením do kostela, na poutě – a můžeme se rovněž

⁵⁶⁹ Ke katechismům a jejich oblibě srov. také P. BURKE, *Lidová kultura v raně novověké Evropě*, Praha 2005, s. 245.

⁵⁷⁰ Srov. Petr ŠORM, *Četba a literatura v životě opočenských nekatolíků na přelomu první a druhé třetiny 18. století*, Český lid 94, 2, s. 257-282.

⁵⁷¹ Srov. M. SLÁDEK, předmluva k Martin z KOCHEMU, *Veliký život*, s. 15.

domnívat, že i misionáři by nevěnovali své knihy lidem, kteří by nevěděli z které strany začít číst, pokud přistoupíme na možnost tohoto nabytí.

VI. ZÁVĚREČNÉ SROVNÁNÍ. KNIHOVNY BAVOROVSKÝCH KNĚŽÍ A LAIKŮ. DALŠÍ OSUDY KNIHOVEN

1. KNIHOVNY FARNÍHO KLÉRU A KNIHY LAIKŮ

Dospěli jsme na samý závěr, jež by měl přinést stručné srovnání četby pěstované bavorovským klérem a laickým obyvatelstvem farnosti. Spolu s neustále rostoucí knihtiskařskou produkcí se kniha stává – a bavorovští i jiný venkované jsou toho přímým důkazem – naprosto samozřejmou součástí domovů i takto odlišných sociálních a společenských vrstev. Každá skupina pak ovšem většinou přijímala literaturu v jiných jazycích, různém množství, nestejného obsahu i rozdílných autorů, a značně diferencovaný byl vztah obou vrstev ke knize jako takové.

Právě poslední bod je samotným jádrem odlišností, které můžeme dále pozorovat. Jak připomněl Jiří Cejpek, křesťanství díky tomu, že vychází z písemně fixovaných zjevení, je náboženstvím literárním.⁵⁷² Pro nové náboženství byly knihy a literární činnost potřebné od samého počátku k polemice s existujícím „pohanským“ světonázorem a vytyčení vlastních pozic. Zcela nezbytné byly i o stovky let později k provozování křesťanských (katolických) obřadů, bez nich by celý kult nemohl existovat. Vykonavatelé obřadů by museli disponovat vsutku vynikající pamětí, aby pojali tisíce stran bible a bohoslužebných knih, to jest svazků užívaných ve službě církvi nejčastěji.

⁵⁷² J. CEJPEK, *Vybrané kapitoly z obecných dějin knihoven a knihovnictví*, in: *Dějiny knihoven a knihovnictví*, s. 37.

Toto silné zjednodušení nás má navést k tomu, jak označit knihovny farního kléru. Nejvíce přiléhavým je snad termín profesní knihovna, ač se tento užívá spíše pro libráře obyvatelů měst, obsahující zejména právnickou nebo medicínskou literaturu.⁵⁷³ Farář i kaplan prostě nutně ke svému působení mezi věřícími knihy potřebovali, stejně jako právník a univerzitní profesor. Nacházeli v nich návody pro pastorační, zpovídání, kazatelské promluvy, podklady pro polemiku a také sebevzdělávání a případně vlastní literární činnost. První knihy získávali kněží většinou již na studiích gymnaziálních (gramatiky) a seminárních, nejdříve snad breviář, jenž se měli každodenně modlit, a podle svého majetkového zázemí pak další svazky. Zatímco bavorovský rodák Vilém Hynek si mohl kupovat větší díla z oboru teologie i homiletické sbírky, tak někteří novosvěcenci a kaplani se museli spokojit s malými formáty pastoračních pomůcek (katechismy apod.). Možnost dalšího rozšíření sbírky nastala při nástupu do benefícia a těžko by se našel ve sledovaném období administrátor bez minimálního množství knih. Pro obyvatele Bavorova však knihy nutností k výkonu povolání nebyly, snad s výjimkou učitele. Přesto ani u něj nezachytil Rauscherův soupis praktické vyučovací tituly jako slabikáře či dokonce gramatiku nebo slovníky, a rovněž libráře místních správních autorit – pivovarského písaře (zároveň zástupce vrchnosti) a syndika – nějaké specializované dílo nezahrnovaly.

Ač tedy jak knihovna místního faráře, tak laika zahrnovala v naprosté většině (nebo výhradně) nábožensky zaměřenou literaturu, nelze to brát jako výraz jakéhosi souznění. Existuje tu totiž, nikterak překvapivě, zásadní rozdíl spočívající v přístupu k textu, jeho charakteru a recepci. Zatímco u kněze nabývá psané podoby učenecké a praktické, tedy jde o jakýsi racionální postoj, s nímž je posuzována látka a aktivně vybírán titul i autor, u laického venkovského obyvatelstva kniha často, alespoň jak se zmiňuje literatura, slouží pro osobní zbožnost,

⁵⁷³ Srov. M. RYANTOVÁ, *Čtenář*, s. 414.

soukromému i veřejnému předčítání, ale získává také atributů magických a posvátných a také tu často chybí kritický odstup od textu.⁵⁷⁴ Jednou z funkcí modlitební knihy je rovněž sakrifkace pověřivých praktik a lidových rituálů, a s pomocí cenzury také usměrňování četných a ne vždy zcela „košer“ proseb o zažehnání bouřky, v případě sucha o déšť, proti uhranutí apod. Jsou známy případy, kdy modlitebnice spolu s jinými předměty měla chránit novorozeně před účinky zla, některým rodičkám byly vkládány pro usnadnění porodu pod polštář apod.⁵⁷⁵ Marie-Elizabeth Ducreux přináší několik příkladů laiků domnívajících se, že to, co je fixováno tiskem je čirou pravdou, že „v psaném slově přebývá celé božství, písmo a božství se vzájemně konstituují.“⁵⁷⁶

Pokud se jedná o knihy katolických autorů a neodporující povolenému vyznání, je vše víceméně v pořádku, ač i tu hrozí potíže zejména v případě svévolné (des)interpretace bible. Ovšem opravdový problém nastane teprve, když pravověrné tituly nejsou k dispozici a lidé si opatřují nekatolickou literaturu zahraniční nebo před bedlivými zraky misionářů ukrývají staré tituly po předcích. Je proto jedním z úkolů katolického duchovenstva bdít nad četbou obyvatelstva (rozuměj vesnického, neboť ve větších městech docházelo ke kontrolám knihoven patrně jen výjimečně a v pozůstalostních inventářích je možné nalézt stále literaturu nekatolickou⁵⁷⁷) a také zabavovat tituly heretické, případně je nahrazovat schválenými.⁵⁷⁸ Pro příklady nemusíme chodit daleko, nabízí se zdejší děkan Rauscher, který zkontroloval své farníky a osm hříšníků si zavázal, že v případě pochybností o vhodnosti některé

⁵⁷⁴ Velmi specifický případ venkovana srovnávajícího obsah knih s orální kulturou nižších vrstev přináší samozřejmě Carlo GINZBURG, *Sýr a červy*, Praha 2000.

⁵⁷⁵ Srov. především J. KVAPIL, *Ze zahrádky*, s. 61-68, kde i další literatura.

⁵⁷⁶ M.-E. DUCREUX, *Kniha a kacířství*, s. 64-66.

⁵⁷⁷ Kromě zmiňované literatury v předchozí kapitole srov. dále O. FEJTOVÁ-J. PEŠEK, *Postila Johanna Spangenbergova v měšťanských knihovnách raného novověku*, DP XXIII, 2004, s. 101-122. – V Olomouci přikázal probírku knihoven měšťanů kardinál Dietrichštejn, srov. P. VOIT, *Olomoucké knihy v době baroka*, s. 339-344, in: *Historická Olomouc V*, 1985.

⁵⁷⁸ M. SVATOŠ, *Kontrola četby*, s. 366.

jejich budoucí knihy, si tuto nechají stvrdit podpisem duchovního správce. Katolický kněz tedy měl poměrně velkou moc usměrňovat četbu a tím snad i zbožnost a mravnost osadníků. Antonín Rauscher přece nekonfiskoval literaturu primárně kacířskou, ale zábavnou, nadto lehce opravitelnou.

Za zamyšlení by rovněž stála otázka samotného způsobu čtení držených knih. U venkovských vrstev se předpokládá – a to až do 19. století – spíše četba intenzivní, tj. vícekrát opakované čtení stejného titulu,⁵⁷⁹ na co by ukazovala i univerzálnost některých knih a poměrně malá obsahová skladba v jednotlivých sbírkách. Naproti tomu u duchovenstva se snad mohou mísit přístupy jak četby intenzivní (biblické, kazatelské a pastorační texty), tak extenzivní, kdy se každý titul vezme do ruky jen jednou a poté založí zpět do knihovny (např. teologické traktáty, právo). U kněží lze také očekávat spíše četbu o samotě v soukromí, u farníků, také v závislosti na znalosti čtení, lekturu domácí a veřejnou, na což se neopomněl optat rovněž děkan Rauscher. Ve vybraných domácnostech byly – v návaznosti na husitskou a evangelickou tradici – čteny postily, bible, užívány modlitební knížky a kancionály, ve větších shromážděních sousedů se pak předčítalo z rozsáhlejších děl hagiografických (Cochemovy životopisy) či historických (např. Hammerschmidtova *Historie klatovská*, Hájkova *Kronika česká* apod.). Tyto teze však nelze pro naši lokalitu více rozvinout, neboť nejčastěji užívaný pramen pro poznání samotného čtení, výslechy heretiků a držitelů závadné literatury mnoho neříkají, a pomoci si můžeme toliko analogiemi udávanými v literatuře.⁵⁸⁰

Také u posledního souvisejícího okruhu zůstaneme jen u naznačení směru dalšího možného bádání. Jiří Pokorný již v roce 1991

⁵⁷⁹ K tomu srov. Richard van DÜLMEN, *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století)*, III. díl, Praha 2006, s. 242-243.

⁵⁸⁰ Kromě jmenovaných, srov. pro nedalekou oblast orlického panství stručný, ale velmi vypovídající příspěvek nejen o interpretaci textů a způsobů nabývání knih Pavel HIML, „*Ta kniha falešná a nespravedlivá jest*“. *Příspěvek k rekatolizační praxi na orlickém panství v první třetině 18. století*, JSH LXII, 1993, s. 122-130.

v závislosti na zahraničním bádání vyslovil otázku, kolik času mohl věnovat čtení člověk žijící v 18. století,⁵⁸¹ věnoval-li se především řemeslu a zemědělství. Dotaz však můžeme vztáhnout také na osobu faráře, který se nejen dbal o povinnosti přímo související s duchovní správou, ale také – jak ukazují pozůstalostní inventáře – musel část dne zasvětit rovněž soukromému i farnímu hospodářství, to je chovu domácího zvířectva i pěstování zemědělských plodin. K tomuto účelu měl sice více nebo méně čeledínů, na ty však bylo třeba také dohlížet. Výhodou byl jistě kaplan, který pomáhající při zpovědích, katechezi a dalších úkonech.

Ačkoli v případě Bavorova a jemu podobných venkovských lokalit platí, že za největší intelektuální kapacitu můžeme považovat především duchovního správce, nemusí vždy existovat přímá úměra v množství knih v soukromém vlastnictví. Statisticky je věc jasná. Největší doložená knihovna kněze Viléma Hynka čítala 120 svazků, největší z osadníků Franze Wagnera 17 knih a farář tedy šestinásobně svého farníka převyšuje. Ovšem tento obyvatel několikahlavé vsi Javornice vlastnil více knih než Hynkův nástupce Fabián Ritter (13), stejně jako jeho kontrolor Antonín Rauscher, a jen o jednu méně než spisovatel kancionálu P. Jan Josef Božan. A rovněž obsah Wagnerovy knihovny nemůže být opomíjen, neboť je tvořen z poloviny odbornou (lexikální a přírodovědeckou) literaturou.

Poměrně obtížné srovnávací překážky však představuje pozůstalostní praxe. Zatímco u laiků se knihy víceméně dědí s rodičů na děti (viz výslechy s držiteli závadných knih a množství starých svazků zabavených misionáři) a sbírky tak mohou, ač málo, přece jen narůstat, kněz se rozhoduje mezi institucemi a soukromými osobami a jde o uzavřené „fondy“. Jak jsme viděli právě u Antonína Rauschera, jeho samostatná hypotetická sběratelská činnost se omezila na pouhých sedm

⁵⁸¹ Srov. Jiří POKORNÝ, *Poznámky k dějinám čtení v pobělohorském období*, in: *Česká města v 16.-18. století*, (ed. Jaroslav PÁNEK), Praha 1991.

svazků, jimiž doplnil dědictví po svém strýci Fabiánu Ritterovi. Libráře duchovních jako celek se liší rovněž absencí kumulace stejných titulů různých vydání, jako tomu je u velké části domácností na území farnosti (několikrát byly např. zapsány dvoje či troje *Červené korálky* nebo Cochemova *Štěpná zahrada* apod.).

Z rozdílného charakteru knihoven se samozřejmě odvíjí také jazyk knih. Úřední řeči katolické církve zůstává a ještě dlouho bude latina, již jednotliví kněží podle své mateřské nebo běžné obcovací řeči doplňují češtinou a němčinou, z jiných jazyků se v tomto prostředí našla toliko itaština. Jak popsané knihovny i přidružená agenda ukazují, lze se oprávněně domnívat, že kněží byli běžně trilingvní, ačkoli se literatura někdy zmiňuje o farářích, kteří měli problém s převládajícím jazykem svých farníků. Osadníci naproti tomu, v souladu s geografickou polohou farnosti, užívají literatury české, méně německé a jednotlivci také latinské.

2. BUDOUCÍ OSUDY BAVOROVSKÝCH KNIHOVEN

Narozdíl od někdejšího odlišného nakládání s knihami byly si budoucí osudy knihoven v majetku bavorovských laiků i kněží do jisté míry podobné, především v tom, že se na původním místě nedochovaly a nejsou o nich dnes žádné zprávy. Dá se předpokládat, že se postupem doby fyzická i duchovní životnost laických knihoven vyčerpala, a podlehly zkáze. V dubnu 1745 také město, kromě kostela a několika budov, celé vyhořelo⁵⁸² a děkan Rauscher tak svým soupisem zaznamenal stav, který již další rok možná neexistoval. Modlitební knihy, kancionály i životopisy svatých byly navíc vydávány stále a stále, takže nebyl problém vadné kusy plynule nahrazovat a aktualizovat s měnící se duchovní orientací. Vedle náboženské literatury získávala

⁵⁸² F. DOMORÁZEK, *Dějiny města Bavorova*, s. 35. Na radnici shořela i gruntovní kniha.

jistě později početnější zastoupení krásná i odborná literatura, která se zároveň s posilující češtinou dostávala do stále většího počtu knih a knihoven.

Jaký však byl další osud knih uložených v kostele a na faře? V případě bohoslužebných knih je vývoj v podstatě kontinuální a nedochází k žádným zvrátům. V podstatě ani nemůže, neboť nedošlo k žádným změnám v organizaci bohoslužeb a výkonu ritu. Jen jsou staré misály nahrazovány novými, především řezenskými tisky. Jestliže inventář kostela i fary z roku 1747 evidoval v chrámu čtyři velké misály s pražskými dodatky, dva nové zádušní a tři tytéž opotřebované, jednu agendu, dva sešlé zpěvníky, dvojce Pašije a jedno staré evangelium, tak registr kostela z roku 1904, vypracovaný děkanem Vojtěchem Wolfem, zachycuje velké misály čtyři (tři staré), dva zádušní, tři rituály (z toho jeden k průvodům), čtyři kancionály a jedny perikopy a evangelium. Skartovány tedy byly víceméně jen zpěvníky.

Komplikace však nastanou v případě většího souboru, majícího počátek u odkazu Viléma Hynka. Tento bavorovský rodák jej ve svém testamentu zůstavil svým nástupcům v úřadu, ale z tohoto vymezení nelze zcela jasně říci, zda mají být součástí jmění kostelního nebo benefícia. Spíše však předpokládáme toho druhého, jednak tu nejsou zmínky o kostele, a pak je také zřejmé, že knihy podobného druhu se přidávají především duchovnímu. Světlo do věci nevnese ani inventáře bavorovského kostela děkanů Duschera (1730) a Rauschera (1741), kteří Hynkovy knihy uvedly větou „*Sepsání kněh vynacházejících se při faře bavorovské*“. Zajímavá je poznámka v seznamu z roku 1747 evidujícího farní mobiliář, která sice existenci zdejších knih připouští, ale zároveň zcela pomíjí.⁵⁸³

K vyjasnění a následnému zmatení dochází až v 19. a na počátku 20. století. Nejdříve první skutečný, ale také poslední katalog knihovny

⁵⁸³ „*Dveře do pokojíčku aneb knihovny s panty a zapadajícím zámkem*“. SOkA Strakonice, DÚ Bavorov, sign. J IX.

zhotovený kaplanem Františkem Xaverem Fuchsem roku 1841 uvádí knihy coby součást knihovny farní,⁵⁸⁴ na to pak navazuje poznámka z roku 1861 rovněž o farním libráři, který obsahuje většinou latinská díla vhodná ke kázání.⁵⁸⁵ Písemnosti dokládající vznik farní knihovny podle vládních i církevních návrhů 20. let 19. století ovšem pro lokalitu doloženy nemáme.⁵⁸⁶ Zřejmě poslední zmínka o svazcích pochází z roku 1904, kdy se v inventáři kostela uvádí výše zmíněné liturgické a příbuzné knihy uložené v chrámu, doplněné notickou, že na faře v síni prvního poschodí je uložena spolu s archivem bibliotéka čítající 154 kusů. V paralelním inventáři fary se však o knihovně nenajde ani zmínka. Patřily tedy knihy kostelu Nanebevzetí Panny Marie? Relevantní odpověď v tuto chvíli postrádáme, jen je nutné ještě dodat, že se nikde neobjevují zápisky dokumentující nově přibývší knihy, vytištěné v 19. století a které na bezmála každé české faře tvoří velké fondy a její velký počet se v Bavorově dochoval dodnes.⁵⁸⁷ Kam se však poděl fond starý není známo.

⁵⁸⁴ „*Haec bibliotheca parochialis in hanc ordinem redacta fuit Anno 1841[...] per reverendum et honorabilem dominum Franciscum Xaver Fuchs, capellanum Rauscherianum fundatum Bavoroviensem proprio laudabili motu et donamine.*“
Ibidem.

⁵⁸⁵ „*Die Pfarbibliothek von 154 Bänden, meist lateinische Werke zum Kanzlgebrauche, auch in einem hölzernen Bücherschränken samt Verzeichnis in Pfararchiv.*“ Srov. ibidem, sign. I 6.

⁵⁸⁶ Ke knihovnám fary, kostela i soukromé sbírce v podobně malé lokalitě i s připojenými edicemi inventářů srov. Lydia BAŠTECKÁ, *Farní a kněžské knihovny koncem 18. století na Náchodsku na příkladu Hronova*, in: *Východočeská duchovní a slovesná kultura*, s. 346-355.

⁵⁸⁷ Knihovna se však nacházela na faře, jak dokládá v tomto zápis v tomto inventáři, evidující ovšem jinou část mobiliáře: „*dveře do pokojíčku aneb knihovny s panty a zapadajícím zámkem*“.

VII. UŽITÉ PRAMENY A LITERATURA

1. PRAMENY NEVYDANÉ

Historický ústav Akademie Věd České republiky, Praha

- sign. Bavorov 43-48, fotokopie listiny

Národní archiv České republiky, Praha

- Archiv Pražského arcibiskupství I

knihy: sign. B 3/11, Seznam světců 1676-1700; sign. B 3/14, Seznam světců 1727-1742; sign. B 12/6, Responsa 1677; sign. 14/7, Responsa 1700; sign. B 20/1a, Kniha patentů, 1662-1710; sign. B 20/1c, dtto, 1711-1763; sign. B 21/17, Repertář zemřelých kněží arcidiecése pro l. 1677-1852, založený r. 1771 J. A. Urbanem, kancelistou konsistoře; sign. B 22/16, Liber testamentorum 1695-1707.

spisy: kart. 2908, 2926, 2962, 2986, 3073, 3021, 3022, 3023, 3066, 3151, Testamenta.

- Tereziánský katastr

fasse č. 2335

Státní oblastní archiv v Třeboni

- Velkostatek Netolice

knihy: sign. K α 2 (červená sign.), Knihy zádušních účtů 1627-1727.

spisy: sign. 2 Ae, Pozůstalost bavorovského faráře Hynka (1706-1707), nefol.; sign. III K α, Inventáře kostela a fary v Bavorově 1500-1766, nefol.

Státní okresní archiv Strakonice

- Děkanský úřad Bavorov

listiny: sign. Ia/B 2, 1368; sign. Ia/B 15, 1385; sign. Ia/B 27, 1467; sign. III 1, 1612.

kniha č. 2, Liber memorabilis, nefol.

spisy: sign. J IX, Inventáře kostela a fary, 1730-1846, nefol.; sign. I 6, dtto, 1856-1935, nefol.; sign. U XVIII, Protokoly s držiteli závadných knih, nefol.

- Děkanský úřad Volyně,

spisy: sign. III B4, Inventáře.

- Archiv města Bavorov

kniha č. 71, Kniha testamentorum a podílení sirotkův městyse Bavorova.

spisy: sign. III B 21, Pozůstalosti

- Archiv města Vodňany,

knihy: č. 466 Liber testamentorum et inventariorum; č. 467 Testamenta et Inventaria; č. 468 dtto.

- Osobní fond Marie Jakší

Dějiny města Bavorova a hradu Helfenburku I. díl, strojopis, 1953.

Kněží v Bavorově a různé nadace, strojopis.

2. PRAMENY VYDANÉ

BOROVÝ, Klement (ed.): *Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické*, II. díl, akta konsistoře katolické, Praha 1869.

DOSKOČIL, Karel (ed.): *Berní rula 2-popis Čech r. 1654*, Praha 1954.

HAAS, Antonín (ed.): *Berní rula 27, Kraj prácheňský I*, Praha 1954.

PODLAHA, Antonín (ed.): *Dopisy reformatiční komise v Čechách z let 1627-1629*, Praha 1908.

TRULÁŘ, Josef (ed.): *Urbář zboží Rožmberského z roku 1379*, Praha 1880.

ŠIMÁK, Josef Vítězslav (ed.): *Zpovědní seznamy arcidiecése pražské z r. 1671-1752*, VIII, Prachensko, Praha 1931.

ZVARA, Edina (ed.): *Katolikus intézményi könyvtárak Magyarországon 1526-1726. Jegyzékszerü források*, Adattár 19/1, Szeged 2001.

3. PŮVODNÍ TEXTY – STARÉ TISKY, EDICE

Vědecká knihovna v Olomouci

BALBINUS, Bohuslaus: *Miscellanea historica Bohemiae, decadis I. liber V. parochialis et sacerdotalis, in duas divisus partes...*, Pragae 1683, sign. II 32.731.

Idem: *Bohemia docta* (ed. Raphael Ungar), pars III, Pragae 1780, sign. 34.204.

BILOWSKY, Godefridus Josephus: *Stella nova... seu Joannes Sarcander...*, Olomucii 1703, sign. 36.039.

Idem: *Cantator cygnus funeris ipse suis mortis beatae traditor*, Olomucii 1720, sign. 994.930.

HATAS, Samuel Wenceslaus: *Scintilla evangelica super festa totius anni, etiam patronorum regni Bohemiae solennia...*, Micro-Pragae 1672, sign. 995.180.

KONIÁŠ, Antonín: *Clavis haeresim claudens et aperiens*, Hradec Králové 1729, sign. 33.049.

Idem: *Index Bohemicorum librorum prohibitorum...*, Vetero-Pragae 1770, sign. 649.612.

PELZEL, Franz Martin: *Boehmische, maehrische und schlesische Gelehrte und Schriftsteller aus dem Orden Jesuiten von Anfang der Gesellschaft bis auf gegenwartige Zeit*, Prag 1786, sign. 34.697.

Synodus archidioecesana Pragensis habita ab... Sbigneo Berka, Pragae 1605, nunc vero ex speciali mandato... Joannis Friderici... archiepiscopi Pragensis... de Waldstein..., Pragae 1684, sign. 995.142.

Synodus archidioecesana Pragensis habita ab... Sbigneo Berka, ... ex speciali mandato... Joannis Mauritii Gustavi... reipressa, Pragae 1762, sign. II 630.518.

de WALDT, Andreas Jacobus: *Cygnus marianus, hoc est opus mariale quadropartitum continens pro omnibus totius anni... conciones panegyricas...*, Pragae 1741, sign. 995.596/1.

Zodiacus illustrium ecclesiae siderum..., Pragae 1676 (?), sign. II 630.336.

Římskokatolická farnost Hulín

[Bible], stará sign. N2/T2

Vydané edice

z KOCHEMU, Martin: *Veliký život Pána a spasitele našeho Krista Ježíše a jeho nejsvětější a nejmilejší matky Marie Panny...*, (ed. Miloš SLÁDEK-Lucie PEISERTOVÁ-Tomáš BŘEŇ), Praha 2007.

Tři knížky lidového čtení, (ed. Jaroslav KOLÁR), Praha 2000.

BILOVSKÝ, Bohumír Hynek: *Vino ze svadby v Káni a potřeba roucha svadebního*. Tři starší česká kázání, (vyd. Josef VAŠICA), Stará Říše 1933.

4. LITERATURA

Encyklopedická a lexikální literatura, katalogy, internetové zdroje

BENEŠOVÁ, Daniela-ŠTĚPÁNEK, Petr: *Soupis starých tisků knihovny děkanského úřadu u sv. Jakuba Většího v Prachaticích*, Zlatá stezka 2, 1995, s. 101-117; idem 3, 1996, s. 213-246.

DOKOUPIL, Vladislav: *Soupis brněnských tisků. Staré tisky do roku 1800*, Brno 1978.

DRAŠNAROVÁ, Jana: *Děkanská knihovna v Ústí nad Orlicí. Historie a inventář knihovního fondu včetně katalogu rukopisů a starých tisků* (diplomová práce) Katedra historie FF UP, Olomouc 2007.

Encyklopedia Katolicka III, Lublin 1976.

Kościół w Polsce II, Kraków 1969.

Lexikon für Theologie und Kirche I-X, (ed. Michael BUCHBERGER), Freiburg im Breisgau 1930-1938².

Lexikon für Theologie und Kirche, (ed. Walter KASPER), Freiburg, Basel, Rom, Wien 2000³.

MYŠÁK, Miroslav: *Ex libris ecclesiae Slaupnicensis. Katalog starých tisků římskokatolického farního úřadu Sloupnice I-II* (bakalářská práce), Katedra historie FF UP, Olomouc 2005.

POCHE, Emanuel (ved. kol.): *Umělecké památky Čech I*, Praha 1977, s. 34-36.

PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny*, I, Praha 1947.

RYBA, Bohumil: *Soupis rukopisů a starých tisků z fondu Státní vědecké knihovny v Českých Budějovicích. Rukopisy z různých klášterních knihoven v jižních Čechách*, svazek 3, České Budějovice 1985.

TRUHLÁŘ, Josephus: *Catalogus codicum manu scriptorum latinorum, qui in C. R. bibliotheca publica atque universitatis Pragensis asservantur*, pars prior, Pragae 1905.

TUMPACH, Josef-PODLAHA, Antonín: *Český slovník bohovědný I-V*, Praha 1912-1930.

VÁCHA, Lumír-PLEZTER, Karel, *Tisky 16.-18. století z knihovny kaplanů v Českém Krumlově*, České Budějovice 1990.

VLČEK, Pavel-SOMMER, Petr-FOLTÝN, Dušan: *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1998.

VOIT, Petr: *Encyklopedie knihy*, Praha 2006.

WEBER [KADLEC], Jaroslav-TŘÍŠKA, Josef-SPUNAR, Pavel: *Soupis rukopisů v Třeboni a v Českém Krumlově*, Praha 1958.

db.knihopis.org – Knihopis českých a slovenských tisků

www.bbkl.de - Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon

Sekundární literatura

AI SAHEB, Jan: *Dějiny farnosti Frýdlant nad Ostravicí do konce 18. století*, Ostrava 2005.

BARTOŠ, František Michálek: *Středověké rukopisy archivu vodňanského*, Věstník České akademie věd a umění LV, 1946, s. 5-12.

BARTŮNĚK, Václav: *Jihočeské osady podle visitace z roku 1595*, JSH, XIX, 1950, 2, s. 45-49; 3-4, s. 79-83.

BAŠTECKÁ, Lydia: *Farní a kněžské knihovny koncem 18. století na Náchodsku na příkladu Hronova*, in: *Východočeská duchovní a slovesná kultura v 18. století*, Rychnov nad Kněžnou 1999, s. 346-355.

BÍLEK, Tomáš V.: *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*, Praha 1883.

Idem: *Reformace katolická neboli obnovení náboženství katolického v Království českém po bitvě bělohorské*, Praha 1892.

Idem: *Dějiny řádu Tovaryšstva Ježíšova*, Praha 1896.

BOČKOVÁ, Alena: *Dobový překlad Balbínova díla Diva Montis Sancti*, in: *Balbínovská miscellanea. Sborník příspěvků z konference konané u příležitosti 380. výročí narození Bohuslava Balbína*, (edd. Viktor VIKTORA, Milena HÁLKOVÁ), Klatovy 2002, s. 27-46.

BOHATCOVÁ, Mirjam a kol.: *Česká kniha v proměnách staletí*, Praha 1990.

BOK, Václav: *Knihovna kapucínů v Sušici jako knihovna mezinárodního řádu v českém venkovském městě*, in: *Opera romanica* 1, s. 225-236.

BOROVÝ, Klement: *Úřední sloh církevní*, Praha 1879.

BRETHOLZ, Berthold: *Die Pfarrkirche St. Jakob in Brünn*, Brünn 1901.

BURKE, Peter: *Lidová kultura v raně novověké Evropě*, Praha 2005.

CEJPEK, Jiří a kol.: *Dějiny knihoven a knihovnictví*, Praha 2002².

CIRONISOVÁ, Eva: *Bavorovský Koniáš*, JSH XLIV, 1975, s. 59-61.

ČÁŇOVÁ, Eliška: *Vývoj správy pražské arcidiecéze v době násilné rekatolizace Čech (1620-1671)*, SAP XXXV, 1985, 2, s. 486-557.

ČIČAJ, Viliam: *Limity novovekej súkromnej knižnice*, in: *Opera romanica* 4, 2003, s. 423-429.

ČORNEJOVÁ, Ivana: *Tovaryšstvo Ježíšovo. Jezuité v Čechách*, Praha 2002².

DOKOUPIL, Vladislav: *Dějiny moravských klášterních knihoven*, Brno 1972.

DOMORÁZEK, František: *Dějiny města Bavorova a hradu Helfenburku v Prácheňsku*, Bavorov 1905, přepsáno 1970 (Vladimír Braun), strojopis uložený v SOkA Strakonice.

DUCREUX, Marie-Elizabeth: *Kniha a kacířství, způsob četby a knižní politika v Čechách 18. století*, in: *Česká literatura doby baroka*, Literární archiv r. 27, Praha 1994, s. 61-87.

van DÜLMEN, Richard: *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století)*, III. díl, Praha 2006.

FEJTOVÁ, Olga: *Zum Vergleich der bürgerlichen Privatbibliotheken in Prager Neustadt und Heilbronn im 17. Jahrhundert*, in: *Bürgerliche Kultur im Vergleich. Deutschland, die böhmischen Länder und das Karpatenbecken im 16. und 18. Jahrhundert* (edd. István MONOK-Péter ÖTVÖS), Szeged 1998, s. 23-36.

Eadem: *Die Entwicklung von Leseinteressen der Bürger der Prager Neustadt im 17. Jahrhundert auf Grund der Nachlassinventare*, *Acta Comeniana* 14, 2000, s. 99-130.

Eadem: *Měšťanská knižní kultura na cestě od baroka k osvícenství: odraz osvícenství v knihovnách pražských a gdaňských měšťanů*, *LF CXXV*, 2002, 3-4, s. 234-252.

Eadem: *Měšťanské elity na Novém Městě pražském v 17. století a knižní kultura*, in: *Pražské městské elity středověku a raného novověku*, *DP XXII*, Praha 2004, s. 159-174.

Eadem: *Měšťanský čtenář 17. století a recepce aktuální barokní kultury*, *Barokní Praha – Barokní Čechie 1620-1740*, Praha 2004, s. 629-640.

FEJTOVÁ, Olga-PEŠEK, Jiří: *Postila Johanna Spangenbergova v měšťanských knihovnách raného novověku*, *DP XXIII*, 2004, s. 101-122.

FIGARSKI, Leon: *Projekt wzoru sporządzania inwentarza kościelnego i beneficjalnego*, ABMK, s. 16-31.

GIERLIŃSKI, Jan: *Ks. Tomasz Robiński (1717-1786) – założyciel Biblioteki Parafialnej w Kwilczu*, ABMK 8, 1964, s. 268-270.

GINZBURG, Carlo: *Sýr a červy*. (Svět jednoho mlynáře kolem roku 1600), Praha 2000.

GROSS, Hynek: *Dva inventáře záduší sv. Víta v Čes. Krumlově z konce 16. století*, SHK XVI, 1915, 1, s. 48-53; *ibidem*, XVI, 1915, 2, s. 74-88.

HANZAL, Josef: *Nižší školy v Čechách v 17. a 18. století*, Muzejní a vlastivědná práce X, 1972, 3-4, s. 152-170.

Idem: *Pobělohorská rekatolizace v jižních Čechách*, JSH XLVIII, 1979, 3, s. 181-191.

HEJNIC, Josef: *Knihovna Václava z Rovného jako historický pramen*, in: *Knihotisk a kniha v českých zemích od husitství do Bílé hory* (ed. František ŠMAHEL), s. 171-189.

Idem: *Jihočeské školství v 15.-18. století*, JSH XLIII, 1974, 2-4, s. 54-60.

HEŘMÁNKOVÁ, Marie: *Knihovny venkovského lidu v okolí Prahy v polovině 18. století*, Posel z Budče 15, 1998, s. 44-47.

HILLE, Jan P.: *K činnosti missionářské P. Vojtěcha Chanovského*, SHK roč. 5, 1904, s. 58.

HIML, Pavel: „*Ta kniha falešná a nespravedlivá jest*“. *Příspěvek k rekatolizační praxi na orlickém panství v první třetině 18. století*, JSH LXII, 1993, s. 122-130.

HLAVÁČEK, Ivan: *Středověké soupisy knih a knihoven v českých zemích. Příspěvek ke kulturním dějinám českým*. Praha 1966.

Idem: *Příspěvky k předbělohorským dějinám chebských institucionálních knihoven*, in: *Knihotisk a kniha v českých zemích od husitství do Bílé hory* (ed. František ŠMAHEL), Praha 1970, 191-217.

Idem: *Pronikání cizích prvotisků do českých knihoven v 15. století*, in: Knihotisk a Universita Karlova (ed. Lubomír VEBR), Praha 1972, s. 69-94.

Idem: *Knihy a knihovny v českém středověku. (Studie k jejich dějinám do husitství)*. Praha 2005.

HLAVÁČEK, Petr: *Kadaň mezi středověkem a novověkem*, Ústí nad Labem 2005.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka-JANÁK, Jan-DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2005.

HOBIZAL, František: *K počátkům rožberského chrámu v Bavorově*, Vodňany a Vodňansko 2, 1970, s. 26-31.

HOJDA, Zdeněk: *Kulturní investice staroměstských měšťanů v letech 1627-1740*, Pražský sborník historický XXVII, 1994, s. 47-100.

HOJDA, Zdeněk-KAŠPAROVÁ, Jaroslava: *Románská literatura v knihovnách staroměstských měšťanů v 17. století*, in: Documenta Pragensia XIX, 2001, s. 85-100.

HRUBÝ, Hynek: *České postilly. Studie literárně a kulturně historická*, Praha 1901.

JENŠOVSKÁ, Věra: *Středověká knihovna faráře Václava z Miličína v Bavorově*, ČSPS LVIII, 1950, s. 179-183.

JOHANIDES, Josef: *Knihovna P. Františka de Paula Švendy*, Hradec Králové 2001.

KADLEC, Jaroslav: *Jan Florián Hammerschmidt*, ČSPS LXI, 1953, s. 94-104.

Idem: *Dějiny katolické církve II*, Olomouc 1993.

KALISTA, Zdeněk: *Století andělů a d'áblů*, Jinočany 1994.

Idem: *Česká barokní gotika a její žďárské ohnisko*, Brno 1970.

KAŠPAR, Jan: *Knižní sbírka šumperského faráře a děkana Kryštofa Aloise Lautnera*, in: Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska 2006, s. 37-59.

KAVKA, František: *Zlatý věk růží*, Praha 1993².

KOKOŠKOVÁ, Zdeňka: *K problematice nižšího světského kléru v období upevňování výsledků násilné rekatolizace*, in: Sborník prací členů SSM Státního ústředního archivu v Praze 1989, 2, s. 170-207.

KOKOŠKOVÁ, Zdeňka-RYANTOVÁ, Marie: *Sociální a kulturní úroveň nižšího kléru v druhé polovině 17. a v prvních desetiletích 18. století*, in: Pražské arcibiskupství 1344-1394. Sborník statí o jeho působení a významu v českých zemích, (edd. Zdeňka HLEDÍKOVÁ-Jaroslav V. POLC), Praha 1994, s. 150-163.

Eaedem: *K problematice kladského farního kléru v období vrcholící rekatolizace*, in: Kladský sborník 1, Hradec Králové 1996, s. 97-112.

KOTLÁROVÁ, Simona: *Bavorové erbu střely*, České Budějovice, 2004.

KOWALSKI, Krzysztof Maciej: *Księgozbiory parafialne archidiakonatu pomorskiego w XVI-XVIII wieku. Studium z dziejów kultury intelektualnej Prus Królewskich*, Gdańsk 1993.

KRAFL, Pavel: *Synody a statuta olomoucké diecéze období středověku*, Praha 2003.

KREJČÍK, Adolf Ludvík: *O farní knihovně bavorovské ve XIV. století*, Zlatá stezka VIII, 1934-1935, s. 115-116.

KUČERA, Jan P.-RAK, Jiří: *Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře*, Praha 1983.

KVAPIL, Jan: *Ze zahrádky do zahrady aneb od Hortulu animae ke Štěpné zahradě Martina z Kochemu. Utváření modlitební knihy barokního typu*, Acta Universitatis Purkynianae 69, Ústí nad Labem 2001, s. 66.

KYAS, Vladimír: *Česká bible v dějinách národního písemnictví*, Praha 1997.

LIBROWSKI, Stanisław: *Rejestracja archiwaliów i starych druków na terenie diecezji włocławskiej w latach 1960-1962 I*, ABMK 5, 1962, s. 347-358;

Idem: *Rejestracja archiwaliów i starych druków na terenie diecezji wrocławskiej w latach 1960-1962 II*, ABMK 6, 1963, s. 269-278.

Idem: *Archiwa, biblioteki i muzea kościelne. Podobieństwa i różnice. Próba rozgraniczenia*, ABMK 16, 1968, s. 5-18.

LINKA, Jan: *Vitae sanctorum 1696*, Bibliotheca Strahoviensis, 2001, 4-5, s. 191-230.

LITAK, Stanisław: *Parafie w Rzeczypospolitej w XVI-XVIII wieku*, Lublin 2004.

LUNGA, Radek: *Písecký odpočinek pátera De Waldta*, in: Ondřej František Jakub de Waldt (1683-1752) a jeho doba (ed. Radek LUNGA), Dobruška 2005, s. 39-51.

MAČÁK, Karel: *Staré tisky z oborů matematiky a fyziky v knihovně kostela sv. Kříže v Liberci*, Miscellanea Oddělení rukopisů a starých tisků 11, 1994, s. 140-170.

MANGUEL, Alberto: *Dějiny čtení*, Brno 2007.

MAŠEK, Petr-TURKOVÁ, Helga: *Zámecké, hradní a palácové knihovny v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2004.

MAUR, Eduard: *Problémy farní organizace pobělohorských Čech*, in: *Traditio et cultus. Miscellanea historica Bohemica Miloslao Vlk archiepiscopo Pragensi ab eius collegis amicisque ad annum sexagesimum dedicata*, (ed. Zdeňka HLEDÍKOVÁ), Praha 1993, s. 163-175.

Idem: *Chelčičtí plebáni 1357-1420*, in: *Facta probant homines. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Zdeňky Hledíkové*, (edd. Ivan HLAVÁČEK, Jan HRDINA), Praha 1998, s. 259-269.

MEDEK, Václav: *Cesta české a moravské církve staletími*, Praha 1982.

MOSER-LIEBSTEINSKÝ, Zdeněk: *Náboženská protireformace v Bavorově v XVII. století* (dle p. Fr. Vacka), *Zlatá stezka* 10, roč. II, 1929, s. 165-166.

MOSKAL, Tomasz: *Biblioteki parafialne w archidiakonacie sandomierskim w XVIII w.*, Sandomierz 2005.

MUK, Jan: *Tomáš Rešl z Jindř. Hradce a Jan Stráněnský z Počátek, spisovatelé staročeští*, Sborník Společnosti přátel starožitností 1928, s. 82-86, 123-133.

MYŠÁK, Miroslav: *Geneze a evidence knižního fondu římskokatolického farního úřadu ve Sloupnici (staré tisky)*, in: *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska* 2006, s. 137-166.

NEDOBITÝ, Karel: *Třeboňská misie Antonína Koniáše roku 1740*, Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 27, 1990, 3, s. 202-209.

NECHUTOVÁ, Jana: *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*, Praha 2000.

NEŠPOR, Zdeněk R.: *Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost 18. i 19. století*, Ústí nad Labem 2006.

Idem: „*Vzduch k Bohu dychtící*“ *Rozprava o (300) nepísňových lidových náboženských rukopisech z 18.-19. století*, Český lid 94, 2007, 2, s. 225-256.

NEUMANN, Augustin: *Příspěvky k mladšímu církevnímu archivnictví a knihovnictví v Čechách a na Moravě (1500-1836)*, Olomouc 1939.

NOVOTNÝ, Miroslav: *Duchovní*, in: *Člověk českého raného novověku*, (edd. Václav BŮŽEK-Pavel KRÁL), Praha 2007, s. 111-138.

OLEJNÍK, Jan: *Archiv města Bavorova 1361-1945 (1946)*, inventář, SOKA Strakonice 1984.

OPPELTOVÁ, Jana-SLAVÍKOVÁ, Věra: *Možnosti záchrany a výzkumu farních knihoven královéhradecké diecéze*, příspěvek prezentovaný na konferenci Církevné knihnice – ich funkcie a význam v dejinách, pořádané ve dnech 6.-7. 11. 2007 v Banské Bystrici, v tisku.

PABIN, Władysław Andrzej: *Bibliografia piśmiennictwa o polskich bibliotekach kościelnych za lata 1901-1965*, *Studia Theologica Varsaviensia* 8, 1970, II, s. 349-368.

PETRÁŇ, Josef a kol.: *Počátky českého národního obrození*, Praha 1990.

PEŠEK, Jiří: *Měšťanská vzdělanost a kultura v předbělohorských Čechách 1547-1620*, Praha 1993.

PLECHÁČEK, Ivo-TRÍŠKA, Karel (red.): *Průvodce po archivních fondech SOA Třeboň*, sv. 2, Praha 1958.

PLETZER, Karel: *Knihovna M. Havla Gelasta Vodňanského*, Vodňany 1987.

PODLAHA, Antonín: *Život a působení Antonína Koniáše*, SHK 1893, 2, s. 3-48.

Idem: *Z dějin katolických misí v Čechách*, SHK, 1893, 4, s. 104-131.

Idem: *Z dějin katolické reformace v Čechách v letech 1668 až 1703*, SHK II, 1901, s. 25-31, 163-167; III, 1902, s. 26-30, 77-85, 135-140, 201-207.

Idem: *Z dějin katolické reformace ve století XVIII. Působení misionářů*, SHK, IV, 1903, 2, s. 167-171; V, 1904, 1, s. 45-50; 4, s. 242-247; VI, 1905, 1, s. 41-44; 2, s. 119-121; 3, s. 173-176; VII, 1906, 1-2, s. 85-88; 3-4, s. 202-204; VIII, 1907, 1-2, s. 94-97.

Idem: *Arcidiecese pražská v době arcibiskupa Jana Mořice Gustava hraběte z Manderscheidu (1734-1763)*, ČKD XLIX, 74, 1908, s. 65-71, 141-147, 216-221, 656-662.

Idem: *Posvátná místa Království českého*, díl V., vikariát Libocký, Praha 1911.

Idem: *Dějiny arcidiecese pražské od konce století XVII. do počátku století XIX.*, díl I. *Doba arcibiskupa Jana Josefa hraběte Breunera (1694-1710)*, část první, Praha 1917.

Idem: *Dějiny kolejí jezuitských v Čechách a na Moravě od r. 1654 až do jich zrušení*, SHK 1925, XXVI, s. 1-14, 83-95.

POKORNÝ, Jiří: *Knihy a knihovny v inventářích pražských měšťanů v 18. století (1700-1784)*, Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis, XXVIII, 1988, 1, s. 41-64.

Idem: *Recepce české literatury v Praze v 18. století*, Pražský sborník historický 22, 1989, s. 83-102.

Idem: *Poznámky k dějinám čtení v pobělohorském období*, in: Česká města v 16.-18. století, (ed. Jaroslav PÁNEK), Praha 1991.

Idem: *Česká literární produkce*, in: Barokní Praha – Barokní Čechie, Praha 2004, s. 653-659.

POKORNÝ, Pavel R.: *Knihovna Eliáše Čecha*, Bibliotheca Strahoviensis 2, 1996, s. 131-135.

PREISS, Pavel: *Boje s dvouhlavou saní*, Praha 1981.

RAK, Petr: *Knihovny na Chomutovsku. Šest kapitol z jejich historie i současnosti*, Chomutov 2004.

RAPP, Francis: *Církev a náboženský život Západu na sklonku středověku*, Brno 1996.

RYANTOVÁ, Marie: *Knihy v pozůstalostech pražských duchovních v první třetině 18. století*, Časopis národního muzea – řada historická, 156, 1987, 1-2, s. 52-68.

Eadem: *Příspěvek k poznání struktury jihočeského světského kléru v období vrcholící rekatolizace*, JSH 57, 1988, 2, s. 61-73.

Eadem: *Majetkové poměry jihočeského světského kléru v období vrcholící rekatolizace*, JSH 62, 1993, s. 108-120.

Eadem: *Normativní vymezení procesu vyřizování pozůstalosti světských duchovních a písemností s ním spojených v 17. a první třetině 18. století*, in: Facta probant homines. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Zdeňky Hledíkové, (edd. Ivan HLAVÁČEK, Jan HRDINA), Praha 1998, s. 421-429.

Eadem: *Jan Josef Božan, autor kancionálu Slaviček rájský*, in: *Východočeská duchovní a slovesná kultura v 18. století*, Rychnov nad Kněžnou 1999, s. 338-345.

Eadem: *Arciděkan Zachariáš Augustin Klecar z Růžokvětu – zajímavá osobnost barokní Kutné Hory*, in: DP XXIII, *Seminář a jeho hosté II*, (edd. Petr KREUZ-Vojtěch ŠUSTEK), Praha 2004, s. 163-173.

Eadem: *Knihovny světských duchovních arcidiecéze pražské na konci 17. a na počátku 18. století*, in: *Opera romanica 1*, s. 239-252.

Eadem: *Čtenář*, in: *Člověk českého raného novověku*, (edd. Václav BŮŽEK-Pavel KRÁL), Praha 2007, s. 398-432.

SÁBA, František (red.): *650 let farnosti brumovské. Sborník věnovaný na věčnou památku Jana Jiřího Ignáce Středovského*, Brumov-Bylnice 1992.

SEDLÁČEK, August: *Děje Prachenského kraje*, Písek 1926.

Idem: *Dějiny města Písku*, Písek 1928.

Idem: *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, díl sedmý – Písecko, Praha 1996³.

SEMERÁDOVÁ, Veronika: *Vizitační písemnosti Čech 17. století. (Farní kostely a farní klérus pražské arcidiecéze v letech 1623-1694)*, SAP 47, 1997, s. 125-204.

SOUSEDÍK, Stanislav: *Filosofie v českých zemích mezi středověkem a osvícenstvím*, Praha 1997.

SPUNAR, Pavel: *Kultura českého středověku*, Praha 1985.

Idem: *Vztah ke knize ve středověku*, in: *Facta probant homines*. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Zdeňky Hledíkové, (edd. Ivan HLAVÁČEK, Jan HRDINA), Praha 1998, s. 441-445.

STEJSKAL, František: *Inventáře kostelní v Čechách*, (rec. *Soudní akta konsistoře pražské*, díl V., ed. Ferdinand Tadra), ČKD LIV, 1913, s. 624-625.

STICH, Alexandr: *Antonín Vokoun – pokus o rekonstrukci zapomenuté pozdně barokní osobnosti*, in: Bohuslav Balbín a kultura

jeho doby v Čechách, (edd. Zuzana POKORNÁ-Martin SVATOŠ), s. 192-198.

Idem: *Pečený Vokoun na stříbrné míse*, in: Ondřej František Jakub de Waldt (1683-1752) a jeho doba, (ed. Radek LUNGA), Dobruška 2005, s. 81-86.

STUHLÁ, Pavla: *Křesťanská cvičení v některých farnostech prachaticko-netolického vikariátu v polovině 18. století*, Zlatá stezka, 7, 2000, s. 251-266.

Eadem: *Prachatický vikariát 1676-1750. Vybrané otázky církevní správy*, Praha 2004.

Eadem: *Střípky ze života bavorovského rodáka a faráře P. Viléma Antonína Hynka z Vltavína (1654-1706)*, Vodňany a Vodňansko 7, 2007, s. 77-96.

SVATOŠ, Martin: *Kontrola četby a distribuce náboženských knih při lidových misiích a misijní knížky v 18. století*, in: Úloha církevních řádů při pobělohorské rekatolizaci, (ed. Ivana ČORNEJOVÁ), Praha 2003, s. 363-384.

SVOBODOVÁ, Milada: *Inventář farní knihovny u sv. Petra na Poříčí z roku 1713*, in: Sborník prací členů SSM Státního ústředního archivu v Praze, 1989, 2, s. 210-260.

Eadem: *Středověká knihovna při kostele sv. Jana Křtitele v Miličíně v době Vojslava († post 1415)*, in: Facta probant homines. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Zdeňky Hledíkové, (edd. Ivan HLAVÁČEK, Jan HRDINA), Praha 1998, s. 447-459.

ŠORM, Petr: *Četba a literatura v životě opočenských nekatolíků na přelomu první a druhé třetiny 18. století*, Český lid 94, 2007, 2, s. 257-282.

ŠPINAR, Jindřich: *Bechyně, Český Krumlov, Jindřichův Hradec. Charakteristika knihoven řádu sv. Františka*, in: Opera romanica 1, s. 215-221.

ŠŤASTNÝ, Jaroslav: *Stručná zpráva o některých menších knihovnách, zvláště farních a klášterních, v Čechách*, LF 31, 1904, s. 424-433.

ŠTĚDRÝ, František: *Znovuzřízení katolické duchovní správy po roce 1620*, SHK XXVI, 1925, s. 33-47, ibidem XXVII 1926, s. 64-68, s. 122-125.

TEPLÝ, František: *Hynkové z Vltavína*, Časopis Rodopisné společnosti československé v Praze 1, 1929, s. 160.

TOBOLKA, Zdeněk V.: *Národní a univerzitní knihovna v Praze, její vznik a vývoj* 1, Praha 1959.

URBAN, Josef-KERNER, Elmar (edd.): *Pfarrarchive – bedrohtes Kulturgut vor Ort. Ein Handbuch*, Bamberg 1995.

VACEK, František: *Diecézní synoda pražská z r. 1605. Život církevní v Čechách s počátku sedmnáctého století*, SHK 1896, 5, s. 25-45.

VARCL, Ladislav (ved. kol.): *Antika a česká kultura*, Praha 1978.

VAŠICA, Josef: *Eseje a studie ze starší české literatury*, (ed. Libor PAVERA), Opava, Šenov u Opavy 2001.

Idem: *České literární baroko*, Praha 1995².

VAVROUŠKOVÁ, Anna: *Farní knihovny v severních Čechách*, Sborník severočeského muzea – společenské vědy, 2, 1959, s. 207-237.

VIKTORA, Viktor: *K publikační činnosti profesorů klatovské jezuitské koleje*, in: Balbínovská miscellanea. Sborník příspěvků z konference konané u příležitosti 380. výročí narození Bohuslava Balbína, (edd. Viktor VIKTORA, Milena HÁLKOVÁ), Klatovy 2002, s. 77-81.

VOIT, Petr: *Olomoucké knihy v době baroka*, in: Historická Olomouc V, 1985, s. 339-344.

WINTER, Zikmund: *Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z 15. a 16. století* I-II, Praha 1895-1896.

WOLF, Václav: *Pražská univerzitní teologie v 17. století*, Olomouc 2007.

ZELENÝ, Rostislav: *Synodální život v pražském biskupství (973-1344)*, in: *Tisíc let pražského biskupství 973-1973*, (red. Jaroslav KADLEC), Praha 1973, s. 55-78.

ZELINA, Ladislav: *Dějiny římskokatolické farnosti Žeranovice*, Žeranovice 2000.

ZELINKA, Josef: *Dějiny farnosti v Buchlovicích*, Buchlovice 2005.

ZEMAN, Martin: *Farnosti a farní duchovenstvo vikariátu Blatná a Netolice ve světle farářských relací 1676 a 1700. (Příspěvek k dějinám farní správy)*, in: *Historie 2000 celostátní studentská vědecká konference*, České Budějovice 2001, s. 71-96.

ZEMEK, Petr: *Reformace, protireformace a rozvinutí poreformačního katolictví v Uherském Brodě – křesťanská víra v proměnách času*, Uherský Brod 2006.

ZILYNSKÁ, Blanka: *Záduší*, in: *Facta probant homines. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Zdeňky Hledíkové*, (edd. Ivan HLAVÁČEK, Jan HRDINA), Praha 1998, s. 535-548.

ZLÁMAL, Bohumil: *Příručka českých církevních dějin VI, doba rekatolizace*, Olomouc 1970.

Idem: *Příručka českých církevních dějin VII, doba barokní katolicity*, Olomouc 1970.

Idem: *Příručka českých církevních dějin VIII, doba osvícenská*, Olomouc 1971.

ZUBER, Rudolf: *Osudy moravské církve v 18. století I*, Praha 1987.

Idem: *Osudy moravské církve v 18. století II*, Olomouc 2003.

ŽMUDA, Ryszard: *Bibliografia piśmiennictwa o polskich bibliotekach kościelnych za lata 1966-1979*, *Studia Theologica Varsaviensia* 19, 1981, II., s. 245-284.

VIII. ZKRATKY

ABMK – Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne.

Boehmische Gelehrte – Franz Martin PELZEL, *Boehmische, maehrische und schlesische Gelehrte und Schriftsteller aus dem Orden Jesuiten von Anfang der Gesellschaft bis auf gegenwartige Zeit*, Prag 1786.

ČKD – Časopis katolického duchovenstva.

ČSB – Český slovník bohovědný.

ČSPS – Časopis společnosti přátel starožitností.

Dějiny správy – Jan JANÁK-Zdeňka HLEDÍKOVÁ-Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2005.²

DP – Documenta Pragensia.

FF UP – Filosofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci.

JSH – Jihočeský sborník historický.

Knihopis – *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století*, (edd. Zdeněk V. TOBOLKA-František HORÁK), Praha 1925-1967. Užívána internetová verze (viz).

LF – Listy filologické.

LThK – Lexikon für Theologie und Kirche.

Opera romanica 1 – K výzkumu zámeckých měšťanských a církevních knihoven, Opera romanica 1, (ed. Jitka RADIMSKÁ), České Budějovice 2000.

Opera romanica 4 – K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven. „Čtenář a jeho knihovna“, Opera romanica 4, (ed. J. RADIMSKÁ), České Budějovice 2004.

Pražské synody – Zdeňka HLEDÍKOVÁ-Jaroslav V. POLC, *Pražské synody a koncily předhusitské doby*, Praha 2002.

SAP – Sborník archivních prací.

SHK – Sborník historického kroužku.

IX. RÉSUMÉ

Les collections de livres institutionnelles et privées dans la paroisse de Bavorov depuis le Moyen-Age jusqu'au milieu du 18e siècle.

Nous avons tenté dans notre travail de décrire les collections de livres telles qu'elles se trouvèrent en possession de l'église locale, des prêtres ainsi que des laïques de Bavorov, une ville de la Bohême du Sud, depuis Moyen-Age jusqu'à la période peu après le milieu du 18e siècle. La bibliothèque de l'église et des livres d'un des prêtres sont pour la première fois mentionnés en 1389. Il s'agissait alors de 21 manuscrits appartenant à l'église et de 38 manuscrits en possession du prêtre Václav de Miličín ce qui à cette époque représentaient les collections assez importantes dans le milieu du clergé presbytéral.

Dans la période entre le début du 15e siècle et la première moitié du 17e siècle, nous sommes heurtés à la difficulté d'un manque d'informations sur la paroisse de Bavorov, dû aux guerres hussites, à la Réforme allemande et à la Guerre de Trente ans. Nos connaissances restent limitées à l'acquisition de deux manuscrits et deux imprimés pour la bibliothèque de l'église.

Les sources pour la description de la bibliothèque de l'église remontent en 1661. Ce sont des inventaires des biens de l'église qui jusqu'au début du 20e siècle rendent compte d'un corpus assez stable des livres liturgiques et d'autres utilisés pour le rite catholique.

Le centre de l'intérêt du travail est basé sur l'analyse des bibliothèques de neuf prêtres de Bavorov – dont sept curés et deux chapelains – qui administrèrent la paroisse dans les années 1690-1776. La taille de leurs collections dépendait de nombreux facteurs – la longueur de leur service dans la paroisse, leur âge, leur état de santé, etc. Cependant, nous ne pouvons affirmer qu'elle fût influencée d'une manière décisive par l'ampleur de leur fortune. La composition de toutes

les bibliothèques comparées ne diffère que dans les détails. La plus grande collection fut assemblée par P. Vilém Hynek z Vltavína († 1706) – 120 volumes, la plus petite appartenait à P. Fabian Ritter († 1730) – 13 volumes. Dans notre travail, nous avons également suivi les destinées des collections après la mort de leurs propriétaires respectifs, la représentation des auteurs dans ces collections, les domaines littéraires des bibliothèques et le prix des livres.

Grâce à la minutie d'un des prêtres – Antonín Rauscher – nous disposons aussi d'une source contenant la liste des livres en possession des paroissiens de Bavorov, relative pour l'année 1744. Des laïques jouissaient des collections beaucoup moins importantes. Nous avons trouvé 17 volumes au maximum, dont plus de 90% du caractère religieux. Peut-être pourrions-nous étonner sur la présence des livres pratiquement dans chaque foyer, témoignant de la capacité de lire chez la population de campagne.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Miroslav Myšák
Katedra:	historie
Vedoucí práce:	dr. Jana Oppeltová
Rok obhajoby:	2008

Název práce:	Institucionální a soukromé knižní sbírky v bavorovské farnosti od středověku do poloviny 18. století.
Název v angličtině:	The institutional and private bookstockes in the parish Bavorov from the Midle Ages till 1770s.
Anotace práce:	Cílem studie je popsat knihovny v majetku bavorovského kostela, zdejších kněží a farníků od středověku do 70. let 18. století, tj. vymezit zejména obsahovou i autorskou skladbu knižních sbírek a tím také základní rozdíly mezi četbou duchovní a laiků.
Klíčová slova:	knihovny, katolická církev, farnost, četba kněží a laiků (venkovanů)
Anotace v angličtině:	The aim of the study is to describe institutional and private libraries in the southbohemian town Bavorov: id est the collections in possession of the church, local priests and laices from the Middle Ages till 1770s.
Klíčová slova v angličtině:	libraries, Catholic Church, parisch, reading of priestes and laices
Přílohy vázané v práci:	-
Rozsah práce:	cca 180 stran
Jazyk práce:	čeština